

Održivi turizam u zaštićenim područjima na primjeru Parka prirode Medvednica

Ćurlin, Hrvoje

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:546009>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-05**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
PODUZETNIŠTVO U KULTURI I TURIZMU

Hrvoje Ćurlin

**ODRŽIVI TURIZAM U ZAŠTIĆENIM
PODRUČJIMA NA PRIMJERU PARKA
PRIRODE MEDVEDNICA**

Diplomski rad

Zadar, 2018.

Sveučilište u Zadru

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
PODUZETNIŠTVO U KULTURI I TURIZMU

ODRŽIVI TURIZAM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA NA
PRIMJERU PARKA PRIRODE MEDVEDNICA

Diplomski rad

Student:

Hrvoje Ćurlin

Mentorica:

izv. prof. dr. sc. Božena Krec Miočić

Zadar, 2018.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Hrvoje Ćurlin**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **ODRŽIVI TURIZAM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA NA PRIMJERU PARKA PRIRODE MEDVEDNICA** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 21. lipanj 2018.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Problem i predmet istraživanja.....	1
1.2. Ciljevi istraživanja.....	2
1.3. Istraživačko pitanje	3
1.4. Korištene znanstvene metode	3
1.5. Koncept rada.....	3
2. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA	5
2.1. Utjecaj turizma na okoliš.....	9
2.2. Lokalne zajednice u turizmu	14
2.3. Kapacitet nosivosti.....	16
3. EKOTURIZAM	20
3.1. Glavna obilježja ekoturizma	20
3.2. Ekoturist.....	24
3.3. Pozitivni i negativni učinci ekoturizma	26
3.4. Održivost razvoja ekoturizma u zaštićenim prirodnim područjima.....	29
3.5. Ekoturizam u hrvatskim zaštićenim područjima	31
4. ZAŠTIĆENA PODRUČJA KAO TURISTIČKE DESTINACIJE.....	37
4.1. Uloga i važnost zaštićenih područja.....	37
4.2. Monitoring i zoniranje zaštićenih područja.....	40
4.3. Financiranje ustanove zaštićenog područja	43
5. PARK PRIRODE <i>MEDVEDNICA</i>	45
5.1. Prirodne i kulturne vrijednosti PP-a <i>Medvednica</i>	45
5.2. Upravljanje Parkom prirode <i>Medvednica</i>	54
5.3. Turističke aktivnosti i infrastruktura u PP-u <i>Medvednica</i>	56
5.3.1. Zagreb kao turističko tržište u neposrednoj okolini Parka.....	56
5.3.2. Sustav za posjećivanje – usluge i sadržaji u PP-u <i>Medvednica</i>	57
5.3.3. Razvoj infrastrukture za posjećivanje	60
5.3.4. Manifestacije.....	63
6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	67
6.1. Metodologija primarnog istraživanja.....	67
6.2. Rezultati primarnog istraživanja	69

6.3. Rasprava o rezultatima istraživanja.....	79
7. ZAKLJUČAK.....	83
SAŽETAK.....	85
SUMMARY.....	86
LITERATURA	87
POPIS TABLICA.....	92
POPIS ILUSTRACIJA	93
PRILOZI.....	94
ŽIVOTOPIS.....	95

1. UVOD

Brojna istraživanja i turistički trendovi pokazuju da oblici turizma povezani s boravkom u čistoj, „netaknutoj“ prirodi bilježe najveću stopu rasta. U skladu s tim, zaštićena su područja u pravilu najprivlačnije i najatraktivnije destinacije za turističke posjete. Međutim, da bi se osigurala kvalitetna turistička ponuda, u ovim se područjima zahtijeva razvoj različitih aktivnosti, koje su povezane s potencijalnim rizikom ugrožavanja ekosustava. Sve veći broj turističkih kretanja u zaštićenim područjima izaziva neželjene posljedice za okoliš, životnu sredinu, kulturu i lokalnu zajednicu. Razvoj turizma u tim područjima stoga treba biti strateški isplaniran, odgovorno upravljani te ekonomski, ekološki i socijalno opravdan tako da ne uništava životnu sredinu, jer jedino takav može biti održiv i dugoročno kvalitetan. Zaštita, očuvanje i korištenje zaštićenim područjima provode se na temelju međunarodnih konvencija, državnih zakona i drugih dokumenata (smjernica, strategija, deklaracija) koji pospješuju implementaciju održivog turizma i zaštitu životne sredine.

Zbog ograničene mogućnosti korištenja zaštićenim područjima takvi se dijelovi prirode mogu turistički valorizirati samo na strogo kontroliran i umjeren način. Kao svjetski turistički trend ekoturizam je jedan od najbrže rastućih segmenata turističkog tržišta. Za razliku od oblika turizma koji su samo usmjereni na odredišta u prirodi, ekoturizam pruža korist lokalnom stanovništvu u ekološkom, kulturnom i ekonomskom smislu te predstavlja izvor financiranja za upravljanje zaštićenim područjima. Kao glavne značajke ekoturizma razne definicije uglavnom navode interakciju između lokalnog stanovništva i turista, minimalan negativni utjecaj na okoliš te održivo korištenje prirodnim dobrima. Ekološki aspekt ogleda se u očuvanju prirodnih resursa, edukaciji svih sudionika, podizanju ekološke svijesti te primjeni ekoloških načela.

1.1. Problem i predmet istraživanja

Predmet istraživanja diplomskog rada je implementacija načela održivog turizma u Parku prirode *Medvednica*¹.

Iznimne prirodne ljepote i očuvanost okoliša izvrstan su preduvjet razvojnih mogućnosti turizma, ali i velika odgovornost, jer svako prekomjerno iskorištavanje može

¹ Dalje u radu i kao PP *Medvednica* i Park.

dovesti do trajnih posljedica u okolišu. Održivi turizam nameće se kao važan element suvremenog turizma, u kojem se strogo kontrolira utjecaj turizma na životnu sredinu.

„Održivi razvoj je proces promjena u kojem su iskorištavanje resursa, smjer ulaganja, orijentacija tehničkog razvoja i institucionalne promjene u međusobnom skladu i omogućavaju ispunjavanje potreba i očekivanja sadašnjih i budućih naraštaja“ (Dimić Vugec i Pavić-Rogošić, 2015: 2).

Održivi turizam definira se kao „turizam koji u potpunosti uzima u obzir trenutne i buduće gospodarske, društvene i okolišne učinke, brine se o potrebama posjetitelja, sektora, okoliša i destinacije“ (*Održivi turizam*, 2017).

„Uravnoteženost ekološke, ekonomske, i socio-kulturne komponente turizma se zato sve češće spominje u programima i strategijama turističkog razvoja. Ekoturizam je oblik održivog turizma posebno primjenjiv u turističkom razvoju zaštićenih prirodnih dobara“ (*Održivi turizam*, 2017). Prirodne cjeline poput nacionalnih parkova, parkova prirode, rezervata i dr. sve su popularniji prostori za raznovrsnu turističku ponudu, a najčešće je to ekoturizam u kojem se edukacijom, volonterskim aktivnostima i učenjem o prirodi pomaže očuvanju i zaštiti prirode (usp. Farkaš-Topolnik, 2014: 57).

„U Hrvatskoj su četiri zaštićena područja nominirana za Europsku povelju o održivom turizmu (European Charter for sustainable tourism, EUROPARC) – NP Kornati, PP Vransko jezero, PP Lonjsko polje i PP Medvednica“ (*Strategija razvoja održivog turizma u Parku prirode Medvednica*, 2013). Stoga, širi predmet istraživanja predstavlja analiziranje implementacije načela održivog turizma u PP-u *Medvednica*. Uži je predmet istraživanja efikasnost primjene načela održivog turizma u PP-u *Medvednica*.

Istraživački problem koji se ovim radom želi riješiti jest može li se i u kojem obliku razvijati turizam u okviru zaštićenog područja PP-a *Medvednica* i koji su indikatori održivosti kojima taj razvoj treba pratiti.

1.2. Ciljevi istraživanja

Temeljni ciljevi ovog istraživanja su:

- analizirati indikatore održivog razvoja turizma u Parku prirode *Medvednica*
- utvrditi razvojnu perspektivu turizma u PP-u *Medvednica*
- utvrditi implementacije načela održivog turizma PP-a *Medvednica*.

1.3. Istraživačko pitanje

Istraživačko pitanje predstavlja svrhu ili suštinu problema koji se analizira te obuhvaća predmet određenog istraživanja.

Ovaj diplomski rad predstavlja istraživanje kojim će se odgovoriti na sljedeće istraživačko pitanje:

- U kojoj mjeri je uspješna primjena načela održivog razvoja turizma u PP-u *Medvednica*?

1.4. Korištene znanstvene metode

Da bi se došlo do potrebnih podataka, koristit će se sekundarnim podacima. Sekundarni podatci uključivat će prije svega UNWTO-ove (*United Nations World Tourism Organisation*) analize pokazatelja održivosti te analizu podataka iz *Strategije razvoja održivog turizma u Parku prirode Medvednica* i plana upravljanja parkom. Koristit će se znanstvenom i stručnom literaturom iz područja održivog razvoja, turizma i zaštićenih dijelova prirode te internetskim bazama podataka. Podatci će se analizirati, sintetizirati i interpretirati u cilju dobivanja odgovora na istraživačko pitanje. Za prikupljanje primarnih podataka potrebnih za izradu ovoga diplomskog rada rabiće se kvalitativna metoda istraživanja. Kvalitativni dio istraživanja odnosi se na upotrebu polustrukturiranih intervjua koji će sadržavati unaprijed određena pitanja, ali će uključivati i prostor za nadopunu, ovisno o smjeru u kojem kreće odgovor. Uzorak će biti ciljani i namjeren. Koristit će se metodom dubinskog intervjua, a ispitanici će biti predstavnici Javne ustanove *Park prirode Medvednica* (ravnateljica, voditelj službe za promidžbene aktivnosti, prodaju i turističku djelatnost te kreator strategije održivog turizma) i Turističke zajednice grada Zagreba (osoba zadužena za promidžbene aktivnosti). Iz dubinskih intervjua kvantificirat će se određeni podatci te interpretirati u primjerene zaključke koji će zadovoljiti ciljeve ovog istraživanja.

1.5. Koncept rada

Rad se sastoji od osam cjelina. Počinje s uvodnim poglavljem, u kojem se upoznaje s problemom i predmetom istraživanja, ciljevima istraživanja, istraživačkim pitanjem, korištenim znanstvenim metodama te konceptom rada. Slijedi poglavlje o održivom razvoju

turizma u kojem se definiraju osnovni pojmovi održivog razvoja turizma te se predstavlja analiza utjecaja turizma na okoliš, lokalne zajednice u turizmu i kapacitet nosivosti. U trećem poglavlju pruža se pregled glavnih obilježja ekoturizma, analizira se pojam ekoturista, pozitivni i negativni učinci ekoturizma, održivost razvoja ekoturizma u zaštićenim prirodnim područjima te ekoturizam u hrvatskim zaštićenim područjima. Četvrto poglavlje bavi se zaštićenim područjima kao turističkom destinacijom te analizira ulogu i važnost zaštićenih područja, monitoring i zoniranje zaštićenih područja, financiranje i sredstva za rad ustanove zaštićenog područja, parkove prirode kao popularna zaštićena područja i koji sve tipovi parkova prirode postoje. Slijedi analiza Parka prirode *Medvednica*, njegovih prirodnih i kulturnih vrijednosti, biološko-geoloških značajki, upravljanja parkom, turističkih aktivnosti, parkovne infrastrukture te funkcioniranja zoniranja parka. U znanstvenom dijelu rada prikazuju se rezultati osnovnog istraživanja – metodologija istraživanja (uzorak istraživanja, metoda i tehnika prikupljanja podataka, metode obrade podataka, istraživačka pitanja) te analiza dubinskog intervjua. Nakon predstavljanja provedenog istraživanja slijedi rasprava u kojoj se pokušava odrediti što provedeno istraživanje govori o samom predmetu istraživanja, koliko su ciljevi istraživanja ostvarivi te koji je odgovor na istraživačko pitanje. Na temelju provedene rasprave definira se zaključak kao rezultat svega što je istraženo i teorijski obrazloženo. Posljednji dio diplomskog rada sastoji se od sažetaka rada na hrvatskome i engleskom jeziku, popisa korištene literature, tablica, grafičkih prikaza te životopisa.

2. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA

Uspješno razvijanje turizma često zahtijeva kvalitetan i čist okoliš koji se istodobno ugrožava tim razvojem. Posebnu važnost u rješavanju suvremenih ekoloških problema imala je Svjetska komisija za okoliš i razvoj (WCED – *World Commission on Environment and Development*), poznatija pod imenom Brundtlandska komisija, koja je u svojem izvješću 1986. godine predložila koncept održivog razvoja koji je s nekim izmjenama i dopunama do danas ostao univerzalno prihvaćen koncept kod izrade i provođenja razvojnih strategija. Bit je takve koncepcije razvoj koji uvažava zahtjeve i potrebe sadašnjih generacija, ali bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe. Sastanak na vrhu Ujedinjenih naroda, održan 1992. godine u Riju de Jeneiru, okupio je najveći broj svjetskih političkih vođa i usmjerio pozornost na opći održivi razvoj, ističući kako je turizam jedno od područja koje ima dovoljno potencijala za pozitivan doprinos zdravijem planetu. Rezultat toga bila je *Agenda 21*, „opsežan plan budućih djelovanja [koji] pokriva gotovo sva pitanja održivog razvoja o kojima se raspravljalo na skupu. U njoj je obrađeno više od 100 područja (klimatske promjene, onečišćenje mora, uništenje šuma, ljudski resursi, poljoprivreda itd.)“ (Črnjar i Črnjar, 2009), ima četiri odjeljka i četrdeset poglavlja, od kojih sva spominju potrebu za sakupljanjem podataka o okolišu i razvoju, a 34. poglavlje – o tehnologiji prihvatljivoj za okoliš, suradnji i ustroju kapaciteta – govori o jednakoj važnosti prijenosa informacija i tehnologija (*United Nations Conference on Environment & Development – Agenda 21*, 1992).

Uz koncept održivog razvoja, jedna je od ključnih ideja vodilja *Agende 21* i koncept poznat kao ustroj kapaciteta koji se definira kao „proces i način na koji vlade i lokalne vlasti razvijaju stručnost i vještinu upravljanja okolišem i prirodnim resursima na održivi način, pri čemu je kapacitet uključen i sadržan u ljudskim resursima, institucijama i osposobljenom okruženju“ (Črnjar i Črnjar, 2009: 92).

Razvoj i koncept održivog razvoja zahtijevaju „sudjelovanje svih relevantnih interesnih skupina, na osnovi prethodne informiranosti, kao i jako političko vodstvo da bi se osiguralo šire sudjelovanje i stvaranje konsenzusa“ (Bašić, 2015: 412), te potiču racionalno korištenje resursima u odnosu na profite koji se od njih ostvaruju. „Održivi se razvoj smatra procesom koji omogućava ostvarivanje razvoja bez oštećenja ili iscrpljivanja resursa koji se koriste u razvoju. To se postiže upravljanjem resursima na način da se mogu obnavljati istom mjerom po kojoj se troše ili prelaženjem od resursa koji se sporo obnavljaju na resurse čije je

obnavljanje brže. Na taj način resurse mogu koristiti sadašnje i buduće generacije“ (Pančić Kombol, 2000: 51).

Održivi razvoj u turizmu zasnovan je na pristupu koji uzima u obzir sveobuhvatni model održivog turizma, uključujući ekološke, ekonomske i sociokulturne učinke, regionalno/globalno usmjerenje, dugoročno planiranje, turizam u kontekstu drugih područja, izravne, neizravne i inducirane učinke, unutargeneracijsku i međugeneracijsku jednakost, poboljšanu održivost te financijsku održivost. Neodrživi turizam predstavlja minimalistički model koji rezultira ili ekološkim, ili sociokulturnim, ili ekonomskim učincima, usmjeren je na lokalno geografsko područje, ima kratkoročne učinke, djeluje samo na turističko područje, daje samo izravne učinke te je ograničen na međugeneracijsku jednakost. I jednomu i drugom obliku zajednička je financijska održivost (usp. Weaver, 2006: 25). U tablici 1 prikazane su razlike između održivoga i neodrživog razvoja.

Tablica 1. Glavne razlike između održivoga i neodrživog razvoja turizma

ODRŽIVI RAZVOJ	NEODRŽIVI RAZVOJ
Spori razvoj	Brzi razvoj
Kontrolirani razvoj	Nekontrolirani razvoj
Dugoročna perspektiva	Kratkoročna dobit
Kvalitativan razvoj	Kvantitativan razvoj
Lokalna kontrola/sudjelovanje	Kontrola bez lokalne zajednice
Plan prethodi razvoju	Razvoj bez plana
Razrađeni koncepti	Mali projekti
Lokalni razvoj	Eksterni razvoj
Lokalni zaposlenici	Uvezena radna snaga
Autohtona arhitektura	Neautohtona arhitektura

Izvor: *Koncept održivog turizma u RH – prvi koraci poduzeti, nedostaje holistički pogled* (2008.) Roland Berger, http://www.rolandberger.hr/media/pdf/rb_press/Roland_Berger_Tourism_Croatia_20081121.pdf (stranica posjećena: 28. studenoga 2016.).

Potrebno je uspostaviti ravnotežu kako ekonomski rast ne bi ugrozio prirodne resurse. Ekonomika i menadžment okoliša spojili su se u posebnu znanstvenu granu ekonomije kako bi se osnovna ekonomska načela prilagodila ekološkim sustavima u cilju osiguranja održivog razvoja gospodarstva i čitavog društva. Dok se konvencionalna ekonomija uglavnom bavi

ekonomskim rastom i učinkovitom alokacijom sredstava, ekološkoj je ekonomiji isključivo cilj održivo mjerilo (umjesto stalnog rasta), pravedna distribucija i učinkovita alokacija.

Održivost proučava razne pristupe radi smanjenja potrebne količine sredstava (energije, vode, građe). Pančić Kombol (2000: 51) navodi da održivi razvoj uključuje dva aspekta: ekološki i etički. S ekološkog aspekta podrazumijeva se biodiversifikacija i sposobnost dugoročnog samoodržavanja svjetskoga ekološkog sustava, a s etičkog moralno obilježje koje potiče na održivo djelovanje. Svi sudionici turističkog razvoja moraju aktivno sudjelovati u zaštiti životne sredine, u cilju postizanja stabilnoga i kontinuiranog gospodarskog rasta koji će ravnopravno zadovoljiti potrebe sadašnjih i budućih generacija.

„Tri su vrste održivog razvoja:

- **Društvena održivost** – mogućnost samokontrole i vlastite politike kad su u pitanju načini koji ljudi koriste za upravljanje prirodnim resursima. Uporabom resursa treba povećati jednakost i društvenu pravdu, a smanjiti društvene probleme. Održivost preferira kvalitativno poboljšanje u odnosu na kvantitativan rast. Utječe na određivanje cijene za životni vijek proizvoda da bi se mogli pokriti puni troškovi, naročito društveni. Društvena održivost ostvarit će se samo putem jakog i sustavnog sudjelovanja zajednice ili razvoja građanskog društva. Društvena kohezija, institucije, kulturološki identitet, disciplina, poštenje, ljubav, opće prihvaćeni standardi, itd. – sve je to dio društvenog (moralnog) kapitala najmanje podložnog mjerenju (izračunavanju) koji zahtijeva obnavljanje i održavanje dugovnim i kulturnim životom zajednice. U suprotnom, društveni kapital propada ili se smanjuje istim načinom na koji propada fizički kapital.
- **Ekonomska održivost** – svodi se na održavanje (zaliha) kapitala. Danas se vrijednost prirodnog kapitala mora uključiti u gospodarski sustav kako bi se mogao osigurati održivi razvoj gospodarstva. Cilj je tako koncipiranog razvoja ostvariti razinu ekonomske dobiti od pojedine aktivnosti koja će biti dovoljna da pokrije troškove za posebne mjere u ublažavanju utjecaja posjetitelja, ili da ponudi dovoljan dohodak kao svojevrsnu naknadu za negativne utjecaje turizma na lokalnu zajednicu.
- **Ekološka održivost** – podrazumijeva održavanje nepromijenjenog, kvalitetnog stanja u okolišu. Osigurava uzajamnu povezanost razvoja s očuvanjem i održavanjem osnovnih ekoloških procesa i biološke raznolikosti, poštivanje obnovljivih resursa u granicama mogućnosti obnavljanja i općenito poboljšava blagostanje ekosustava zaštitom izvora sirovina korištenih za ljudske potrebe“ (Črnjar i Črnjar, 2009: 89).

Širenju svjesnosti o okolišu i održivom razvoju doprinosile su međunarodne konferencije i kongresi, kao npr. svjetska konferencija o gospodarstvu i okolišu (*Global Conference on Business and the Environment – Globe '92*) održana u Vancouveru, na kojoj su se navele smjernice za postizanje održivog turizma:

- „menadžment i planiranje potrebno je usmjeriti na adekvatno korištenje resursa u turizmu
- koncept održivog razvoja nije 'anti-razvojni' koncept, ali ističe limite razvoja u skladu s čime je potrebno dugoročno promišljanje razvoja turizma
- menadžment održivog razvoja turizma vodi računa ne samo o problemu zaštite okoliša, već i o ekonomskim, društvenim, kulturnim, političkim i drugim pitanjima
- svi zainteresirani subjekti iz okoline trebaju biti konzultirani za savjet, uključeni u donošenje odluka i informirani o problemima održivog razvoja turizma
- neophodna je realna procjena mogućnosti primjene održivog razvoja u praksi i mogućih dosega u budućem razdoblju
- poduzeća trebaju iskoristiti tržišne prednosti primjene održivog razvoja
- pri ocjeni koristi i troškova održivog razvoja turizma treba uvažiti sve individue i skupine na koje tako promišljen razvoj ima utjecaj
- potrebno je razvijati standarde i poticati suradnju na svim razinama u primjeni učinkovitih kontrolnih mehanizama“ (Črnjar, 2002: 327).

Prema definiciji UNWTO-a održivi turizam je „turizam koji vodi prema upravljanju svim raspoloživim resursima na takav način da se mogu ostvariti ekonomske, socijalne i estetske potrebe uz istodobno održavanje kulturnog integriteta, važnih ekoloških procesa i biološke raznolikosti“ (*Definitions of Sustainability*, 2012).

Održivi turizam je odgovorni turizam koji uključuje socijalni, ekonomski i politički aspekt usmjeren na očuvanje okoliša, preferirajući aktivnosti koje ostavljaju što manje negativnih posljedica na cjelokupno okružje, a kvalitetnu ponudu ostvaruje primjenom novih tehnoloških rješenja (poput programa uređenja mjesta, novih pogodnosti i turističke privlačnosti). Konceptija održivog razvoja u turizmu mora zadovoljiti potrebe i podići kvalitetu života lokalne zajednice, očuvati njezin sociokulturni identitet, razviti visokokvalitetan turistički proizvod te poboljšati kvalitetu doživljavanja posjetitelja i njihovo zadovoljstvo ponudom, ali na prvom je mjestu očuvanje izvorne vrijednosti prirodnih resursa, odnosno nizom odgovarajućih ekoloških mjera i postupaka sačuvati resurse za buduće

generacije. S ekonomskog gledišta ciljevi su zaštite okoliša gospodarska učinkovitost i ljudska prava (usp. Pančić Kombol, 2000: 52).

„Ekološki održivi turizam može se definirati kao 'uporaba, očuvanje i poboljšanje resursa zajednice kako bi se ekološki procesi, o kojima ovisi sav život na Zemlji, održali te kako bi se ukupna kvaliteta života, sada i u budućnosti, mogla povećati'. Principi ekološki održivog turizma su:

- Poboljšanje materijalnog i nematerijalnog blagostanja – održiva turistička industrija mora mjeriti kvalitetu uspjeha kroz poboljšanje i održavanje kvalitete turističkih doživljaja tijekom vremena, a ne kroz broj posjetitelja.
- Interregionalna i intraregionalna jednakost – ekološki održivi turistički razvoj je onaj razvoj koji neće smanjiti opseg aktivnosti dostupnih sadašnjim i budućim generacijama. Ovakav princip pokazuje da je odgovornost sadašnjih generacija održati etiku očuvanja prirodnih resursa za iduće generacije.
- Zaštita biološke raznolikosti i održavanje ekoloških procesa i sustava – predstavlja glavnu konstantnu aktivnost u ekološki održivoj zajednici koja razvija turizam na način koji štiti bioraznolikost te podupire nesmetano održavanje ekoloških procesa. To je ujedno i najvažniji princip ekološki održivog razvoja jer prepoznaje nužnost postojanja ograničenja u turističkom i drugom razvoju nekog područja dok istovremeno brine za floru i faunu omogućujući njihovo daljnje očuvanje i razmnožavanje.
- Globalna dimenzija – turistička organizacija koja promovira ekološku održivost ne smije sudjelovati u aktivnostima koje nisu u skladu s održivim razvojem drugih područja kroz uporabu sredstava (inputa) dobivenih nepridržavanjem načela održivog razvoja“ (Klarić i Gatti, 2006: 152).

Spoj svih ovih načela dovodi do učinkovite primjene ekološki održivog turizma koji je, objektivno gledajući, jedini pravi primjer turističkog djelovanja u budućnosti.

2.1. Utjecaj turizma na okoliš

Turizam je velik korisnik prostora i uvelike ovisi o kvaliteti tog prostora i okoliša. Sve dok je turizam bio relativno slabiji i nije bio koncentriran na jednom području, smatran je pasivnom turističkom dokolicom te njegov utjecaj na okoliš nije predstavljao poseban problem. Međutim, intenzivnim širenjem i razvijanjem u svim dijelovima svijeta mnogi su

predjeli, koji donedavno nisu ulazili u krug interesa i motiva posjetitelja, postali ugroženi. Kako se turizam širio i broj turista povećavao, tako je rasla zabrinutost za prirodne i kulturne resurse upotrijebljene za razvoj koji je s vremenom poprimio masovne razmjere i postao prostorno koncentriran u turističkim destinacijama te aktivni čimbenik u konzumiranju prirodnih bogatstava, ponekad ostavljajući velike posljedice na lokacijama koje su prekoračile granice rasta.

Mnoga predviđanja upućuju na to da će se u budućnosti još više pojačati utjecaj turizma na okoliš. U pojedinim regijama europskih zemalja već se događa veliko narušavanje ekološke ravnoteže, zbog čega se ostvaruje pad turizma i gubi konkurentnost na tržištu. Posebice se to odnosi na obalna područja. Pretpostavlja se da će potražnja za odmorom na moru i turistička kretanja na tim područjima ostati i dalje intenzivna, a prema nekim predviđanjima u sljedećih desetak godina turistički bi se promet mogao udvostručiti, ponajprije u zemljama Europske unije u kojima se nalaze najpopularnije turističke destinacije (usp. Francis, 2017).

Zahtjevi i motivi turista u posljednjih dvadesetak godina znatno su se promijenili. Sve se više napušta masovni i industrijski turizam, a jača individualni. Najjači motiv za turistička putovanja sve češće su bioekološke vrijednosti turističke destinacije koje predstavljaju jedan od najvažnijih čimbenika koji određuje kvalitetu turističkog proizvoda.

Turizam, posebice masovni, nanosi neizbježne štete prirodi te se otvoreno sukobljava s ciljevima zaštite okoliša (usp. Müller, 2004).

Čimbenici na kojima se potvrđuje razina utjecaja turizma su:

- „prirodni ekosustav i resursi (zemlja, fauna, flora, krajolik i zrak)
- izgrađeni okoliš (posebno graditeljsko nasljeđe)
- lokalne zajednice (kultura, vrijednosni element, stavovi i sl.)
- lokalno, regionalno i nacionalno gospodarstvo“ (Pančić Kombol, 2000: 45–46).

Turizam se smatra najvažnijim područjem u poticanju održivog razvoja, ali kako se ta koncepcija kao strateški razvoj turizma prihvaća vrlo široko, postoje razlike u razumijevanju primjene u budućem razvoju. U Europi je održivi razvoj postao najvažnija briga, zbog čega su postavljeni mnogi važni programi istraživanja, razvoja i moguće primjene novih ideja u politici. Turističko je tržište vrlo osjetljivo na prirodu i u smislu svjesnosti i u smislu želja za sudjelovanjem u mnogim aktivnostima koje potiču nov pristup i odnos prema prirodi. Stanovnici industrijaliziranog svijeta izrazito su svjesni da je očuvanje okoliša na prvom

mjestu u području javnih djelatnosti i aktivnosti, pa se mnogi ljudi u razvijenim zemljama danas smatraju zaštitarima okoliša (usp. Črnjar i Črnjar, 2009: 102).

Održivi turizam ili ekoturizam predstavljaju oblike turizma u koje se uklapa takav profil posjetitelja te ih je zbog povećane svijesti o važnosti zaštite prirode i želje da se aktivno pridonese toj zaštiti potrebno uključiti kao definiranu potražnju koja će konzumirati turističku ponudu određene destinacije ili atrakcije.

Oblici djelovanja turizma na okoliš dijele se prema Alfieru (2010) na:

- ekspanzivne oblike (grade se kampovi, luke)
- agresivne oblike (svi oblici turizma koji se neplanski razvijaju)
- destruktivne oblike (one koji zbog neplanskog razvoja i agresivnosti uništavaju prostor, pogotovo priobalje).

Destruktivni su oblici oni koji ostavljaju najveće posljedice jer imaju veći opseg negativnog djelovanja, zato što uz neplansku gradnju i razvoj ostavljaju nepovoljan ekološki otisak. Potrebno je sustavnim planiranjem zaustaviti ovakve oblike djelovanja turizma na okoliš.

„Kako je razvijeno društvo postalo svjesno potreba ponovnog prosuđivanja načina razvoja turizma koji su utvrđeni u prošlosti, interes će u budućnosti biti posebno usmjeren prema obalnim područjima i otocima, posebno manjim, te na pojedinim širim regijama i kontinentima na kojima su negativni učinci primjene razvojnih politika vrlo izraženi“ (Pančić Kombol, 2000: 60).

Utjecaj turizma na okoliš može se podijeliti na utjecaj koji čine posjetitelji i utjecaj koji čine organizatori. „Utjecaj posjetitelja na okoliš se povećava ako je veća koncentracija ljudi na malom prostoru, ako se duže ostaje u mjestu boravka te što je jače razvijen agresivni oblik turizma“ (Müller, 2004), i ako su posjetitelji u slobodno vrijeme prepušteni slučaju, tj. nisu organizirani. Organizatori turizma utječu na okoliš da bi uredili prostor za prihvata, smještaj i boravak posjetitelja, sijekući šume, gradeći ceste, pruge, žičare, parkirališna mjesta, sportske terene i sl. Najgrublji je tip djelovanja turizma na prirodnu okolinu, s ekološke strane, iskorištavanje i uništavanje rijetkih i teško obnovljivih prirodnih resursa. Mnogi posjetitelji na razne načine narušavaju prirodni okoliš, naročito uznemiravanjem životinja, lovom i ribolovom, kretanjem na kopnu, po moru i vodama, bukom motora, glazbe i glasova, nedopuštenim posjetima špiljama itd. Svi ovi negativni utjecaji naročito su vidljivi na homogenim prirodnim područjima koja su turistički najrazvijenija i najposjećenija. Među

njima su tradicionalna primorska i planinska područja, kao i područja u ruralnim zonama u kojima je već razvijen turizam (usp. Müller, 2004).

Na temelju svega navedenog može se zaključiti da turizam ima mnogostruke utjecaje na okoliš, i to:

- fizički utjecaj – degradacija tla, vode, atmosfere i trošenje prirodnih resursa
- društveno-kulturni utjecaj – susret ljudi različitih kultura, nacionalnosti, socijalnoga i ekonomskog položaja
- ekonomski utjecaj – razvijanjem turizma želi se stvoriti prihod, ubrzati gospodarski razvoj ili povećati broj zaposlenih (ovaj utjecaj izražen je u zemljama u razvoju) (usp. Črnjar i Črnjar, 2009: 41).

Slika 1. Trostruki učinak

Izvor: Marteen van der Berg (2017.) *Triple bottom line: measuring social and enviromental KPIs*, Arnhem Netherlands, <http://blog.chainpoint.com/blog/triple-bottom-line-measuring-social-and-environmental-kpis> (stranica posjećena: 20. veljače 2018.).

Teorija trostrukog učinka koncept je koji nadilazi usmjerenost na isključivo financijski učinak poduzeća da bi uključio socijalne i okolišne učinke. Trostruki učinak mjeri stupanj socijalne odgovornosti, ekonomske vrijednosti i okolišnog utiska. Pojam je 1994. godine uveo John Elkington te je upotrijebljen 1997. godine u knjizi *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. Elkington smatra da je ključni izazov teorije *triple bottom line* teškoća mjerenja socijalnoga i ekološkog učinka, koji iziskuje evaluaciju triju različitih učinaka, svakoga prema svojoj osnovi (usp. *Tripple Bottom Line*, 2017).

Masovni turizam može dugoročno više naštetiti okolišu nego što kratkoročno može pružiti gospodarski interes. On sve nepovoljnije utječe na okoliš i po svojim je negativnim utjecajima vrlo sličan negativnim ekološkim utjecajima industrije. Prema mišljenju Črnjara (2002: 319) „pozitivni ekološki utjecaji turizma su: stimulacijske mjere za fizičku zaštitu okoliša, krajolikom povijesnih mjesta i divljači te unapređuje razinu lokalne infrastrukture, a negativni ekološki utjecaji turizma uključuju onečišćenje zraka, povećanje buke zbog velikog broja vozila, onečišćenje voda zbog visoke koncentracije turista u kraćem razdoblju, razbacivanje otpadaka, degradacija prirodnih krajolika zbog nekontrolirane izgradnje ili ograničenosti javnog pristupa, štete flori i fauni, povijesnim spomenicima kulture, zakrčenost i neodgovarajuća infrastruktura i sl.“

Sva navedena onečišćenja također negativno djeluju na turizam kao gospodarsku aktivnost zato što i turizam ovisi o održivosti kvalitete okoliša, koja je ujedno i jedna od osnovnih sirovina turističke industrije.

Zbog razvoja turističkih kapaciteta u širem okolišu i na obalnom području, te sve veće izgradnje kućica za odmor, došlo je do nagrđivanja prirode i gotovo cijeloga obalnog dijela. Zato je potrebno vršiti prenamjenu poljoprivrednoga i šumskog zemljišta. Na nagrđivanje prirode utječu razni oblici izgradnje, npr. divlje gradnje koje se ne mogu uklopiti u postojeće prostore te širenje i ravnanje obalnog prostora čime se gubi estetika te dolazi do erozije tla i obale. Prostorne devijacije također uzrokuju ekološke štete od turizma, posebno zbog prenatrpanosti objekata na pojedinim prostorima. Da bi se pojeftinila gradnja turističkih kapaciteta, ne vodi se računa o fizičkome i estetskom kapacitetu pojedinih područja i lokacija, čime se može narušiti vrijednost postojećih prostora. Takvo stanje još pojačava divlja i bespravna dogradnja i gradnja koja se najčešće ne uklapa u postojeće prostore. Navedeni načini gradnje devastiraju obalni prostor koji povezuje morske i kopnene predjele koji čine najvrednija bogatstva za uspješan razvoj turizma (usp. Alfier, 2010).

Velika koncentracija posjetitelja na nekom prostoru može dodatno ugroziti pojedina područja, posebice ekološki osjetljiva, kao što su nacionalni parkovi, parkovi prirode, zaštićeni krajolici, strogi i posebni rezervati prirode i spomenici prirode.

Unatoč ovim negativnim utjecajima turizma na okoliš, potrebno ga je i dalje kvalitetno razvijati u svim njegovim oblicima. „Prostor u raznim zemljama još se može spasiti od destruktivnih snaga rastuće turističke potražnje, i to na dva načina:

- decentraliziranom koncentracijom velikih prirodnih prostora kao što su planinska područja, rijetko naseljena obalna i otočna područja te marginalne ruralne zone

- dosljednom primjenom diferenciranog sustava zaštite najvrjednijih dijelova prirodnog prostora koji su formalno zaštićeni kao najvrjedniji dijelovi prirode“ (Bilen, 2011).

Svako smanjivanje nepovoljnih utjecaja što ih turizam vrši na prirodu produžuje opstanak i korištenje privlačnim potencijalom i rekreativnim mogućnostima prostora na kojima se on razvija. Time se omogućuje daljnji razvoj turizma, ali uz posebnu selekciju prostora koji mora biti zaštićen jer je takav prostor ograničen i ima ga sve manje. Upravo ova dualnost povezanosti turizma i prostora predstavlja osnovu za implementaciju načela održivog razvoja u budućem razvoju turizma.

2.2. Lokalne zajednice u turizmu

„U planiranju turističkog razvoja destinacije destinacijski menadžment mora uzeti u obzir želje, prijedloge i dobre inicijative lokalnog stanovništva jer će jedino na taj način biti moguć sustavniji i kvalitetniji razvoj turizma destinacije, a i smanjit će se utjecaj nedostataka te negativnih stavova stanovništva spram turizma“ (Rudan, 2012: 60). Lokalna zajednica kao pojam „označava koherentni entitet s jasnim identitetom i ciljevima pučanstva, a čimbenici lokalnih zajednica često su skup interesa raznih stranaka i grupa zatvorenih u konkurentnim odnosima. Razvoj lokalnih zajednica je dio šire koncepcije društvenog razvoja koji se temelji na gospodarstvu samopouzdanju, ekološkoj održivosti, kontroli razvoja i zadovoljenju potreba pojedinaca i kultura“ (Pančić Kombol, 2000: 59).

Manji urbani centri, sela i lokalne zajednice zadržali su svoja povijesna i tradicionalna obilježja, pa se porastom turističkih dolazaka povećavaju funkcionalni problemi i problemi okoliša: zagađenje, buka, prenapučenost i sl. Često se zbog gospodarskih razloga i problema te boljih i lakših zarada lokalno gospodarstvo potpuno preorijentira na turizam te postane ovisno o turističkim kretanjima, iako se tako ugrožavaju osnovni elementi lokalnog identiteta. „Pozitivne strane zbog kojih se lokalne zajednice odlučuju na razvoj turizma potvrđuju se gospodarskim razvojem: izgrađuju se smještajni kapaciteti i druga infrastruktura, razvijaju pogodnosti i usluge (promet, ceste, kanalizacija i dr.), uljepšava okoliš, povećava se zapošljavanje, razvija se trgovina i druge usluge koje više koriste stanovnici nego gosti (zdravstvo, telekomunikacije i dr.) koji kraći dio godine borave u turističkom lokalitetu“ (Kantar, 2016: 80).

U praksi se pokazuje da mnoge lokalne zajednice ne uspijevaju pronaći dobar način na koji se mogu uključivati u razvoj šire zajednice, što rezultira intervencijom države ili

uključivanjem neke strane agencije, koje često potiču konkurentske odnose. Premda joj se pruža mogućnost ravnopravnog partnerstva, lokalna zajednica naposljetku ne sudjeluje u donošenju odluka o razvoju. Brojni problemi povezani s gospodarskim razvojem, kvalitetom života te onečišćivanjem okoliša, kao i njihova rješenja, potječu iz lokalnih djelatnosti, stoga ključnu ulogu u postizanju održivog razvoja moraju dobiti upravo lokalne vlasti. Poželjno je da se u lokalnim zajednicama provode lokalne smjernice *Agende 21*. „Osnovni cilj koncepcije razvoja lokalnih zajednica obuhvaća pomoć potrošačima da postanu proizvođači, korisnicima da postanu stvaraoci i zaposlenicima da postanu vlasnicima poduzeća“ (Pančić Kombol, 2000: 60).

„U suvremenom konceptu upravljanja zaštićenim područjima zadaća je njihovih uprava razvijati sve oblike partnerstva s lokalnim zajednicama. Njih treba poticati na prepoznavanje, očuvanje i unapređenje prirodnih i kulturnih vrijednosti svog područja, a posebno je važno osmisliti i provesti aktivnosti koje će podići njihovu svijest o vrijednostima biološke i krajobrazne raznolikosti. Navedene se aktivnosti trebaju usmjeriti i prilagoditi različitim društvenim i dobnim skupinama stanovništva: lokalna uprava, nevladine organizacije, poslovni sektor, djeca predškolske i školske dobi, mladi, poljoprivrednici, žene i drugi. Radi doprinosa upravljanju parkovne uprave moraju razvijati sposobnost članova lokalne zajednice za timski rad na izgradnji identiteta destinacije. Nužno je neprekidno osposobljavati stručnjake za rješavanje praktičnih problema vezanih uz očuvanje prirodne baštine u sklopu razvoja ekološke poljoprivrede, ekoturizma i drugih djelatnosti malog i srednjeg poduzetništva. Predstavnike naselja treba aktivno uključiti u ovakve programe kako bi elemente očuvanja i zaštite okoliša ugradili u razvojne programe i strateške dokumente lokalnih naselja. Potpora lokalnim zajednicama ogleda se u organizaciji obrazovnih tečajeva, sajmovi, predavanja ili radionica, pripremi projekata za financiranje iz domaćih i inozemnih fondova te kroz medijske kampanje i izdavaštvo (knjige, brošure, časopisi, video materijal i dr.)“ (Martinić, 2010: 116).

„Prirodni resursi i mogućnosti zapošljavanja stanovnika u ekoturizmu su značajni, ali zbog nedostatka institucionalnih standarda u korištenju resursa nastaju problemi i iz područja zakonitosti korištenja resursa što najviše ovisi o razvoju resursnog menadžmenta. Ako se menadžment prirodnih resursa ne razvija u skladu s potrebama očuvanja okoliša i kulture lokalnih zajednica, ekoturizam može rezultirati zagađenjem koje se ne može naći ni u područjima masovnog turizma što će nerazvijene lokalne zajednice dovesti u još težu situaciju od one u kojoj su živjele prije razvoja ekoturizma“ (Pančić Kombol, 2000: 106). Radi zaštite

prirodnih i kulturnih resursa osnovani su nacionalni parkovi, parkovi prirode, rezervati netaknute prirode i dr., ali se ponekad u tim zaštićenim područjima lokalno stanovništvo isključuje iz tradicionalnih aktivnosti (npr. nomadskog stočarstva, poljoprivrede, korištenja lokalnim građevinskim materijalom), što znači zanemarivanje potreba lokalne zajednice i podcjenjivanje njihove važnosti u održivom funkcioniranju destinacije. U takvim okolnostima siromašni stanovnici imaju vrlo malo koristi od nacionalnog parka u usporedbi s posjetiteljima koji imaju velike koristi od odmora u čistome i zdravom okolišu.

Isto tako, s druge strane, lokalno stanovništvo može biti uključeno u održivo funkcioniranje destinacije pružanjem usluga privatnog smještaja i poticanjem lokalnih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava.

2.3. Kapacitet nosivosti

Svaka turistička destinacija treba planirati strategiju održivog turizma jer ima granice razvoja koje, ako se prekorače, dovode do saturacije – točke zasićenja u kojoj štete od turizma nadilaze koristi. Budući da turizam mora očuvati prostor i da je kvalitetan prostor osnova opstanka i razvoja turizma, nužno je utvrditi granice dopustivog zasićenja, odnosno utvrditi prag dopuštene opterećenosti kapaciteta ili kapacitet nosivosti određenog prostora ili resursa na duže vrijeme (engl. *carrying capacity*). Pod tim pojmom nastoje se utvrditi granice dopustivog zasićenja prostora (okoliša) nekom ljudskom aktivnošću. Drugim riječima, treba odrediti granicu koja ne određuje samo broj posjetitelja ili broj izgrađenih receptivnih kapaciteta turističke ponude, nego određuje i dopuštenost količina potrošnje energenata, raspoloživih količina pitke vode, zbrinjavanje otpada i sl. „Ovom zaštitom nastoje se spriječiti svi oblici devastacije i degradacije ili čak uništenja prirodnog resursa zbog pretjerane gustoće posjeta nekoj destinaciji ili pretjerane koncentracije turističke izgradnje na omeđenom prostoru“ (Müller, 2004: 185).

Češljaš (prema: Müller, 2004: 186) navodi da je prag dopuštenog opterećenja kapaciteta kvantitativna kategorija kojom se razumski, svjesno i opravdano ograničava korištenje turističkim resursima u prostoru, a time se zapravo ograničava cjelokupni turistički razvoj do granice koja uz najmanje negativnih posljedica za okoliš daje još uvijek optimalne efekte u komercijalnoj eksploataciji.

Kapacitet nosivosti prirodnih resursa u turizmu je „razina posjeta iznad koje će se dogoditi neprihvatljivi ekološki i društveni utjecaji, što znači da obuhvaća dopušteni obujam

razvoja kojim se određuje stanje granica okruženja i potražnje, a društveni kapacitet nosivosti nekog područja je veličina na kojoj dolazi do društvenog raskola iznad kojeg su iskustva posjetitelja i stanovnika negativna“ (Pančić Kombol, 2000: 76).

Pristupi su definirani različiti i zbog raznovrsnih interesnih skupina te velikih razlika među područjima i resursima. Dva su temeljna regulatora koji određuju granice iskorištavanja zaštićenog područja: prostorne mogućnosti prijma te dopušten broj posjetitelja (usp. Vidaković, 2003: 81).

Kapacitet nosivosti je fizički, biološki, sociološki i psihološki kapacitet parkovne cjeline koji omogućuje turističke aktivnosti bez remećenja kvalitete prirodnog okoliša ili zadovoljstva posjetitelja. Vrste kapaciteta nosivosti su:

- **„Fizički ili ekološki kapacitet nosivosti** – temelji se na fizičkim mogućnostima prostora za utvrđivanje mogućeg korištenja prostora uz određenu razinu turističkih posjeta.
- **Ekonomski kapacitet nosivosti** – utvrđuje razinu moguće zasićenosti nekog prostora turističkom izgradnjom nakon čega dolazi u pitanje ekonomska isplativost te izgradnje odnosno poslovanja objekata turističke ponude.
- **Sociološki kapacitet nosivosti** – temelji se na uspostavljanju sociološke ravnoteže u receptivnom turističkom prostoru i utvrđuje najveću gustoću u određenoj zoni turističkog posjeta koju toleriraju sami turisti. Drugim riječima, njime se nastoji izmjeriti gustoća korisnika na određenom omeđenom prostoru u odnosu sa zadovoljstvom korisnika.
- **Kulturološki kapacitet nosivosti** – temelji se na uspostavljanju kulturološke ravnoteže i tolerancije između posjetitelja i lokalnog stanovništva“ (Shackley, 1996: 31).

Veoma je važno istaknuti da različiti resursi i različita područja imaju drukčije značajke, pa moraju imati i različite metode i kriterije za utvrđivanje njihove zasićenosti. Optimalnom određivanju kapaciteta nosivosti prethode provedena istraživanja svakoga pojedinog užeg područja zbog razlike u prirodnim, sociokulturnim ili ekonomskim obilježjima (usp. Pančić Kombol, 2000: 77).

U svakom slučaju, može se konstatirati kako su ovi pojmovi posljedica želje da se pomire gledišta koja s jedne strane postavljaju resursne potrebe kao određujuće za ponašanje ljudi i s druge strane polaze dominantno od potreba ljudi i želje da se čovjeku podrede svi resursi kojima raspolažemo na našem planetu. U tom je kontekstu turizam, kao vrlo aktivan

korisnik prirodnog resursa, već zarana došao u središte mnogobrojnih rasprava koje često nisu bile u korist turizma već suprotno. O pojmu kapaciteta nosivosti počelo se raspravljati u svjetskoj stručnoj turističkoj literaturi ranih šezdesetih godina dvadesetog stoljeća, ali bez jasnih naznaka. Većina rasprava odnosila se još od samih početaka na zaštićena prirodna područja, a naročito na nacionalne parkove. To je s jedne strane razumljivo zbog osjetljivosti prirodnog okoliša u takvim područjima, a s druge strane zbog jednostavnijeg utvrđivanja i kontroliranja turističkog prometa nego što je to moguće (i izvedivo) u primorskim područjima (usp. Vukonić i Keča, 2001: 108).

Američko udruženje nacionalnih parkova (*United States National Park Service*) poslužilo se sljedećim matematičkim izrazom da bi definiralo pojam kapaciteta nosivosti:

$$CC = f(Q, T, N, U, Dm, AB).$$

U izrazu se očitava da kapacitet nosivosti sadržava funkciju fizičkog prostranstva (f), veličinu resursa (Q), toleranciju prema korištenju resursima (T), broj turističkih posjetitelja (N), tip korištenja resursima na turistički način (U), dizajn i menadžment objekata turističke ponude (Dm) te navike i ponašanja posjetitelja i menadžmenta (NP) (usp. Vukonić i Keča, 2001: 107).

Kapacitet fizičke/ekološke nosivosti nekog prostora ovisi o vrsti tržišta (emitivno, tranzitno, receptivno), vrsti i obliku turističkog kretanja, sezonskom obilježju turizma, veličini i vrsti turističkog prostora (primorsko, nizinsko ili planinsko) te o činjenici je li riječ o razvijenoj, manje razvijenoj ili nerazvijenoj destinaciji. Neki se od ovih čimbenika mijenjaju u godini, zbog čega je kapacitet nosivosti drukčiji u različitim godišnjim dobima. Opće je mišljenje da je primjena mjera zaštite okoliša znatno lakša i jednostavnija u slabije razvijenim turističkim regijama ili prostorima koji su u razvoju, negoli u područjima već razvijenih zemalja. Dobar primjer je „betonizirana“ obala Španjolske ili Azurne obale u Francuskoj te mnogih alpskih prostora i naselja u Švicarskoj, Austriji i sl. (usp. Müller, 2004: 187).

Jedan od pristupa u rješavanju problema identifikacije gornje razine korištenja resursima, pod naslovom granice prihvatljivih promjena (*Limits of Acceptable Change*), ponuđen je kao pomoć onima koji odlučuju o korištenju prirodnim resursima radi identificiranja prihvatljivih razina korištenja i naglašava vrijednosti za koje se smatra da zaslužuju zaštitu, a zatim se usredotočuje na načine pružanja te zaštite. Konceptije koje su usmjerene na planiranje razvoja ekoturizma u parkovima prirode namijenjene su donošenju odluka menadžmenta koje se temelje na ekološkim podacima i društvenim informacijama, a zapravo predstavljaju opći model planiranja koji obuhvaća ciljeve, odrednice, analizu

podataka, opcije, preporuke i primjenu. Navedene se koncepcije ipak pokazuju korisnima za identificiranje uzroka neželjenih posljedica (usp. Weaver, 2006: 156).

Park prirode *Medvednica* u jednom od niza aktualnih europskih projekata provodi aktivnost granice prihvatljivih promjena (*Limits of Acceptable Change*) kojom će se promatrati utjecaj turizma na okoliš i prihvatljiva razina korištenja prirodnim resursima. Kapacitet nosivosti bit će samo jedna od sastavnica kojom će se PP *Medvednica* baviti u vidu planiranja upravljanja posjetiteljima, koja definira promjene koje su dopustive i u okviru održivosti.

3. EKOTURIZAM

3.1. Glavna obilježja ekoturizma

„Iako se ne ubraja u najvažnije oblike turizma prema ostvarenom prometu, a pogotovo ne prema ostvarenim prihodima, važnost ekoturizma kao svojevrsnog katalizatora promjena u turizmu znatno je veća nego kod ostalih oblika turizma. Tu važnost najbolje potvrđuje činjenica da je 2002. godina bila proglašena godinom ekoturizma, kada je održan cijeli niz znanstvenih i stručnih skupova o toj temi, kao npr. Svjetski ekoturistički sastanak (World Ecotourism Summit) u Quebecu u Kanadi. Na tom je sastanku kao i na drugim stručnim i znanstvenim skupovima naglašena posebna važnost ekoturizma u svjetskoj turističkoj ponudi i na taj je način potaknut njegov daljnji razvoj. Unatoč postojanju brojnih skupova na kojima se govorilo o ekoturizmu te prihvaćanju određenih definicija i deklaracija, velikom broju turističkih stručnjaka još nije posve jasno što je zapravo ekoturizam te se on i dalje različito tumači u različitim dijelovima svijeta i kulturama. To je uzrokovano velikim razlikama u vrstama turističkih proizvoda koji se nude pod nazivom ekoturizma, kulturno-civilizacijskim razlikama u svijetu te značajkama krajolika u kojima se odvija ekoturizam i njemu srodne oblike turizma. Ekoturizam kao aktivnost objedinjuje viziju spajanja očuvanja/zaštite okoliša te očuvanja bioraznolikosti s istodobnim postizanjem rasta i razvoja na održivoj osnovi“ (Klarić i Gatti, 2006: 149–150).

Temeljne razlike u tumačenju pojma ekoturizma vidljive su u općenito užem shvaćanju svojstvenom visokorazvijenim zemljama s dobro očuvanom prirodnom baštinom, poput SAD-a, Kanade, Australije i skandinavskih zemalja, te široj primjeni ekoturizma svojstvenoj većem dijelu Europe i pogotovo Sredozemlja. U prvoj skupini zemalja ekoturizam se odvija u prirodno izrazito očuvanim prostorima, koristi se jednostavnim vrstama smještaja te vrlo strogim pridržavanjem mjera zaštite okoliša, koje podrazumijevaju i ograničavanje broja posjetitelja. „Za gušće naseljene dijelove Europe znakovito je prožimanje ekoturizma s drugim vrstama turizma, posebice s ruralnim i kulturnim turizmom, te funkcionalna povezanost s odmorišnim turizmom, osobito u sredozemnim zemljama“ (Klarić, 2006: 150–151). Stoga se ekoturizam javlja u parkovima prirode kao izrazito privlačnim prirodnim područjima, a na sredozemnom području osobit je razvoj ekoturizma i sličnih oblika turizma pokraj glavnih obalnih turističkih zona (usp. Weaver, 2006: 196–197). „Prema istraživanju TripAdvisora (2012) trend 'zelenog' turizma je u porastu. 71% ispitanika koji su sudjelovali u

spomenutom istraživanju odgovorilo je da planiraju putovanje u eco-friendly destinacije u slijedećih šest mjeseci. Dvije trećine potrošača iz cijeloga svijeta odgovorilo je da pri kupnji proizvoda i usluga prednost daju društveno odgovornim tvrtkama, a 46% njih reklo je da bi takve proizvode i usluge platilo i više ukoliko je potrebno“ (Ojurović, 2017: 6). U tablici 2 prikazani su nužni kriteriji kod razvijanja ekoturizma.

Tablica 2. Nužni kriteriji za razvoj ekoturizma

Ekološki okoliš	Turistička destinacija mora biti nacionalni park, par prirode, zaštićeni ekosustav ili područje s iznimnom prirodnom i kulturnom baštinom.
Ekoturist	Idealna skupina ne bi smjela biti manja od 2 do 4 osobe, a nikada veća od 15 osoba. Individualni putnik u divljini može biti izložen velikom riziku.
Ekološka aktivnost	Ekoturisti bi se trebali držati aktivnosti koje su dio ekoturizma: šetanja, razgledavanja, proučavanja prirode, interakcije s lokalnim stanovništvom i sl.
Ekološki transport	U samoj destinaciji treba se barem pokušati koristiti sredstvima ekološkog prijevoza (npr. električnim autobusom ili brodom).
Ekološko gospodarstvo	Turistička djelatnost mora biti organizirana za lokalnu zajednicu i mora je organizirati sama ta zajednica.
Ekološki kontakti i informacije	Interakcija između posjetitelja i lokalnog stanovništva može se olakšati prethodnom edukacijom sudionika. Važnu ulogu u ostvarivanju kontakta mogu imati i vodiči, tumači, kodeksi ponašanja itd.

Izvor: Dragičević, M., Stojčić, N. (2009.) „Mogućnosti i smjernice održivog ekoturizma na primjeru dubrovačkog primorja“, *Poslovna izvrsnost*, sv. 3 (1): 99.

Turizam motiviran prirodnim destinacijama zapravo predstavlja jednostavno putovanje u područja netaknute prirode u kojima ekoturizam funkcionira u korist lokalnog stanovništva u ekološkome, kulturnom i ekonomskom smislu. Npr. posjetitelj koji ide u prirodu može promatrati ptice, ali ekoturist promatra ptice s lokalnim vodičem, odsjeda u lokalnome smještajnom kapacitetu (engl. *ecolodge* – vrsta turističkog smještaja koji zadovoljava kriterije ekoturizma) i daje doprinos lokalnom gospodarstvu (usp. Weaver, 2006: 192).

„Razvoj ekoturizma prati i širenje mreže pješačkih staza, zaštita i obnova spomenika i tradicionalnih kuća, kao i pretvaranje napuštenih i oštećenih kuća u kuće za odmor“ (Klarić, 2006: 151). Obalne destinacije osiguravaju potražnju za destinacijama ekoturizma i ruralnog turizma u obalnom zaleđu sredozemnih zemalja što dovodi do razvoja manje naseljenih ruralnih područja u unutrašnjosti. Takva praksa primjenjuje se u Francuskoj, Italiji i Španjolskoj, ali i u planinskim predjelima Grčke i Cipra te kod nas, zasad najintenzivnije u Istri. „Dakle, ekoturizam se u sredozemnim zemljama promatra kao sredstvo očuvanja osjetljivih prirodnih područja te kao način smanjenja pritiska na obalne destinacije u kojima prevladava odmorišni turizam“ (Klarić i Gatti, 2006: 150–151).

Ekoturizam se smatra tržištem s velikim porastom unutar turizma kao gospodarske grane. „S obzirom na izraženi trend rastuće ekološke i društvene osjetljivosti, posebice među mlađim, nadolazećim generacijama potrošača, prognoze daljnjeg rasta ekoturizma su optimistične“ (Telišman-Košuta et al., 2012: 60). Prema podacima WTO-a (*World Tourism Organization*), u 2004. godini ekoturizam je rastao u svijetu triput brže od turizma u cjelini i činio 7 % svih međunarodnih putovanja. Svjetski institut za resurse (WRI) predviđa da će ekoturizam godišnje bilježiti stope rasta od 20 do 30 % (usp. *TIES Global Ecotourism Fact Sheet*, 2005).

Ekoturizam se može promatrati i kao dio tržišta u kontekstu rastuće turističke djelatnosti. Poistovjećuje ga se s avanturističkim turizmom (planinarsko-alpinistički, kajakaštvo, rafting, ekstremni sportovi), turizmom u prirodi (promatranje ptica, posjećivanje nacionalnih parkova, parkova prirode i sl.), a vrlo često i s ruralnim turizmom. „Funkcionalno gledano, ekoturizam je ili uglavnom individualan ili je turizam malog obujma (grupe posjetitelja do 25 osoba i smještajni kapaciteti s manje od 100 ležaja) u okviru kojeg posluju mala ili srednja poduzeća u područjima prirode. On predstavlja tržišni segment koji se usredotočuje na vođenje i smještaj malih grupa u područjima prirode uz obrazovni pristup, koristeći materijale s uputama i specijalizirane lokalne vodiče“ (Klarić i Gatti, 2006: 151).

„Temeljni koncept ekoturizma je odgovornost prema lokalnoj prirodnoj i društvenoj zajednici. To podrazumijeva snažnu edukacijsku komponentu namijenjenu posjetiteljima, ali i lokalnom stanovništvu, zelene standarde poslovanja te preferenciju ka malom poduzetništvu u lokalnom vlasništvu. U tom smislu, faktori uspjeha ekoturizma uključuju:

- Atraktivnost destinacije – prirodne i društvene značajke lokacije te razina njihove očuvanosti;

- Interpretacija prostora – uobičajeno uključuje centar za posjetitelje koji funkcionira kao središnje mjesto edukacije i širenja informacija te, također, signalizaciju, višejezičnu turističku interpretaciju prostora, usluge specijaliziranih vodiča, raspoloživost karata;
- Ekološka i društveno svjesna praksa – prihvaćanje procesa i procedura od strane ponuđača smještaja, ugostitelja, turoperatora, agencija i trgovine koje osiguravaju i/ili pridonose održivom korištenju prirodnih resursa (npr. 'zeleni' standardi, certifikati). Baziranje ponude na lokalnim resursima, stvarajući 'lokalni lanac vrijednosti', bitan je aspekt društvene održivosti. Ukupno poslovanje mora biti prilagođeno prihvatnim mogućnostima lokacije. Stoga je reguliranje tokova posjetitelja, uključujući i ograničavanje posjeta dio ovakve prakse“ (Telišman-Košuta et al., 2012: 60).

Problematikom ekoturizma prvi se počeo baviti TIES (*The International Ecotourism Society*), kao najveća i najstarija svjetska udruga koja je posvećena ekoturizmu. TIES je definirao ekoturizam kao „odgovorno putovanje u prirodna područja kojim se čuva okoliš i unapređuje blagostanje lokalnog stanovništva“ (*TIES Global Ecotourism Fact Sheet*, 2005). Tako su nastala načela ekoturizma:

- smanjivanje negativnih utjecaja na prirodna i kulturna obilježja destinacije
- edukacija posjetitelja o važnosti zaštite okoliša
- primjena odgovornog poslovanja i ekonomske održivosti u partnerstvu s lokalnom zajednicom zbog „zadovoljavanja lokalnih potreba i stvaranja koristi od zaštite okoliša“
- poštovanje društvenih i prirodnih granica prihvatljivih promjena koje zajedno određuju istraživači i lokalno stanovništvo (usp. Tišma i Funduk, 2009: 311).

Prema definiciji UNWTO-a, kada se ekoturizam promatra kao koncept, njega čine „svi oblici turizma u kojima je glavna motivacija turista promatranje i uvažavanje prirode i tradicionalnih kultura koje dominiraju u prirodnim područjima“ (*Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook*, 2004). Stoga su prema UNWTO-u osnovna obilježja ekoturizma:

- „edukacijska i interpretacijska funkcija
- uglavnom se organizira za male skupine, a organizaciju provode specijalizirana turistička poduzeća u lokalnom vlasništvu
- umanjuje negativne posljedice na prirodni i socio-kulturni okoliš

- potiče zaštitu prirodnih područja ostvarivanjem ekonomske koristi za domaće zajednice, organizacije i za one koji provode zaštitu prirodnih područja
- podiže svijest lokalnog stanovništva i posjetitelja o potrebi očuvanja prirodnih i kulturnih dobara“ (Klarić i Gatti, 2006: 152).

Potrebno je napomenuti da se ekoturizam ne smije identificirati s održivim turizmom. Naime, održivost turizma širi je pojam koji se primjenjuje na sve turističke aktivnosti, bez obzira na njihovu motivaciju, i koji uključuje sve poznate oblike turizma. Ekoturizam je sastavnica unutar područja održivog turizma i „predstavlja prvenstveno održivu verziju turizma zasnovanog na prirodi, a uključuje i ruralne i kulturne elemente turizma. Ekoturizam teži u svim oblicima da dostigne rezultate održivog razvoja“ (Epler Wood, 2002). Ipak, svim turističkim aktivnostima, svim vrstama i oblicima turizma cilj treba biti održivost. Stoga planiranje i razvoj turističke infrastrukture, njezin razvoj poslovanja, kao i njezine marketinške aktivnosti treba usredotočiti na okolišne, društvene, kulturne i ekonomske kriterije održivosti (usp. Epler Wood, 2002).

3.2. Ekoturist

„Sudionik ekoturizma, odnosno ekoturist najčešće je osoba u potrazi za mjestima koje čovjek nije transformirao ili ih je samo djelomično transformirao i pritom je nagrađen osjećajem da doživljava jedinstvenu i neponovljivu situaciju kroz zaštitu, pomoć i očuvanje ekološkog integriteta nekog područja. Posjetitelji u ekoturizmu moraju biti svjesni mogućnosti njihovog onečišćenja ili zagađivanja dok borave u destinaciji. To zahtijeva značajne promjene u stavovima i ponašanju kako bi se respektirala lokalna kultura i okoliš. Ekoturisti moraju biti spremni na niži standard smještaja i usluga od onog na koji su navikli, a upravo u tome je i dio privlačnosti ekoturizma. Kako bi prouzročili što manje zagađenja svojim boravkom posjetitelji moraju biti detaljno informirani o mogućnostima i obilježjima destinacije i kako se trebaju ponašati. Mnogi specijalizirani turoperatora prakticiraju aktivnosti informiranja posjetitelja, ali to je prije svega odgovornost svih organizacija uključenih u stvaranju i realizaciji turističke ponude, uključujući i samu destinaciju. Promovirajući svoja načela ekoturizam je u novom načinu organiziranja turističkih putovanja doveo do stvaranja novog tipa modernog putnika koji je društveno i ekološki osviješten“ (Pančić Kombol, 2000: 102).

Iako su ekoturizam i održivi turizam različiti pojmovi, ekoturisti i održivi turisti imaju slične oblike ponašanja. Weaver (2006) dijeli spektar ekoloških turističkih aktivnosti na tvrde i meke.

U tvrdim aktivnostima „sudjeluje mali broj motiviranih sudionika, koji odlaze na duga, specijalizirana putovanja, fizički su aktivni, spremni su na nižu kvalitetu smještaja i ne očekuju gotovo nikakve usluge. Primjer za to su ekokampovi, koji se organiziraju na volonterskoj osnovi, a sudionicima je na raspolaganju samo osnovna prehrana i smještaj. Cilj takvih aktivnosti jest pomaganje u očuvanju prirode uz pomoć raznih aktivnosti kao što su čišćenje otpada, briga za ugrožene životinjske vrste i sl. [...].

Meke aktivnosti obuhvaćaju ekoturističko iskustvo koje se kombinira s ostalim oblicima turizma, avanturističkim, kulturnim pa i masovnim turizmom. To su kratkotrajna putovanja u velikim grupama čiji su sudionici fizički pasivni, zadovoljavaju se promatranjem i interpretacijom onog što vide i očekuju visoku kvalitetu smještaja i usluga“ (Weaver, 2006: 194–195).

Prema osnovnim obilježjima njihova ponašanja ekoturiste dijelimo na:

- „ekospecijaliste – sudjeluju kao pojedinci ili u vrlo malim skupinama, sami organiziraju putovanja, pobliže upoznaju lokalno stanovništvo i običaje te se uključuju u kulturno i prirodno okružje, tražeći minimalnu infrastrukturu pri čemu ostvaruju minimalni utjecaj na okoliš
- opće ekoturiste – putuju u većim skupinama, često u turističkom aranžmanu, traže određenu razinu infrastrukturne udobnosti i kao rezultat toga ostvaruju veću potražnju za lokalnom kulturom i okolišem
- ekoturiste srednjeg tipa – obično putuju u malim skupinama, koriste se osnovnim oblicima prijevoza i oslanjaju se na unaprijed dogovorene aktivnosti i turističke usluge“ (Pančić Kombol, 2000: 103).

„Ekoturisti skloni zaštiti okoliša traže proizvode koji odgovaraju njihovim posebnim željama. Na posebne pristojbe i cijenu proizvoda ne obraćaju toliku pažnju koliko na zaštitu okoliša i moralnu ili etičku stranu i realizacije proizvoda. Spremni su platiti i višu cijenu da bi ostvarili iskustvo koje traže. Međutim, osim turista zaštitara koji brinu za očuvanje okoliša sve je i širi sloj stanovništva u mnogim dijelovima svijeta koji se uključuju na razne načine u promicanje razumijevanja o zaštiti okoliša. Jedino bi takvi korisnici trebali sudjelovati u ekoturizmu što se može postići ciljanim marketingom i razvojem menadžmenta prirodnih resursa“ (Klarić i Gatti, 2006: 158).

3.3. Pozitivni i negativni učinci ekoturizma

Iako postoje nedvojbeni pozitivni učinci razvoja ekoturizma u zaštiti okoliša i gospodarskom rastu lokalne zajednice, postoje brojna ograničenja njegova intenzivnijeg utjecaja. „Ekoturizam u zaštićenim prirodnim područjima uobičajeno je vezan, posebice u Europi, za relativno manja područja te je uključena često tek nekolicina stanovnika i djelatnika parkova. Samim time ograničeni su prihodi, dugačak je period povrata investicije u projekt ekoturizma, slaba je povezanost između težnji za očuvanje bio-raznolikosti i komercijalnog uspjeha razvojnog projekta koji se temelji na prirodnim resursima, čime se zadire u bit konkurentnoj i specijaliziranoj prirodi turističke industrije. Mnogi uspješni ekoturistički projekti ustvari uvode male promjene u postojeće lokalno područje i praksu korištenja prirodnih resursa, donoseći vrlo skromnu zamjenu lokalnom načinu života i većinom ostaju dugoročno ovisni o vanjskoj podršci, ako ne i zauvijek. Ekoturizam ima svoje negativne i pozitivne strane. Može pomoći održivom razvoju ekosustava ili njegovom uništenju, ovisno o njenom načinu implementacije i upravljanjem ekoturizmom. Ekoturizam može zaštititi ekosustav sprječavanjem daljnje erozije, očuvanjem biološkog integriteta, promocijom obrazovanja očuvanja okoliša i pružanjem ekonomskih modela za održivo korištenje. Pri tome je suradnja sa zajednicom koja boravi u tom području presudna“ (Tišma i Funduk, 2009: 313).

Zaštićeno prirodno područje mora se neprekidno čuvati kako bi se održala prirodna ravnoteža, ali je nužno omogućiti i njegovo posjećivanje iz kulturno-obrazovnih, znanstvenih i turističko-rekreacijskih razloga, u granicama koje ne ugrožavaju prirodnu baštinu. „Da bi se uravnotežili pozitivni i negativni utjecaji na život i rad nacionalnog parka, neophodno je znati dobre i loše strane turizma te kako on djeluje na zaštićeno područje. Treba poštivati osnovna načela razvijanja turizma u nacionalnim parkovima, pravilno usmjeravati iskorištavanje prirodne baštine i ljudskih resursa i upravljati njima, radi stvaranja prilika, za što brojnije posjete i uživanje u prirodi sa što manje negativnih utjecaja turističke djelatnosti“ (Vidaković, 2003: 247).

U nerijetkim slučajevima turistička djelatnost predstavlja osnovni izvor prihoda iz kojih se financiraju glavne funkcije zaštićenih područja i djelatnosti njihovih upravljačkih ustanova. „Izravni ekonomski učinci razvoja ekoturizma donose također niz drugih društveno-ekonomskih učinaka državne, regionalne ili lokalne važnosti kao što su:

- poticanje razvoja domaće privrede, pogotovo onih djelatnosti koje su ključne za odvijanje turističkog prometa (ugostiteljstvo, promet, trgovina, zanatstvo, turističke agencije itd.)
- povećanje lokalne zaposlenosti, kako u turističkom sektoru tako i njemu komplementarnim djelatnostima
- razvoj poljoprivrede čiji se proizvodi izravno uključuju u turističku ponudu
- podizanje kvalitete komunalne i prometne infrastrukture na lokalnoj i regionalnoj razini, čime se utječe na život lokalnog stanovništva
- poticanje razvoja u neposrednom okruženju zaštićenog područja, čime se manifestira integralna uloga turizma“ (Drumm i Moore, 2002: 44).

„Ekoturizam je snažno sredstvo zalaganja i promocije zaštićenog područja čime doprinosi razvoju svijesti o važnosti i vrijednostima ukupnog sustava zaštićenih područja države ili regije. Osim u iznimnim slučajevima, ekoturizam nije nepovratni potrošač prirodnih sastavnica okoliša, već svojim razvojem najčešće dovodi do oplemenjivanja prostora čime na najbolji način potvrđuje međuovisnost i kompatibilnost zaštitne i turističke funkcije u zaštićenim područjima“ (Drumm i Moore, 2002: 44).

„Posjeta tradicionalnim i autohtonim zajednicama se često ističe kao motiv za putovanje u prirodna područja. Posjetitelji sve više cijene priliku da od stanovništva i vodiča nauče lokalne običaje i kulturu. Zbog svega toga postoji veliki broj proizvoda koji se klasificiraju kao ekoturistički proizvodi i koji su usko povezani s prirodom i lokalnom tradicijom. U ekoturističke proizvode ubrajamo: ekološki proizvedenu hranu, agroturizam, gastronomsku ponudu, vinske putove, jahanje u prirodi, vožnju biciklom, promatranje ptica, foto safari, planinarenje, ribolov, ronjenje, sudjelovanje u poljoprivrednim radovima, učenje starih zanata, učenje o endemskim biljkama i životinjama i dr. Također, tradicionalne zajednice mogu uživati veće samopouzdanje kao rezultat interesa posjetilaca za njihov način života. Interakcija različitih kultura pomaže u proširenju razmišljanja i pogleda na svijet te na jačanje svijesti o značaju očuvanja prirode“ (Drumm i Moore, 2002: 68).

„Uzimajući u obzir moguće rizike i posljedice koje proizvodi turizam, ključ njegove prihvatljive mjere u nekom zaštićenom području čini prije svega odgovarajuća turistička valorizacija samog područja. Najznačajniji je utjecaj turizma na njegovo izravno zauzimanje prirodnog prostor i okoliša za izgradnju turističkih kapaciteta i infrastrukture. Tu su bitni činitelji poput izbora lokacije, veličine zemljišta namijenjenog za smještajne kapacitete i opremanje infrastrukturom te korištenje građevinskih materijala“ (Martinić, 2010: 287).

„Drugi važan element ekoturizma čine negativni utjecaji i pritisci na okoliš koji proizlaze iz turističkih aktivnosti koje se najčešće ogledaju kroz:

- intenziviranje neodrživog korištenja zemljišta
- potrebe krčenja šume
- eroziju i gubitak biološke raznolikosti
- neadekvatna ponašanja i neregulirane turističke aktivnosti
- rizik od unošenja stranih vrsta
- promjenu staništa, uznemiravanje vrsta i narušavanje funkcija ekoloških sustava uslijed građevinskih aktivnosti i stalne prisutnosti ljudi
- neodrživo korištenje izvora vode
- proizvodnju i odlaganje otpada“ (Martinić, 2010: 288).

Dosad se u velikom broju slučajeva kao najveća prijetnja od turizma pokazala ona povezana s mogućom izgradnjom prekobrojnih smještajnih kapaciteta, sportsko-rekreacijskih sadržaja i prometne infrastrukture u zaštićenim područjima. Upravo predimenzionirani razvoj turizma dovodi do degradacije zaštićenih područja, što jednako izaziva nezadovoljstvo stručnjaka, ali i posjetitelja koji zbog pada kvalitete turističkog doživljaja postupno napuštaju takva odredišta. Jednako tako, ove posljedice ne zaobilaze ni lokalno stanovništvo (usp. Drumm i Moore, 2002: 73).

Najčešće su zablude povezane s ekoturizmom:

- svako nerazvijeno područje idealno je za razvoj ekoturizma
- ekološka svijest stanovništva i turista je na visokoj razini
- ruralni turizam u načelu je ekoturizam (usp. Bulatović, 2008: 33).

Nerijetko se smatra da se u nerazvijenim područjima uz mala ulaganja može brzo stvoriti ekoturizam koji će osigurati velike prihode. Međutim, svako nerazvijeno područje ne mora nužno biti i ekološki zanimljivo područje kojem nedostaje primjereno izgrađena infrastruktura i primjena zakonske regulative jer masovni posjeti gostiju uvelike krše načela ekoturizma. Masovni ekoturisti žele maksimalan doživljaj i rasonodu za što manje novca, dok lokalno stanovništvo teži brzom stjecanju bogatstva, a ne očuvanju prirodnih resursa. Zato je nužno neprekidno podizati ekološku svijest posjetitelja i lokalnog stanovništva uz strogo pridržavanje propisanih normi i uz stalnu kontrolu. Ruralni turizam ima samo neke elemente ekoturizma. On po koncepciji nema infrastrukturu ekoturizma, ali uz primjenu načela i standarda te izgradnju infrastrukture ima perspektivu postati ekoturizam (usp. Bulatović, 2008: 33–34).

Očigledna je potreba za postizanjem određene ravnoteže između lokalnog stanovništva i posjetitelja, a da se međusobno ne isključi neki važan dio unutar njihovih interesa. Na terenu je prilično teško postići takav sklad, no sustavnom edukacijom, argumentiranom raspravom i, na koncu, definiranim dogovorom taj se međudnos može ostvariti na ispravan način.

3.4. Održivost razvoja ekoturizma u zaštićenim prirodnim područjima

Kako bi se postigla zaštita, tj. očuvanje prirode, zaštićeno područje mora biti integrirano s drugim djelatnostima (turizmom, poljoprivredom, šumarstvom) u nacionalnim i regionalnim planovima s pojašnjenom shemom koja povezuje zaštitu okoliša sa socijalnim i ekonomskim razvojem lokalne zajednice. Takvi projekti trebali bi težiti ostvarenju ciljeva očuvanja promicanjem razvoja i ostvarenjem alternativnih prihoda za lokalno stanovništvo, koje bi zauzvrat održavalo kvalitetu, kvantitetu te produktivnost i ljudskih i prirodnih resursa kroz vrijeme. S druge strane, ulagači u razvojne projekte žele imati potvrdu da će njihov projekt proizvesti dugotrajne koristi te da će se aktivnosti započete projektom nastaviti nakon završetka financiranja (usp. Tišma i Funduk, 2009: 312–313).

„Održivost ekoturizma dolazi iz tri izvora:

1. sa gledišta zaštite/očuvanja, prihod ovisi o stupnju očuvanosti bio-raznolikosti
2. reinvestiranjem dijela prihoda u održavanje poslovanja i tako zaštititi bio-raznolikost, te smanjiti ili eliminirati potrebu za vanjskim financiranjem
3. kada su jednom temelji postavljeni, omogućiti ulazak privatnog sektora ulagača, koji bi osigurao sredstva za daljnji razvoj i širenje“ (Tišma i Funduk, 2009: 314).

Uspješnih modela ekoturizma u praksi je sve više, a smjernice za održivi ekoturizam trenutačno su glavno zanimanje znanstvenika iz područja ekoturizma. Put koji će pomoći očuvanju prirodnoga i kulturnog okoliša te donijeti koristi lokalnoj zajednici očuvanjem i njegovim razvojem ideja je ekoturizma, ali jako teško izvediva. „Znanstvenici koji se bave ekoturizmom bi trebali malo ograničiti svoje ekonomske mogućnosti i pravi put ka razvoju, te se koncentrirati više na uzimanje vremena koje će koristiti za razgovor i učiti o zajednici koja je uključena u projekt, o njihovim načinu života, njihovim navikama, uvjerenjima, tradiciji i što je najvažnije o njihovim željama i potrebama. Stručnjaci, znanstvenici i vlada moraju naći zajednički jezik s lokalnom zajednicom. Zajednice su dio ekoturističkog ekosustava i stanovnici te zajednice bi trebali imati najveći glas u razvoju i očuvanju njihovih prirodnih resursa“ (Tišma i Funduk, 2009: 316).

„Gotovo svaka ljudska aktivnost ovisi o potrošnji prirodnih resursa, a u ekoturizmu se radi o korištenju ekološki čistih prirodnih resursa. Održivost tih resursa moguća je samo uz poštivanje strogih načela menadžmenta prirodnih resursa i održivog razvoja. Resurse je moguće razumijevati kao rezerve kapitala“ Pančić Kombol (2000: 99). Pančić Kombol (2000: 99) tvrdi da „održivi ekoturizam nudi posjetiteljima visoku razinu zadovoljstva koja se mora konstantno održavati te bi se trebao temeljiti na širokom području s malom brojčanom posjetom, uz manje sofisticiranu potražnju. To bi omogućilo veće sudjelovanje lokalnog stanovništva izravnim ili neizravnim uključivanjem lokalnih obiteljskih poduzeća“. U tablici 3 navedeni su neki od indikatora održivog turizma prema WTO-u te posebne mjere.

Tablica 3. WTO-ovi indikatori održivog turizma

INDIKATORI	POSEBNE MJERE
Zaštita područja	Kategorija zaštite prema IUCN-ovu indeksu
Opterećenje	Broj posjetitelja u destinaciji (godišnje / vrhunac sezone)
Intenzitet korištenja	Intenzitet korištenja u vrhuncu sezone (broj osoba po km)
Društveni utjecaj	Omjer turista i lokalnog stanovništva
Kontrola razvoja	Revizorne okolišne procedure ili formalna kontrola nad razvojem destinacije
Gospodarenje otpadom	Kanalizacija, vodoopskrba
Proces planiranja	Postojanje organiziranih regionalnih planova
Kritični ekosustavi	Broj rijetkih/ugroženih vrsta
Zadovoljstvo posjetitelja	Razina zadovoljstva posjetitelja
Zadovoljstvo lokalnog stanovništva	Razina zadovoljstva lokalnog stanovništva
Doprinos turizma lokalnoj ekonomiji	Udio ekonomskih prihoda generiranih samo Turizmom

Izvor: prilagođeno prema Weaver, D. B. (2006.) *Sustainable Tourism: Theory and Practice*, Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann.

Održivo razvijanje ekoturizma naglašava zaštitu okoliša kao oslonac turističkoga i gospodarskog razvoja lokaliteta te podrazumijeva zadovoljenje potreba i poboljšanje

standarda lokalnog stanovništva te pružanje kvalitetne usluge uz prihvaćanje rastućeg broja posjetitelja (usp. Pančić Kombol, 2000: 99).

„Ekoturizam bi morao biti drugačiji od drugih oblika turizma po pitanju čuvanja resursa što znači da bi se upravljanje tog oblika turizma moralo voditi po posebnoj koncepciji. Temeljni element održivog razvoja ekoturizma je veće razumijevanje ugrožavanja okoliša što se postiže stalnim informiranjem o ponašanju turista prilikom boravka u netaknutoj prirodi i sociokulturnim sredinama takvih područja“ (Klarić i Gatti, 2006: 153). Ekoturizam je po koncepciji na putu održivog turizma, ali da bi bio održiv, mora se pobrinuti da ne ugrožava okoliš i posebnu brigu posvetiti lokalnom stanovništvu i njegovoj kulturi, posebno u zemljama Trećeg svijeta, u kojima je kultura sastavni dio turističkih privlačnosti tih područja (usp. Klarić i Gatti, 2006: 153).

3.5. Ekoturizam u hrvatskim zaštićenim područjima

U Hrvatskoj su razvoj ekoturizma prepoznali stvoritelj i nositelji hrvatske razvojne politike kao važan element u okolišnome i kulturnom obrazovanju. On je jedan od važnijih elemenata u razvoju nacionalnih parkova i ostalih zaštićenih područja. Međutim, sam koncept ekoturizma još uvijek je nedovoljno prepoznat, posebice u vezi sa zaštićenim područjima. U Hrvatskoj se o tome više govori nego što se zaista provode aktivnosti povezane s ekoturizmom, a ne postoji ni odgovarajuća ponuda. Potencijal za razvoj ekoturizma u zaštićenim područjima vrlo je visok, posebno zbog raznolikosti prirodnoga i kulturnog nasljeđa unutar zaštićenih područja. Glavni izazovi razvijanja ekoturizma u zaštićenim područjima Hrvatske su:

- neprikladna zaštita prirode i kontrola posjetitelja unutar granica parka
- siromašno i nedostatno razvijena infrastruktura
- miješane ekonomske aktivnosti, uglavnom neprofitabilne i opasne za prirodu
- nepostojanje usluga u nacionalnim parkovima i nedostatna suradnja među nadležnim vladinim uredima
- problematično vlasništvo nad zemljom i privatizacijska procedura
- neprikladni koncept zoniranja
- urbanizacija i ilegalna izgradnja unutar parka
- nedostatna financijska sredstva

- nedostatna posebna upravljačka znanja i vještine u parkovima (usp. Tišma i Funduk, 2009: 320–321).

Postojeća turistička ponuda u zaštićenim područjima prirode pruža nekoliko vrsta turističkih proizvoda: obalni, sportski i lovni turizam. Svi oni mogu biti održivi za okoliš. Jedini način pomirenja svih interesa na zaštićenom području jest prihvaćanje i prakticiranje ekoturizma u smislu definicije IUCN-a (engl. *International Union for Conservation of Nature*): „Ekoturizam čine pojedinci koji dolaze u relativno netaknuta i neuništena prirodna područja radi promatranja, divljenja i uživanja u krajoliku i njegovim divljim biljkama i životinjama, kao i u bilo kakvim postojećim kulturnim manifestacijama“ (Ceballos-Lascurain, 1996: 19).

Sljedeći pristupi osnova su za prihvaćanje ove definicije:

1. glavni resurs predstavlja područje/prostor i s prirodnoga i s kulturnog aspekta
2. kvaliteta je dodatna vrijednost koja se može ponuditi na netaknutom području kako bi proizvod napravila konkurentnijim
3. planiranje uključenja javnosti presudno je za vrednovanje lokalnih vještina i kapaciteta i za sprečavanje negativnih utjecaja (usp. Tišma i Funduk, 2009: 323).

Ekoturizam u Hrvatskoj jedan je od važnih elemenata u razvoju nacionalnih parkova i ostalih zaštićenih područja, no postoji problematika koja se odnosi na neodgovorno upravljanje i razvoj zaštićenih područja, općenito i u vezi s razvojem turizma: pretjeran turistički promet, opasnost od zagađenja proizišla iz širih ekoloških prilika, prolazak visokofrekventnih prometnica kroz samo zaštićeno područje, čime se u incidentnim situacijama izravno ugrožavaju podzemne vode i biljni pokrov šireg područja, neriješena odvodnja komunalnih otpadnih voda objekata i naselja u zaštićenim područjima, nepostojanje uređaja za pročišćavanje otpadnih voda, gnojenje poljoprivrednih površina u slivnim zonama vodotoka, neprimjereno upravljanje posjetiteljima u nacionalnim parkovima, posljedice rata vidljive u smanjenju broja lokalnog stanovništva, smanjenje životnog fonda, izostanak ispaše ili drugih oblika održavanja livada i travnjaka, što uzrokuje njihovu degradaciju i osiromašenje bioraznolikosti područja, devastirana infrastruktura, nekontroliran lov uz granice nacionalnih parkova, povećan broj neodgovornih posjetitelja, sječa šuma u novoproglašenim zaštićenim dijelovima parkova, neriješeni imovinsko-pravni odnosi, prevelika postojeća građevinska područja, nekontrolirana izgradnja u kopnenom dijelu morskih parkova (marina, telekomunikacijskih uređaja, stambenog prostora), brojna divlja odlagališta otpada u nacionalnim parkovima, pretjeran izlov ribe i ostalih organizama iz

podmorja, elitni turizam koji ugrožava osnove održivog korištenja i upravljanja zaštićenim područjima te neriješeni način upravljanja šumama u nacionalnim parkovima (usp. Tišma i Funduk, 2009: 331). Kada je riječ o problematici i učincima koji utječu na razvoj turizma, važno je smanjiti negativne učinke i biti u okvirima održivosti, jer se tako mogu dugoročno zadržati posjetitelji.

Park prirode podrazumijeva prostor prirodne ljepote u kojem su ljudske aktivnosti dopuštene, ali samo ako ne narušavaju sklad prirode. Park prirode definiran je člankom 13. *Zakona o zaštiti prirode* Republike Hrvatske (2005) kao „prostrano prirodno ili dijelom kultivirano područje kopna i/ili mora s ekološkim obilježjima međunarodne i nacionalne važnosti, s naglašenim krajobraznim, odgojno-obrazovnim, kulturno-povijesnim i turističko-rekreacijskim vrijednostima“. U Hrvatskoj je jedanaest parkova prirode: Biokovo, Kopački rit, Lonjsko polje, Medvednica, Papuk, Telašćica, Velebit, Vransko jezero, Učka, Žumberak – Samoborsko gorje i Lastovsko otočje. Njihova atrakcijska osnova privlači mnoge turiste koji odlučuju posjetiti navedene parkove.

Tablica 4. Broj posjetitelja u parkovima prirode 2013. godine

PARK PRIRODE	BROJ POSJETITELJA (2013.)
Telašćica	121 005
Biokovo	48 755
Velebit	36 644
Kopački rit	31 535
Lastovsko otočje	29 320

Izvor: obrada autora.

„Od ukupno jedanaest parkova prirode (PP) u Hrvatskoj samo jedan, i to najčešće Telašćica (Kornati), godišnje zabilježi više od 100 tisuća posjetitelja, pa je tako bilo i [2013.] s njih oko 121,5 tisuća ili za oko 23 tisuće više nego 2012.

Od ostalih PP-a, Biokovo se približava broju od 50 tisuća posjetitelja, Velebit skoro svake godine posjeti njih od 30 do 40 tisuća, dok Kopački rit i Lastovsko otočje otprilike svake godine posjeti oko 30 tisuća ljudi, pri čemu podaci Ministarstva pokazuju da je zadnjih pet godina svake godine gotovo u svim PP rasla posjećenost. S porastom posjećenosti rasli su i prihodi NP-a i PP-a, koji su ukupno za svih 19 parkova, po prvim procjenama Ministarstva,

za [2013.] godinu bili viši od ukupnih prihoda u 2012. kada su iznosili 343,6 milijuna kuna. U te su prihode uračunati iznosi od ulaznica, izleta, restorana i noćenja. [...]

Iz Ministarstva ističu i važnost njihove strategije stavljanja zaštićenih područja u funkciju održivog razvoja kroz podizanje njihovih potencijala, prvenstveno turističkih, na čemu se, kako kažu, dosta radi, posebno na poboljšanju posjetiteljske infrastrukture [...], a do kraja 2020. iz strukturnih fondova trebalo bi se povući ostatak do 800 milijuna kuna, za što postoje projekti. [...] Osim u infrastrukturu, iz Ministarstva naglašavaju kako brinu i o vizualnoj i razvojnoj prepoznatljivosti zaštićenih područja te su kroz projekt integracije u ekološku mrežu EU Natura 2000 osmislili novi vizualni identitet 'Parkovi Hrvatske' kojeg su predstavili javnosti [...]. Riječ je o krovnom brendu pod kojim bi se okupilo svih 19 zaštićenih prirodnih parkova s ciljem kvalitetnije promocije, veće prepoznatljivosti i razvoja njihovih potencijala kako bi postali generatori razvoja i kraja u kojemu se nalaze, ali i širih regija. Hrvatskih osam NP-a i 11 parkova prirode čine važan dio mreže Natura 2000, a planirana investicije u sva zaštićena područja kao i upravljanje prirodnim vrijednostima u sklopu uspostave ekološke mreže Natura 2000 iz strukturnih fondova EU u financijskom razdoblju 2014. – 2020. iznose 800 milijuna kuna, ističu iz Ministarstva. Za osmišljavanje grupnog vizualnog identiteta svih parkova pod brendom 'Parkovi Hrvatske' iz Ministarstva napominju da je grafički obuhvatilo identitete svih 19 parkova, ali tako da svaki pojedinačni identitet funkcionira zasebno, a znakovi pojedinih parkova figurativni su motivi koji predstavljaju najprepoznatljivije elemente pojedinog parka. Primjerice lički medvjed je uzet kao simbol Plitvičkih jezera, slapovi za NP Krku, vuk za Velebit, orao štekavac za Kopački rit i slično. Za dodatno osnaživanje jedinstvenog sustava upravljanja zaštićenim područjima u sklopu novog vizualnog identiteta razvijen je i jedinstveni sustav signalizacije i interpretacije na otvorenom koji će posjetiteljima omogućiti bolje snalaženje i upoznavanje sa znamenitostima parkova, a cijeli će se projekt zaokružiti i izradom jedinstvene internetske stranice i mobilne aplikacije 'Parkovi Hrvatske' te uvođenjem online prodaje ulaznica i suvenira putem internetske trgovine“ (Miščančuk, 2014).

Kada je riječ o trenutačnoj problematici u parkovima prirode, problemi koje imaju najčešće su uzrokovani nedovoljnom educiranošću i nedovoljnom komunikacijom uprava parkova prirode s lokalnim stanovništvom i ostalim dionicima u parkovima. Zato je preporuka uspostava uže suradnje područja zaštite prirode i okoliša jer se tako brojni problemi mogu riješiti prevencijom, prije njihova nastanka.

„Potrebna je edukacija stručnjaka iz drugih sektora koji se u svom radu susreću s problematikom u zaštićenim područjima, isto kao i stručno usavršavanje djelatnika stručnih službi javnih ustanova, posebno s naglaskom na mogućnosti korištenja bespovratnih sredstava iz EU fondova, organizaciju i provedbu monitoringa, korištenje i rad u GIS-u (Geographic Information System). Treba kadrovski ojačati stručne i nadzorne službe javnih ustanova, riješiti pitanje davanja koncesija za uslužne i druge djelatnosti u zaštićenim područjima koje ne pripadaju u njihove primarne djelatnosti. Postoji velika potreba za edukacijom lokalnog stanovništva i ostalih dionika u zaštićenim područjima i uspostaviti dodatne financijske mehanizme za potrebe zaštite prirode u RH“ (Tišma i Funduk, 2009: 332).

Rješenjem ovih problema razvoj ekoturizma u Hrvatskoj imat će svjetliju budućnost. Ako razina ponude bude bogata i visoke kvalitete, ekoturisti kao pojedinci koji dolaze u relativno netaknuta i neuništena prirodna područja radi promatranja i uživanja u krajoliku i njegovim raznovrsnim autohtonim biljkama i životinjama, kao i u postojećim kulturnim manifestacijama, odlazit će zadovoljni i veća je vjerojatnost da će preporučiti tu destinaciju drugim posjetiteljima ili se i sami iznova u nju vraćati. Na svim razinama valjalo bi mijenjati percepciju turizma kao aktivnosti koja se uglavnom odvija u priobalju i čiji se uspjeh i dalje u prvom redu mjeri brojem ostvarenih turističkih noćenja te podignuti razinu ekološke naobrazbe i svijesti o važnosti prirodne i kulturno-povijesne baštine. Na tim područjima u posljednje vrijeme dolazi do određenih pozitivnih pomaka. Veće poticanje razvoja ekoturizma i kontinentalnog turizma stoga treba shvatiti ne kao zapostavljanje razvoja turizma u primorskim odredištima, nego kao njegovo podizanje na višu razinu.

3.5.1 Ostali posebni oblici turizma temeljeni na zaštićenim dijelovima prirode

Osnovni posebni oblici turizma koji postoje su: Avanturistički/Pustolovni turizam (*Adventure tourism*); Turizam netaknute prirode (*Nature based tourism*); Biljni i životinjski svijet u funkciji turizma (*Wildlife tourism*); Ekoturizam (*Ecotourism*) – uključuje elemente edukacije i očuvanja/zaštite.

Avanturistički/Pustolovni turizam (*Adventure tourism*) predstavlja poseban oblik turizma temeljen na aktivnostima u prirodi koji uglavnom podrazumijeva korištenje ljudske snage, spoj avanture, rekreacije, opuštanja, zabave i gurmanskih doživljaja. Korisnici se udaljavaju od svakodnevnih problema i stresnih situacija, te pripremaju svoj organizam i psihofizičku kondiciju za daljnje pothvate. U „širu obitelj“ pustolovnih aktivnosti pripadaju: brdski biciklizam kajak/kanu/rafting na rijekama, kajakarenje po moru,

penjanje, planinarenje, špiljarenje i slobodno letenje (paragliding, zmajarenje, let balonom).

(Štifanić, I. Maksić, M.: Pustolovni turizam, www.scribd.com/document/32244185/pustolovni-turizam (stranica posjećena 30. ožujka 2018.))

U PP Medvednica postoji djelomično razvijen avanturistički turizam kroz brdski biciklizam i špiljarenje.

Razvoj cikloturizma na Medvednici dogodio nakon postavljanja posebnih biciklističkih oznaka koje označuju mrežu od osam kružnih staza i jedne transverzalne koja ih sve povezuje. Unutar tih staza, nalazi se jedna ekstremna biciklistička staza enduro, otvorena 2016. godine, prva je to službena staza koja spaja Sljeme i grad Zagreb. Jedan od glavnih ciljeva uređenja ove staze je poboljšanje odnosa planinara i brdskih biciklista koji mogu uživati u svom sportu na uređenoj i adekvatnoj stazi, koja je srednje-teškog karaktera, što znači da su kacige obavezne prilikom korištenja staze. Špiljarenje je razvijeno kroz jednu od glavnih turističkih atrakcija, posjet špilji Veternici uz stručno vodstvo, gdje posjetitelji mogu razgledati prvih 320m špilje koji je uređen i prilagođen za turističko posjećivanje, dok speleološke udruge imaju mogućnost posjećivanja/istraživanja kompletne špilje (7100m).

Turizam netaknute prirode odnosi se na poseban oblik turizma u kojem je naglasak na razgledavanju prirodnih krajobraza, te se često veže uz pojam robinsonskog turizma.

Nažalost PP Medvednica ne raspolaže sa dovoljno atraktivnom ponudom u toj domeni posebnih oblika turizma, tako da nema mogućnost razvoja tog posebnog oblika turizma temeljenog na zaštićenim dijelovima prirode.

Biljni i životinjski svijet u funkciji turizma je poseban oblik turizma koji je usmjeren na proučavanje/istraživanje biljnih i životinjskih vrsta unutar njihovih prirodnih staništa, u određenom zaštićenom području. Prvenstveno je orijentiran na promatranje divljači.

Budući da unutar PP Medvednica nema više velike količine divljači (divlje svinje, srne, veprovi, lisice) ovaj oblik turizma nema potencijal razvoja zbog neadekvatne ponude u smislu prirodnih resursa koji su preduvjet za atraktivnu turističku ponudu.

4. ZAŠTIĆENA PODRUČJA KAO TURISTIČKE DESTINACIJE

4.1. Uloga i važnost zaštićenih područja

Zaštićena područja danas obuhvaćaju 11,5 % kopnene površine Zemlje, što se drži važnim postignućem vlada i drugih ustanova diljem svijeta. Prema podacima iz 2012. godine, ukupno je IUCN-ovim kategorijama I – VI bilo zaštićeno 177 547 područja (usp. Bertzky et al., 2012). Dio zasluga za tako velik broj imaju različiti svjetski sporazumi i programi, posebno *Konvencija o biološkoj raznolikosti*, *Ramsarska konvencija*, *Bonska konvencija*, *Konvencija o svjetskom naslijeđu*, program *Čovjek i biosfera* UNESCO-a te regionalni sporazumi i akcijski programi.

„Zaštićena područja imaju više funkcija, od kojih se najvažnije odnose na:

1. Doprinos očuvanju biološke raznovrsnosti i krajobrazne raznolikosti
2. Čuvanje ekoloških sustava i specifičnih staništa raznih biljnih i životinjskih vrsta
3. Omogućavanje znanstvenih istraživanja i ekološke edukacije
4. Omogućavanje prihvatljive uporabe u svrhu rekreacije i turizma
5. Pomoć očuvanju kulturne baštine lokalnoga stanovništva
6. Doprinos unapređenju ekonomija lokalnih zajednica“ (Martinić, 2010: 23).

Očuvanje prirode i okoliša pripada najvišim vrednotama ustavnog poretka Republike Hrvatske. „Građani, državna, javna i gospodarska tijela i udruge dužni su, u sklopu svojih ovlasti i djelatnosti, osobitu skrb posvećivati zaštiti zdravlja ljudi, prirode i ljudskog okoliša“ (*Ustav Republike Hrvatske*, čl. 69., 1990). Stanje prirode u Hrvatskoj dobra je polazna točka za održiv razvoj te je zaštita prirode strateški važna za Hrvatsku.

U zaštiti prirode pritom je nužno slijediti sljedeće ciljeve i mjere.

Ciljevi:

- „zadržati što je više moguće nenarušenu biološku i krajobraznu raznolikost u Hrvatskoj
- trajno skraćivati popis ugroženih vrsta u Hrvatskoj
- trajno razvijati neurbana područja“.

Mjere:

- „kroz sustav zaštićenih područja uvesti cjelovito upravljanje i gospodarenje prirodnim krajobraznim sustavima uz istodobno osiguravanje trajnoga razvoja za stanovništvo

- razvijati ekološko gospodarenje šumama i šumskim prostorom s jednakim naglaskom na gospodarske i okolišne funkcije šuma
- osigurati zaštitu mreže staništa (NEM, Natura 2000) kao temeljnu ekološku infrastrukturu
- osiguranje gospodarenja životinjskim populacijama prema planovima upravljanja, usvojenima kroz javne rasprave
- mudro iskorištavati neobnovljive prirodne resurse s jasnim prelaskom na obnovljive prirodne resurse
- degradirana područja sanirati i promijeniti u funkcionalne elemente krajobraza
- proces usklađivanja zakonodavstva s propisima Europske unije
- izradu karte staništa i razvoja vlastite nacionalne klasifikacije staništa (NSK)
- razvoj središnjeg informatičkog sustava zaštite prirode,
- proglašenje ekološke mreže Republike Hrvatske (nacionalna ekološka mreža – NEM)
- priprema za proglašenje međunarodno ekološki značajnih područja kao hrvatskog dijela mreže NATURA 2000“ (Martinić, 2010: 26–27).

„U konceptu održivog razvitka na nacionalnoj razini, zaštićena područja, uz očuvanje bioloških i drugih vrijednosti, imaju važnu zadaću unapređenja ekonomija ruralnih prostora, prije svega lokalnih zajednica. Ispunjavanje ove zadaće izravno je povezano s omogućavanjem prihvatljive uporabe zaštićenih područja u svrhu rekreacije i turizma. Pritom ona imaju ulogu atrakcije koja u kolektivnom iskustvu djeluje kao proizvođač posebnih doživljaja i izravno utječe na oblikovanje posebnih turističkih koncepata i ciljeve putovanja mnoštva turista širom svijeta“ (Martinić, 2010: 28).

Zaštita, očuvanje, održavanje i korištenje zaštićenim područjima u Hrvatskoj uređeni su *Zakonom o zaštiti prirode* (2013). *Zakon o zaštiti prirode* utvrđuje devet kategorija zaštite područja, ciljeve njihove zaštite i način upravljanja (tablica 5). Nacionalne kategorije u najvećoj mjeri odgovaraju međunarodno priznatim kategorijama zaštićenih područja IUCN-a, a sva zaštićena područja upisuju se u Upisnik zaštićenih prirodnih vrijednosti pri nadležnom Ministarstvu zaštite okoliša i energetike.

Primjer međunarodne regulative bio bi Natura 2000, „ekološka mreža sastavljena od područja važnih za očuvanje ugroženih vrsta i stanišnih tipova Europske unije. Njezin cilj je očuvati ili ponovno uspostaviti povoljno stanje više od tisuću ugroženih i rijetkih vrsta te oko 230 prirodnih i poluprirodnih stanišnih tipova. Dosad je u ovu ekološku mrežu uključeno oko 27.500 područja na gotovo 20% teritorija EU, što je čini najvećim sustavom očuvanih područja

u svijetu. Natura 2000 temelji se na EU direktivama, područja se biraju znanstvenim mjerilima, a kod upravljanja tim područjima u obzir se uzimaju i interes i dobrobit ljudi koji u njima žive“ (Natura 2000, 2017).

Tablica 5. Pregled zaštićenih područja RH po kategorijama, namjeni i razini upravljanja

KATEGORIJA	NAMJENA	BROJ	RAZINA UPRAVLJANJA
strogi rezervat	znanstvena istraživanja, praćenje stanja prirode, obrazovanje	2	županijska
nacionalni park	znanstvena, kulturna, odgojno-obrazovna i rekreativna	8	državna
posebni rezervat	zaštita biološke raznolikosti s naglaskom na određenu sastavnicu (fauna, šume, hidrologija i dr.), znanstvena istraživanja, posjećivanje	79	županijska
park prirode	zaštita biološke i krajobrazne raznolikosti, odgojno-obrazovna, kulturno-povijesna, turističko-rekreacijska	11	državna
regionalni park	zaštita krajobrazne raznolikosti, održivi razvitak, turizam	2	županijska
spomenik prirode	zaštita prostorno ograničenog lokaliteta ili reprezentativnog primjerka, znanstvena, estetska ili odgojno-obrazovna	85	županijska
značajni krajobraz	zaštita krajobrazne i biološke raznolikosti, održivi razvitak, turizam, rekreacija	84	županijska
park-šuma	turizam i rekreacija, zaštita krajobrazne vrijednosti	28	županijska
spomenik parkovne arhitekture	zaštita kulturne baštine i krajobrazne raznolikosti, turizam i rekreacija, edukacija	121	županijska
ukupno		418	

Izvor: Martinić, I. (2010.) *Upravljanje zaštićenim područjima prirode*, Zagreb: Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Zakonom o zaštiti okoliša (2005) precizno su definirane i određene sve zaštićene kategorije u Republici Hrvatskoj:

Nacionalni park je „prostorno, pretežito neizmijenjeno područje iznimnih i višestrukih prirodnih vrijednosti, a obuhvaća jedan ili više sačuvanih ili neznatno izmijenjenih ekoloških sustava“.

Park prirode je „prostorno prirodno ili dijelom kultivirano područje s naglašenim estetskim, ekološkim, odgojno-obrazovnim, kulturno-povijesnim i turističko-rekreacijskim vrijednostima“.

Strogi rezervat je „područje s neizmijenjenom ili neznatno izmijenjenom sveukupnom prirodom i namijenjen je isključivo znanstvenom istraživanju kojim se ne mijenja biološka raznolikost i izvornost prirode te ne ugrožavaju prirodni procesi“.

Posebni rezervat je „područje u kojem je posebno izražen jedan ili više neizmjenjivih sastojaka prirode i ima osobitu znanstvenu važnost i namjenu. Može biti: botanički, zoološki, geološki, hidrološki i rezervat u moru“.

Park-šuma je „prirodna ili zasađena šuma koja ima veliku pejzažnu vrijednost, a namijenjena je odmoru i rekreaciji“.

Zaštićeni krajobraz je „prirodni ili kultivirani predio koji ima veliku estetsku ili kulturno-povijesnu vrijednost ili krajolik karakterističan za pojedino područje“.

Spomenik prirode je „pojedinačni neizmijenjeni dio ili skupina dijelova žive ili nežive prirode koji ima znanstvenu, estetsku ili kulturno-povijesnu vrijednost. Može biti geološki, geomorfološki, hidrološki, botanički, zoološki lokalitet i dr.“

Spomenik parkovne arhitekture je „umjetno oblikovani prostor (perivoj, botanički vrt, arboretum, gradski park, drvored, skupina i pojedinačno stablo) koji ima veliku estetsku, stilsku, umjetničku, kulturno-povijesnu ili znanstvenu vrijednost“.

U ovom radu bavit će se parkovima prirode, njihovim upravljanjem, njihovom funkcijom u razvoju turizma i svim njihovim ekološkim, odgojno-obrazovnim i kulturno-povijesnim vrijednostima.

4.2. Monitoring i zoniranje zaštićenih područja

Sve aktivnosti u zaštićenom području trebaju se pažljivo programirati i sustavno pratiti da bi se ustanovio napredak prema zadanim ciljevima i dobila jasna slika o promjenama u prirodnome i kulturnom okolišu. Martinić (2010) definira monitoring kao „skupljanje i analizu

periodično ponavljanih promatranja i mjerenja za procjenu promjena okolnosti i napretka u postizanju ciljeva upravljanja“.

„Četiri su osnovna cilja monitoringa u zaštićenim područjima:

1. Otkriti promjene i njihove trendove vezane za biološke resurse, uvjete njihova razvoja, strukturu populacija ili ekološke procese
2. Testirati hipoteze o utjecaju različitih okolišnih promjena i utjecaja na biološke resurse
3. Biti podrška odlučivanju i odrediti učinke upravljačkih akcija i aktivnosti vezanih za biološke resurse i ekološke procese
4. Ustrojiti informacijski sustav biološke raznolikosti“ (Martinić, 2010: 120).

Monitoringom se procjenjuju fizički, kemijski i biološki pokazatelji glavnih elemenata okoliša (voda, tlo, zrak) u odnosu na nacionalne standarde ili se procjenjuje utjecaj posjetitelja i upravljačkih aktivnosti na prirodu. Koristeći se informacijama koje su izvedene iz podataka prikupljenih monitoringom, menadžeri zaštićenih područja u prilici su donositi pouzdanije i kvalitetnije odluke o prirodnim resursima u takvim područjima. Rezultat monitoringa istodobno opravdavaju poduzete upravljačke mjere i osnova su za potrebne korekcije upravljanja.

„Predmet ekološkoga monitoringa:

1. Biološka raznolikost (kvaliteta staništa, lokacije različitih vrsta, brojnost populacije)
2. Krajobrazne promjene, uključujući estetske kvalitete i značajke
3. Promjene povijesnih i kulturnih dobara
4. Korištenje zemljišta i ljudske aktivnosti (prenamjena poljoprivrednog zemljišta za gradnju ili za golf igralište, korištenje šume u rekreacijske svrhe)
5. Učinci vanjskih činitelja na prirodne resurse ili na specifična staništa
6. Učinci upravljačke politike i programa u mjerama očuvanja zaštićenog područja“ (Martinić, 2010: 120–121).

U granicama nekoga zaštićenog područja različiti lokaliteti zahtijevaju posebne razine zaštite i različite režime upravljanja. Stoga se, na temelju vrednovanja prirodnih, kulturnih, krajobraznih i drugih obilježja, zaštićeno područje dijeli na manje prostorne jedinice, najčešće zvane zone. Zoniranjem se usklađuju različiti interesi u zaštićenim područjima, tako da se postignu zadani ciljevi zaštite sa što je manje sukoba sa zatečenim i mogućim gospodarskim korištenjem prostorom i interesima lokalne zajednice.

„Zoniranje definira što se može i ne može događati u različitim zonama parka u smislu upravljanja prirodnim dobrima, upravljanja kulturnim dobrima; ljudske upotrebe i koristi; korištenja od strane posjetitelja i doživljaja; objekata i razvoja parka; održavanja i djelovanja.

Kroz upravljačko zoniranje se utvrđuju granice prihvatljivog korištenja i razvoja u parku“ (Očuvanje krških ekosustava, 2005).

Režimi zaštite koji se provode u zonama prilagođavaju se važnosti i posebnostima svake zone, s jedne strane za očuvanje prirodnih vrijednosti, ali i za tradicionalne i moguće nove gospodarske djelatnosti u prostoru te ljudske aktivnosti. Zoniranje je osnovni preduvjet učinkovitog upravljanja zaštićenim područjem jer se njime uspostavlja podjela područja prema određenim kriterijima, koja u prvom redu mogu biti:

- ekološka (npr. izdvajanje dijelova izvorne prirode/divljine)
- funkcionalna (npr. izdvajanje šumskih, lovnih ili rekreacijskih područja) (usp. Martinić, 2010: 138).

Ekološka područja odnose se na područja koja su izrazito osjetljiva i zahtijevaju visoku razinu zaštite u kojoj nije dopušteno funkcionalno korištenje tim područjem, a funkcionalna područja predstavljaju područja u kojima je do određene razine (ovisno o kojem je području riječ) dopušteno rekreacijsko korištenje područjem.

S obzirom na kategoriju zaštićenog područja te viziju i ciljeve upravljanja, za zoniranje je moguće upotrijebiti različite kriterije, odnosno postaviti različite sustave zoniranja. Sustav zoniranja razvijen u okviru projekta KEC (*Karst Ecosystem Conservation project*) hrvatski su parkovni stručnjaci ocijenili najprihvatljivijim za hrvatske nacionalne parkove i parkove prirode. Sustav čine sljedeće zone:

1. **Zona stroge zaštite** – „uključuje područja visoke prirodne i/ili kulturne vrijednosti i velike važnosti očuvanja u kojima nije nužna ili je nužna samo minimalna ljudska intervencija, npr. povijesno važne lokacije, važna staništa, endemične i ugrožene vrste“.
2. **Zona aktivne zaštite** – „predstavlja područje očuvanja visokih vrijednosti prostora gdje su predviđene značajke upravljačke aktivnosti s ciljem očuvanja, obnove i zaštite. Ova zona predstavlja područja koja bi bez aktivnog upravljanja promijenila ili izgubila svoje glavne značajke i u smislu biološke raznolikosti i u smislu karakteristika krajobraza.“
3. **Zona korištenja** – „predstavlja kompromis između ciljeva očuvanja zaštićenog područja i korištenja prostora za druge djelatnosti i u njoj se moraju primjenjivati načela održivog korištenja u svim ljudskim aktivnostima, na način da se ne ugroze primarni ciljevi očuvanja zaštićenog područja“. Može se podijeliti na naseljene ili

urbane zone, zone tradicionalne poljoprivrede, zone rekreacije ili zone turističke infrastrukture.

4. **Tampon-zona** (ili *buffer*/prijelazna/utjecajna) – „obično se protežu izvan granica zaštićenog područja ili između različitih zona unutar područja, a namjena im je ublažavanje utjecaja na važne dijelove zaštićenih područja. One se određuju sukladno potrebi smanjenja utjecaja, a upravljanje i nadzor zona na vanjskim granicama zaštićenih područja mogu biti posredno ostvareni putem sporazuma s trećim stranama (vlasnicima i korisnicima okolnog prostora) ili putem prostornog planiranja“ (Očuvanje krških ekosustava, 2005).

U Parku prirode *Medvednica* većinski se rabi zona korištenja, koja pripada području najprihvatljivijeg sustava, u kojem je prepoznata važnost balansiranja između turističke aktivnosti i očuvanja zaštićenog područja koja je nužna za daljnji razvoj Parka kao poželjne destinacije za posjećivanje.

4.3. Financiranje ustanove zaštićenog područja

U skladu sa *Zakonom o zaštiti prirode* (2013, članak 132.), „sredstva za rad javnih ustanova i obavljanje djelatnosti [...] osiguravaju se iz:

- državnog proračuna i proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave,
- prihoda od korištenja zaštićenih dijelova prirode,
- prihoda od naknada,
- drugih izvora utvrđenih ovim Zakonom i posebnim propisima“.

Osim proračunskih sredstava, u praksi za financiranje zaštićenih područja koristi se i sredstvima koja se dobivaju iz sustava naknada koje se plaćaju izravno ustanovi.

Tablica 6. Tipovi korisničkih naknada u zaštićenim područjima

Vrsta naknade	Opis	Primjer
Ulazna naknada	Naplata za ulaz u zaštićeno područje	Naplata ulaznice pri ulazu u zaštićeno područje
Koncesijska naknada	Naplata koncesijske naknade ili odjela dobiti pravnih i fizičkih osoba koje obavljaju uslužne djelatnosti unutar zaštićenog područja	Koncesijska naknada za rad restorana, hotela, suvenirnica, organizaciju raftinga, prijevoz posjetitelja i dr.

Ograničena korisnička naknada	Naknade za korištenje prostorom i objektima unutar zaštićenog područja	Naknade za korištenje parkiralištem, kampingom, čamcima, sjenicama i skrovištima
Licencije i dozvole	Dokumenti koje pravne i fizičke osobe trebaju imati za provođenje aktivnosti unutar zaštićenog područja	Dozvole za ronjenje, sportski ribolov, korištenje kajacima, alpinizam
Porezi	Ciljni porezi na dijelove tržišnog lanca turističke industrije namijenjeni zaštiti prirode	Porezi po broju hotelskih soba, aerodromske takse (dolazne ili odlazne)

Izvor: Martinić, I. (2010.) *Upravljanje zaštićenim područjima prirode*, Zagreb: Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Osim proračuna države, županije, grada ili općine, prihoda za korištenja zaštićenim prirodnim vrijednostima, prihoda od naknada drugih izvora utvrđenih zakonom i posebnim propisima te iz sustava naknada u međunarodnim projektima, postoje i ostali oblici novčane potpore za upravljanje zaštićenim područjima.

„Ostali oblici financijske potpore neophodne za upravljanje zaštićenih područja trebali bi se, kao što je to praksa širom svijeta, temeljiti na aktivnostima fondova i zaklada različitih agencija, nevladinih organizacija ili strukovnih društava. Osnovni principi rada takvih agencija i organizacija su strogi kriteriji i pravila u prikupljanju sredstava te transparentnost u njihovu raspoređivanju“ (Martinić, 2010: 196).

U vezi s proračunskim financiranjem, parkovne uprave moraju nadležnom ministarstvu dati na uvid godišnji program rada s financijskim planom za sljedeću godinu. To je ključni i osnovni dokument na temelju kojeg nadležno ministarstvo raspodjeljuje financijska sredstva iz državnog proračuna za različite aktivnosti u nacionalnim parkovima i parkovima prirode.

5. PARK PRIRODE *MEDVEDNICA*

5.1. Prirodne i kulturne vrijednosti PP-a *Medvednica*

Park prirode *Medvednica* osnovan je 16. lipnja 1981. godine *Zakonom o proglašenju zapadnog dijela Medvednice parkom prirode*. Obuhvaća područje Grada Zagreba, Zagrebačke i Krapinsko-zagorske županije. Parkom prirode upravlja Javna ustanova *Park prirode Medvednica* otkako ju je 8. rujna 1998. godine osnovala Vlada Republike Hrvatske. Promjenom granica PP-a *Medvednica* 2009. godine smanjena je površina Parka i danas iznosi 17 938 hektara.

Osnovni fenomen Parka predstavljaju očuvane prirodne šume i šumske zajednice na ukupno 14 925 hektara, odnosno 81 % površine Parka, a preostali dio čine voćnjaci, vinogradi, ratarske kulture i izgrađeni objekti. U Parku su dopuštene gospodarske i druge djelatnosti kojima se njegovo postojanje ne ugrožava (usp. Farkaš-Topolnik, 2014: 9, 26).

U Parku prirode *Medvednica* 1963. godine proglašeno je osam rezervata šumske vegetacije ukupne površine od oko 1000 ha. Malim preinakama granica pojedinih rezervata došlo je do povećanja ukupne površine rezervata prije nekoliko godina. Rezervati šumske vegetacije su:

1. Bliznec – Šumarev grob (šuma bukve i jele)
2. Gračec – Lukovica – Rebar (termofilne šume hrasta medunca i crnog graba)
3. Mikulić potok – Vrabečka gora (brdska bukova šuma)
4. Pušinjak – Gorščica (brdska bukova šuma)
5. Rauchova lugarnica – Desna Trnava (šuma bukve i jele)
6. Tusti vrh – Kremenjak (šuma hrasta kitnjaka i bukve)
7. Babji zub – Ponikve (šuma hrasta kitnjaka i bukve)
8. Markovčak – Bistra (šuma bukve i jele) (usp. Farkaš-Topolnik, 2014: 13).

U rubnim dijelovima Parka nalaze se i dva spomenika parkovne arhitekture:

1. park oko dvorca u Stubičkom Golubovcu
2. park uz dvorac Oršić u Gornjoj Bistri.

Postoje i tri spomenika prirode – pojedinačna stabla:

1. Gupčeva lipa
2. tisa na Krumpirištu
3. tisa kod Horvatovih stuba (usp. Farkaš-Topolnik, 2014: 13).

Na Medvednici se nalazi 48 strogo zaštićenih te 228 zaštićenih biljnih vrsta. Na području Parka evidentirane su 1352 različite biljne svojte (usp. Farkaš-Topolnik, 2014: 27).

„Medvednica se, u odnosu na okolne nizinske krajeve, u klimatološkim svojstvima ponaša kao 'otok' s više oborina, nižim temperaturama, duljem trajanju i količini snježnog pokrivača. Područje Medvednice nalazi se u temperaturnoj zoni u kojoj se temperatura zraka smanjuje za 0,5°C na svakih 100 metara [...]. Srednja godišnja temperatura zraka je 6,2°C, u usporedbi sa 11,4°C Zagrebu. Najhladniji mjesec je siječanj sa srednjom mjesečnom temperaturom zraka –3,1°C, a najtopliji srpanj s prosječnom temperaturom od 15,2°C“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 24).

Tablica 7. Osobni podatci o PP-u Medvednica

Površina Parka prirode:	17 938 ha
Nadmorska visina:	120 – 1035 m n. v.
Najviši vrh:	Sljeme
Smjer pružanja:	jugozapad – sjeveroistok u dužini od 42 km
Teritorijalno razgraničenje:	Grad Zagreb Krapinsko-zagorska županija Zagrebačka županija
Broj naselja čiji je teritorij čitav/dijelom u Parku prirode – ukupno:	28
u Gradu Zagrebu:	4
u Zagrebačkoj županiji:	7
u Krapinsko-zagorskoj županiji:	17
Broj stanovnika u Parku prirode 2001., procjena:	oko 7400
Dostupnost:	pješaćenje, automobil, bicikl, javni prijevoz – autobus
Površina pod šumama:	14 550 ha, 81 %
Zaštita pojedinačnih dijelova prirode:	
posebni rezervati (rezervati šum. vegetacije):	8
zaštićeni krajolici:	1
spomenici prirode (rijetki primjerci drveća):	3

spomenici prirode (geomorfološki):	1
spomenici parkovne arhitekture:	2
Vodotoci	75
Rudarski objekti (kamenolomi)	
aktivni:	2
napušteni:	9
Kulturna dobra:	povijesne graditeljske cjeline – naselja povijesni sklopovi i građevine (civilne i sakralne) etnološka baština arheološka baština memorijalna baština (groblja)
Upravljanje:	Javna ustanova <i>Park prirode Medvednica</i>

Izvor: Farkaš-Topolnik, N. (2014.) *Plan upravljanja Parka prirode Medvednica*, Javna ustanova *Park prirode Medvednica*, str. 9, http://www.pp-medvednica.hr/wp-content/uploads/2014/11/15_pp-medvednica-plan-upravljanja.pdf (stranica posjećena: 7. siječnja 2017.).

Slika 2. Javna ustanova *Park prirode Medvednica*

Izvor: Farkaš-Topolnik, N. (2014.) *Plan upravljanja Parka prirode Medvednica*, Javna ustanova *Park prirode Medvednica*, str. 21, http://www.pp-medvednica.hr/wp-content/uploads/2014/11/15_pp-medvednica-plan-upravljanja.pdf (stranica posjećena: 7. siječnja 2017.).

Administrativno sjedište Javne ustanove *Park prirode Medvednica* u najmu je lugarnice Hrvatskih šuma, koja je smještena na Bliznecu, u neposrednoj blizini glavnog ulaza u Park.

Najveća odlika prirodnih vrijednosti Medvednice jest njezina velika bioraznolikost koja se očituje u raznolikosti staništa, vrsta, krajolika i ekosustava. Unatoč tome što se nalazi neposredno blizu Zagreba i što je izložena mnogobrojnim pritiscima i prijetnjama,

Medvednica predstavlja vrlo vrijedno područje koje je potrebno zaštititi ne samo zbog očuvanja sastavnica prirode već i zbog brojnih ljudskih interesa.

U Parku prirode *Medvednica* zabilježeno je 27 stanišnih tipova prema Nacionalnoj klasifikaciji staništa, od kojih je osam proglašeno staništima Natura 2000. Već sam broj biljnih vrsta (1205 vrsta) upućuje ne samo na dobru očuvanost staništa već i na bogatstvo flore. Šume i šumske zajednice čine temeljni fenomen Parka prirode *Medvednica*. U Parku postoji i osam posebnih šumskih rezervata, koji su proglašeni lokalitetima vrijednih šumskih zajednica još 1963. godine, u kojima se nije provodilo gospodarenje šumom zbog čega treba provesti njihovu revalorizaciju u bližoj budućnosti. „Prema Pravilniku o proglašavanju divljih svojti zaštićenim i strogo zaštićenim (NN 99/09) 134 biljne divlje svojte koje nalazimo na Medvednici su strogo zaštićene, a 235 je zaštićeno [...]. Na Medvednici nalazimo i relativno velik broj vrsta koje su navedene u Crvenoj knjizi vaskularne flore Hrvatske. Tako su 4 biljne vrste kritično ugrožene (CR), 10 biljnih vrsta je ugroženo (EN), 26 vrsta je osjetljivo (VU), a status 25 biljnih vrsta nije određen zbog nedovoljno poznatih informacija. Taj je broj s obzirom na površinu parka relativno velik što se može pripisati povoljnom statusu staništa“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 27).

Državnim šumama Medvednice aktivno gospodare Hrvatske šume, a privatnim upravljaju privatni šumovlasnici. U zadnje vrijeme primjećuje se povećan broj udruga i njihovih članova koji zajedno gospodare svojim šumama. Privatne šume (40 %) na području Parka, kojima se lošije i nepravilno gospodari, pokazuju mnoge probleme koje će Javna ustanova *Park prirode Medvednica* pokušati smanjiti povećanom komunikacijom s privatnim šumoposjednicima te poboljšanjem njihova znanja o pravilnom gospodarenju u sljedećih pet godina rada ustanove. Krajem 2013. Javnoj ustanovi odobren je prijedlog za IPA-in projekt gospodarenja u privatnim šumama u područjima Natura 2000 s kojim bi kao supodnositelji zahtjeva za odobrenje sredstava trebali započeti početkom 2015. godine.

Unatoč velikom postotku šumskih staništa, nikako ne treba zanemariti i ostala staništa (livade, travnjake, podzemlje, voćnjake, vinograde, seoska područja). Posebno treba izdvojiti brojna vodena staništa (80 potoka i 200 izvora) koja su ugrožena ljudskom djelatnošću, i to prije svega problem otpadnih voda te kanaliziranost i izgradnju retencija. S obzirom na to da su mnogi vodeni organizmi indikatori kvalitete vode, svakako treba uključiti u daljnje aktivnosti detaljnija istraživanja vodenog sustava, njihove flore i faune te redovitu analizu vode, kako bi se u provedbi njihova upravljanja mogle provoditi učinkovite mjere zaštite. Od ostalih staništa valja navesti podzemna staništa koja broje čak šezdesetak speleoloških

objekata koji su većinom zatvoreni za javnost, osim špilje Veternice koja je u turističkoj funkciji. Travnjačka staništa uglavnom su ugrožena sukcesijom, no postoje rijetki suhi, kontinentalni travnjaci na rubovima šume kao istaknuti lokaliteti velike bioraznolikosti. „Iako u postotku prekrivaju mali dio površine Parka, njihova važnost kao staništa brojnih rijetkih i ugroženih biljnih i gljivnih vrsta je velika“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 27). Travnjaci istočnog područja Parka, koji se nalaze na širem području Čučerja (Vejalnica – Krč), na popisu su lokaliteta Natura 2000 kao stanište vrste Natura 2000 *Anemone sylvestris* i nekih orhideja.

Šume, livade, šikare, potoci i ostala raznovrsna staništa dom su raznolikoj fauni na Medvednici. Širenjem prigradskih zagrebačkih područja staništa su se znatno promijenila, ali još uvijek pružaju dom brojnim životinjskim vrstama od kojih su neke ugrožene i/ili zaštićene. No, recentna bogata fauna ipak je činjenica koja ide u prilog tomu da su staništa za životinjske vrste još uvijek kvalitetna i sa zadovoljavajućim uvjetima.

„Od sisavaca su rasprostranjene uobičajene šumske vrste: srna, divlja svinja, lisica, jazavac, lasica, kuna zlatica i bjelica, tvor, divlja mačka, zec, vjeverica, sivi puh i puh orašar, te niz drugih tzv. 'malih sisavaca' (glodavci i kukcojedi), te šišmiši. Na Medvednici je utvrđeno čak 23 vrsta šišmiša [...] koji su svi strogo zaštićeni. Neke od njih obitavaju u špiljama među kojima je najbolje istražena Veternica, dok su drugi vezani uz šumu te njihov opstanak izravno ovisi o stanju šuma. Radi prisutnosti 8 vrsta šišmiša područje Medvednice je uključeno u prijedlog Natura 2000 mreže“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 30). „Dosadašnjim istraživanjima je na području Parka prirode Medvednica utvrđeno 96 vrsta ptica šumskih staništa [...]. Fauna ptica uključuje veliki broj pjevica, djetlovke, lještarku, nekoliko vrsta ptica grabljivica, sove i druge“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 29). Od vodozemaca i gmazova, kao skupina čije su sve vrste zakonom zaštićene, jedino je vrsta žuti mukač (*Bombina variegata*) ujedno i vrsta Natura 2000, koja će se morati pratiti u okviru nacionalnog monitoringa. „Od ribljih vrsta ulovljenih na svih 13 potoka u području Parka Prirode Medvednica osam je autohtono, dok su tri vrste alohtone. To su kalifornijska pastrva, babuška i šaran, za koje se pretpostavlja da su pobjegli iz obližnjih ribnjaka [...]. Prema Pravilniku o proglašavanju divljih svojti zaštićenim i strogo zaštićenim (NN 99/09), status strogo zaštićene divlje svojte ima ciljna vrsta Natura 2000 mreže potočna mrena (*Barbus balcanicus*) i ukrajinska paklara (*Eudontomyzon mariae*), dok dvoprugasta uklija (*Alburnoides bipunctatus*), peš (*Cottus gobio*), krkuša (*Gobio obtusirostris*) i potočna pastrva (*Salmo trutta*) imaju status zaštićene divlje svojte“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 31).

Od beskralježnjaka valja spomenuti skupinu leptira s vrstama Natura 2000 *Lyacaena dispar*, *Phengaris arion*, *Euphydryas aurinia* i *Leptidea morsei*. „Bogatstvo faune kornjaša (*Coleoptera*) u velikoj mjeri odražava očuvanost, kvalitetu i raznolikost staništa, te se često koristi kao indikator stanja ekosustava. Tijekom nekoliko istraživanja šumskih zajednica utvrđeno je 43 vrste trčaka (*Carabidae*), te 13 vrsta ostalih kornjaša“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 32), od kojih su vrste Natura 2000 jelenak (*Lucanus cervus*), alpska strizibuba (*Rosalia alpina*), mirišljavi samotar (*Osmoderma eremita*) i velika četveropjega cvilidreta (*Morimus funereus*). „Istraživanjima je utvrđeno da su u makrozoobentosu potoka Medvednice dobro zastupljene vrste koje ukazuju na povoljne uvjete okoliša. Istraživanjima potočne faune zabilježeni su predstavnici skupina *Ephemeroptera*, *Crustacea*, *Oligochaeta*, *Trichoptera*, te *Plecoptera*“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 32–33). U potocima se nalazi nekoliko vrsta endemskih člankonožaca, a potočni rak (*Austropotamobius torrentium*) uvršten je u *Direktivu o staništima*. „Uz člankonošce, u potocima žive i endemski puževi [dok je] obradom materijala sakupljenog prilikom speleoloških istraživanja Veternice do sada sa sigurnošću utvrđeno 56 svojti“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 33).

Državni zavod za zaštitu prirode prema zadnjem je popisu prijedloga pSCI područja prema *Direktivi o staništima* predložio Park prirode *Medvednica* kao područje Natura 2000 s određenim potencijalnim vrstama i staništima Natura 2000, i to s 20 životinjskih vrsta, 23 biljne vrste i osam stanišnih tipova. Stupanjem na snagu *Uredbe o ekološkoj mreži* Natura 2000 u rujnu 2013. godine Park prirode *Medvednica* postao je dio te mreže, stoga će sljedećih godina istraživanja i monitoring biti usmjereni upravo na te ciljne vrste i staništa za Medvednicu. No svakako ne treba zanemariti ostale vrste bitne za pojedina područja te treba odrediti i ostale prioritetne zaštićene/ugrožene/rijetke/endemske vrste koje su važne za Medvednicu i provoditi dodatna istraživanja na njima, i to na temelju crvenih popisa i crvenih knjiga te prema IUCN-ovoj kategorizaciji i potpisanim međunarodnim konvencijama. Također, bitno je naglasiti da Medvednica nije postala SPA područje prema *Direktivi o pticama*, što nikako ne umanjuje bogatstvo ornitofaune, te će se planirati istraživanja i pratiti stanje ne samo zaštićenih i rijetkih vrsta već i čestih vrsta ptica (usp. Farkaš-Topolnik, 2014: 73–74).

„Problem rasprostranjenosti i širenja areala invazivnih i alohtonih vrsta je prepoznat kao velika prijetnja unutar Parka. Osim što ove vrste ugrožavaju autohtonu floru i faunu te uzrokuju narušavanje izvornih ekosustava neke od njih ujedno predstavljaju i veliku prijetnju

ljudskom zdravlju (npr. *Ambrosia artemisiifolia*)“ (*Strategija razvoja održivog turizma u Parku prirode Medvednica*, 2013).

„Prirodne i kulturno povijesne vrijednosti Medvednice međusobno se uvjetuju i isprepliću. Brojnost arheoloških nalaza i lokaliteta svjedoči o dugotrajnom prisustvu čovjeka na Medvednici. Na području Parka prirode do sada je evidentirano preko 20 arheoloških lokaliteta na kojima su pronađeni ostaci materijalne baštine od pretpovijesti do kasnog srednjeg vijeka. Bogatstvo materijalne kulturne baštine rezultiralo je sa preko šezdeset registriranih kulturnih dobara na području Parka. U Studiji zaštite kulturnih dobara (Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, 2003.), podlozi izrađenoj za potrebe Prostornog plana područja posebnih obilježja Parka prirode Medvednica, evidentirani su elementi kulturno povijesnog identiteta prostora koji su vrijedni za očuvanje iako nemaju obilježja kulturnog dobra, te su i te vrijednosti uvrštene na popis u Prilogu.

Najstariji dokazi o prisustvu čovjeka na prostoru Medvednice pronađeni su u špilji Veternici. To su brojni kameni artefakti koje su još u paleolitikumu (oko 43 000 g. pr. Krista) izradili i koristili neandertalski lovci musterijanske kulture. Oružje i oruđe iz kasnijeg kamenog doba pronađeno je i na drugim dijelovima Medvednice: u Vidovcu i Kraljevom vrhu, Stubici i kod Marije Bistrice [...].

Ondašnji je čovjek počeo koristiti bakar i broncu za izradu oruđa i oružja. Najpoznatiji nalaz iz tog doba je brončana sjekira (tzv. *kelt*), pronađena na Medvedgradu, koja datira iz 12-11. st. pr. Krista.

Prostor Medvednice, kao i cijele središnje Hrvatske, od 1. do 5. stoljeća poslije Krista u sastavu je Rimskog Carstva. Nakon velikih bitaka u posljednjim desetljećima stare ere, u prvom stoljeću nove ere zavladao je mir. Pravna je država funkcionirala, utvrđena granica (*limes*) bila je čvrsta i moglo se živjeti izvan utvrđenih naselja. Zato Rimljani biraju za život bogate ravničarske krajeve u kojima osnivaju naselja, poput današnjeg Šćitarjeva i Stenjeva. I na drugim mjestima u podnožju Medvednice otkriven je velik broj rimskih grobova, koji upućuju na postojanje mnogobrojnih manjih naselja. Kamen za izgradnju svojih naselja Rimljani vade na Medvednici - zabilježena su barem četiri rimska kamenoloma: Bizek, Vrapče, Črna voda kod Markuševca i Čučerje. U tim su kamenolomima pronađeni žrtvenici posvećeni značajnim rimskim bogovima: Jupiteru, Silvanu i Herkulu“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 34–35).

„U to doba vrsni rimski graditelji cesta izgrađuju cijelu cestovnu mrežu na zagrebačkom području, od kojih dvije najznačajnije prolaze upravo sa zapadne i istočne strane Medvednice, spajajući središnji (dalmatinski) i panonski dio Carstva.

U 3. stoljeću poslije Krista dolazi do sve češćih napada barbarskih plemena te se u 3. i 4. stoljeću Rimljani počinju povlačiti na teško pristupačna mjesta s kojih se lakše moglo braniti od neprijatelja. Najpoznatija takva naselja na obroncima Medvednice su Kuzelin kraj Donje Glavnice i Cikov Gradiček kraj Markuševačke Trnave, a pretpostavlja se da i gradina na Tepčinoj špici potječe iz toga doba, te da je zajedno s Kuzelinom služila za nadzor i zaštitu možda najznačajnije rimske ceste koja je povezivala panonski i dalmatinski dio Carstva (cesta Kašina – Marija Bistrica koja prelazi preko prijevoja Laz).

Rimljani su koristili i prirodna skloništa na Medvednici – tako su u Veternici, osim nekih uporabnih rimskih predmeta, pronađeni i novčići rimskih careva Valentijana II, Gracijana i Teodozija I. iz 4. st. poslije Krista.

Vrlo je malo dokaza o čovjekovom prisustvu na Medvednici u ranom srednjem vijeku. Najstariji srednjovjekovni nalaz je ratnički mač pronađen u jednom grobu u Podsusedu koji potječe s početka 9. stoljeća.

U povijesnim izvorima naziv Medvednica se prvi put spominje 1145. godine u Zlatnoj Buli Bele III, kojom Gradecu daruje posjede u toj gori. Kralj Bela IV daruje građanima Gradeca šumske posjede, a kralj Ludovik 1345. godine dopušta kopanje soli na Slanom potoku.

13. stoljeće na ovim prostorima obilježavaju žestoki napadi konjaničkih hordi s Istoka, kojima se pješaka feudalna vojska nije mogla oduprijeti. Zato stanovništvo ponovo traži zaštitu u utvdama izgrađenim na nepristupačnim dijelovima planine. U to se doba se na Medvednici izgrađuju Medvedgrad u središnjem, Susedgrad na zapadnom i Zelingrad na krajnjem istočnom dijelu planine. Taj sustav utvrda je i kasnije priječio prodor Turaka na zapad.

Tako se u srednjem vijeku život koncentrira u plemićkim gradovima-utvdama kao središtima Medvedgradskog (13. stoljeće) i Susedgradsko-stubičkog vlastelinstva (14. st.), te u naseljima u njihovu podgrađu. Tada se, najčešće vezana uz crkve i župe, prvi put spominju sela koja i danas postoje na medvedničkim obroncima, poput Čučerja, Donje Stubice, Marije Bistrice i Bistre, Vrapča, Mikulića i Podsuseda, Markuševca, Vidovca i Bidrovca. Njihovi stanovnici za račun vlastelina i plemića pod čijom su vojnom zaštitom obrađuju polja i

vinograde, iskorištavaju šume, rade u kamenolomima i rudnicima“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 35).

„Nakon prestanka opasnosti od Turaka mijenja se i način života na ovom području. Mnogi plemići ostavljaju vojnu službu i počinju uživati u svojim obiteljskim imanjima, te na obroncima Medvednice izgrađuju kurije, dvorce i ljetnikovce s prekrasnim parkovima kao što su Kulmerov dvorac u Šestinama, ljetnikovac Pongratz u Mikulićima, kurija Junković u Gornjem Stenjevcu, dvorac Oršić u Gornjoj Bistri, dvorac Golubovec, dvorac Oršić u Gornjoj Stubici, ljetnikovac Thauszy u Vugrovcu, ljetnikovac Ružić u Vugrovcu i drugi. U početku se u njima živjelo dosta skromno, ali s vremenom ti dvorci postaju sve sjajniji i raskošniji te središta gospodarske, društvene i kulturne moći.

Sredinom 19. stoljeća Medvednica zadobiva svoju prepoznatljivu rekreativno-turističku funkciju. 1870. godine izgrađena je prva drvena piramida na najvišoj točki Medvednice koja predstavlja prvi planinarski objekt u povijesti hrvatskog planinarstva. Osnovani su brojni planinarski putovi i domovi, a krajem 19. stoljeća izgrađena je i Sljemenska cesta.

Između dva svjetska rata intenzivnije se razvija turističko rekreacijska funkcija prostora, grade se planinarski domovi - Runolist, Željezničar, Dom crvenog križa, Sindikalni dom, dom na Glavici, te Dom izviđača (današnja AK Snježna kraljica).

1934. godine uređena je prva skijaška skakaonica, a 1935. godine (nakon što je 1934. požarom uništen) na današnjoj lokaciji gradi se Tomislavov dom. Nakon II. svjetskog rata gradi se većina planinarskih domova-Puntijarka, Grafičar, Risnjak, Lipa i drugi, te se uređuju skijaške staze (1946. godine Crveni spust) i gradi skijaška žičara na današnjoj Panjevini, a 1963. godine izgrađena je velika žičara od Tunela. Na taj način sport i rekreacija postaju također jedno od značajnih obilježja prostora Medvednice“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 36).

Povijest Medvednice bogata je i sadržajna te pruža uvid u različite aspekte njezina postupnoga i kronološkog razvoja. Sadašnjost i budućnost Medvednice trebale bi težiti povećanju „vidljivosti“, odnosno prepoznatljivosti kao zaštićenog područja bogatog prirodnom i kulturnom baštinom, koje vrijedi posjetiti na različitim lokalitetima i turističkim atrakcijama radi edukacije, rekreacije i povećanja svijesti o zaštiti okoliša.

5.2. Upravljanje Parkom prirode *Medvednica*

„Parkom prirode Medvednica upravlja javna ustanova u nadležnosti Ministarstva zaštite okoliša i energetike Republike Hrvatske. Osnivač Ustanove je Republika Hrvatska, a prava i dužnosti osnivača Ustanove obavlja Vlada Republike Hrvatske. Djelatnost Ustanove uključuje zaštitu, održavanje i promicanje Parka prirode Medvednica u cilju zaštite i očuvanja izvornosti prirode, osiguravanje neometanog odvijanja prirodnih procesa i održivog korištenja prirodnih dobara, nadziranje provođenja uvjeta i mjera zaštite prirode na području kojim upravljaju te sudjelovanje u prikupljanju podataka u svrhu praćenja stanja očuvanosti prirode (monitoring). Tijela Ustanove su Upravno vijeće i ravnatelj. Ustanovom upravlja Upravno vijeće, a ravnatelj organizira i vodi poslovanje Ustanove te zastupa i predstavlja Ustanovu“ (*Upravljanje*, 2017).

„Unutarnje ustrojstvo Ustanove, opis poslova i način rada unutarnjih ustrojstvenih jedinica uređuje se Pravilnikom o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 20). Da bi Javna ustanova *Park prirode Medvednica* mogla izvršavati sve zakonske poslove, unutar nje postoji određena organizacijska struktura.

Javna ustanova *Park prirode Medvednica* trenutačno ima 16 zaposlenika u pet službi i Uredu ravnatelja (15 iz državnog proračuna i jednoga od vlastitog prihoda).

U Odjelu stručnih poslova zaštite, održavanja, očuvanja i korištenja Parka prirode „na čelu sa stručnim voditeljem bave se stručnim poslovima koji se odnose na zaštitu, održavanje, očuvanje i korištenje, a na temelju godišnjih i dugoročnih planova i programa rada. Stručnog voditelja imenuje Upravno vijeće na prijedlog ravnatelja“ (*Upravljanje*, 2017).

Odjel čuvara prirode „obavlja neposrednu zaštitu, kao i poslove čuvanja i promicanja Parka prirode te nadzire primjenu odredbi Zakona o zaštiti prirode i Pravilnika o unutarnjem redu u Parku prirode Medvednica“ (*Upravljanje*, 2017).

Odsjek za promidžbene aktivnosti, prodaju i turističku djelatnost „obavlja poslove vezane uz edukaciju, interpretaciju, obavješćivanje – mediji, turizam i organiziranje događanja u Parku“ (*Upravljanje*, 2017).

Odsjek za zajedničke, opće, ekonomske i pravne poslove „obavlja administrativne, kadrovske, pravne, financijske i računovodstvene poslove“, a Pododsjek tehničkih poslova i održavanja „obavlja stručne i tehničke poslove u svezi održavanja objekata i opreme, vozila, poslove protupožarne zaštite, poslove zaštite na radu, kao i druge tehničke poslove“ (*Upravljanje*, 2017).

Jedan od strateških planova je i dobivanje priznanja *Charter for sustainable tourism*, što podrazumijeva organizaciju i koordinaciju rada Foruma dionika Parka prirode *Medvednica* te izradu *Strategije razvoja održivog turizma*, ali i ostale aktivnosti proizišle iz djelovanja Foruma dionika, kao što je primjerice izrada *Protokola za krizne situacije*. Forum dionika Parka prirode *Medvednica* osnovan je u lipnju 2013. godine. „Ustanova je rad Foruma temeljila na izgradnji povjerenja, malim koracima, preuzimajući vodstvo i odgovornost za uklanjanje manjih ili većih problema na koje su dionici nailazili u svom poslovanju“ (*Charter*, 2017). Neke od obveza preuzetih nominacijom za spomenutu povelju bile su osnivanje Foruma dionika Parka prirode *Medvednica* te zajednička izrada *Strategije razvoja održivog turizma u Parku prirode Medvednica*. „Zajednički su kreirani manji projekti čiji su ciljevi i očekivani rezultati bili korisni za sve dionike, uključujući posjetitelje PPM. Forum dionika PPM aktivno je sudjelovao u izradi prijedloga *Strategije održivog turizma*. Ukupno je na dosadašnjih 10 sastanaka Foruma sudjelovalo sedamdesetak različitih institucija koje djeluju unutar i izvan granica Parka, sa ukupno 119 različitih svojih predstavnika. Sporazume o suradnji na provedbi *Strategije* dosad je potpisalo 25 institucija.

U prosincu 2013. godine na prijedlog Javne ustanove 'Park prirode Medvednica' osnovano je Upravljačko tijelo Foruma dionika Parka prirode Medvednica.

Upravljačko tijelo sastoji se od predsjednika Foruma i njegova 4 dopredsjednika koji se svake godine rotiraju na predsjedničkom mjestu. Predsjednik Foruma dionika PPM u prvoj godini trajanja *Strategije* je mr.sc. Snježana Malić-Limari, ravnateljica Javne ustanove 'Park prirode Medvednica'“ (*Charter*, 2017). Dopredsjednici su predstavnici Hrvatskoga skijaškog saveza, Udruge sljemenskih ugostitelja, objekata Tomislavov dom i Snježna kraljica te koordinator za strategiju iz Općine Bistra.

Forum dionika Parka prirode *Medvednica* sastaje se najmanje jedanput mjesečno, a metode komunikacije su sastanci, radionice, e-poruke i telefonski pozivi (usp. *Strategija razvoja održivog turizma u Parku prirode Medvednica*, 2013).

5.3. Turističke aktivnosti i infrastruktura u PP-u *Medvednica*

5.3.1. Zagreb kao turističko tržište u neposrednoj okolici Parka

Budući da se Park prirode *Medvednica* nalazi u neposrednoj okolici glavnog grada, te s obzirom na to da istraživanje posjetitelja provedeno u dva navrata u Parku prirode *Medvednica* pokazuje da je 99 % posjetitelja Parka iz neposredne okolice, i to u prvom redu iz grada Zagreba, prirodan je slijed analizirati trendove na turističkom tržištu Zagreba. Iako *Medvednicu* posjećuju većinom domaći posjetitelji čiji su motivi odmor i rekreacija, trendovi aktualni u Parku prirode *Medvednica* su povećana briga za zdravlje i dobro stanje ljudi, što korespondira s aktivnim boravkom u prirodi. Također je trend da su turisti danas zahtjevniji, odnosno da traže više u pogledu usluga i sadržaja koji im se nude. Prilika da se povećava zadovoljstvo posjetom domaćih i stranih turista, osim očuvanjem prirodnih i kulturnih vrijednosti, upravo je interpretacija u cijeloj svojoj lepezi dostupnih sredstava i metoda. U svakom slučaju, osim tog cilja, dobro planiranom interpretacijom moguće je ostvariti i povećanje svijesti javnosti o potrebi zaštite, o temeljnim vrijednostima Parka, podršku Ustanovi i uključivanje u rad ili volontiranjem ili financijskim sredstvima, pa sve do političke podrške tom području.

Institut za turizam provodi različita primarna istraživanja o navikama, potrošnji, stavovima i motivima turista. TOMAS istraživanja provode se „još od 1987. godine, a obuhvaćaju stavove i potrošnju turista u hrvatskim turističkim destinacijama za vrijeme ljeta, na jedrenju, kružnom putovanju, u tranzitu, posjeti gradu Zagrebu ili nacionalnom parku“ (*Istraživanja*, 2017). Istraživanja povezana s gradom Zagrebom ulaze u istraživanja TOMAS Zagreb.

TOMAS Zagreb je uključen u strategiju održivog razvoja turizma i zbog činjenice da je dosadašnjim istraživanjem strukture posjetitelja zabilježen iznimno mali udio stranih posjetitelja. S druge strane, Zagreb bilježi kontinuirani rast njihova broja. Stvaranjem različitih sadržaja, boljom i iznad svega zajedničkom promidžbom i marketingom Parka kao jedne destinacije moguće je privući posjetitelje u Park ili produljiti njihov boravak u Zagrebu omogućavanjem korištenja dodatnim atrakcijama u neposrednoj blizini grada. Špilja Veternica, Rudnik *Zrinski* i *Medvedgrad* turističke su atrakcije koje još uvijek bilježe puno manji broj posjetitelja godišnje od procijenjenoga za njihovo optimalno održivo korištenje (usp. *Strategija razvoja održivog turizma u Parku prirode Medvednica*, 2013).

Prilika je upravo u činjenici da postoji još uvijek velik prostor za razvoj navedenih atrakcija koje mogu stvoriti optimalan broj posjetitelja u okviru održivog korištenja, što će se ostvariti provođenjem međunarodnih projekata koji su započeli 2017. godine.

5.3.2. Sustav za posjećivanje – usluge i sadržaji u PP-u *Medvednica*

„U Parku prirode Medvednica turizam se počeo razvijati u drugoj polovici 19. stoljeća s promjenom načina življenja (širenje Zagreba, industrijalizacija). Na Medvednici se počela razvijati infrastruktura za posjetitelje kao što su planinarske staze, planinarski domovi i kuće, izletišta, skloništa, ceste, osnivana su različita društva“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 38), a danas Park ima i dodatnu vrijednost u obliku materijalne i nematerijalne kulturne baštine. „Danas se Park prirode Medvednica nalazi u milijunskom okruženju (Grad Zagreb, Zagrebačka županija i Krapinsko-zagorska županija) što predstavlja gotovo četvrtinu ukupnog stanovništva Hrvatske“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 38).

Procjena godišnjeg broja posjetitelja Parka prirode *Medvednica* iznosi 1 005 000 i preuzeta je iz elaborata *Struktura i stavovi posjetitelja Parka prirode Medvednica* iz 2009. godine.

Točan broj posjetitelja nije moguće utvrditi zbog postojanja devedesetak ulaza u Park, no bilježe se posjeti različitim programima, broj prodanih ulaznica za turističke atrakcije, zatim podatci dobiveni brojačima prometa (cestovnim i pješačkim) te podatci dobiveni prema procjenama broja posjetitelja na različitim događanjima u Parku.

U budućnosti je potrebno prikupljati dodatne podatke: broj i strukturu gostiju koji noće u objektima sa smještajnim kapacitetom, broj posjetitelja na manifestacijama koje su održali drugi dionici, s posebnim naglaskom na sjevernu stranu Medvednice koja bilježi veći nedostatak podataka.

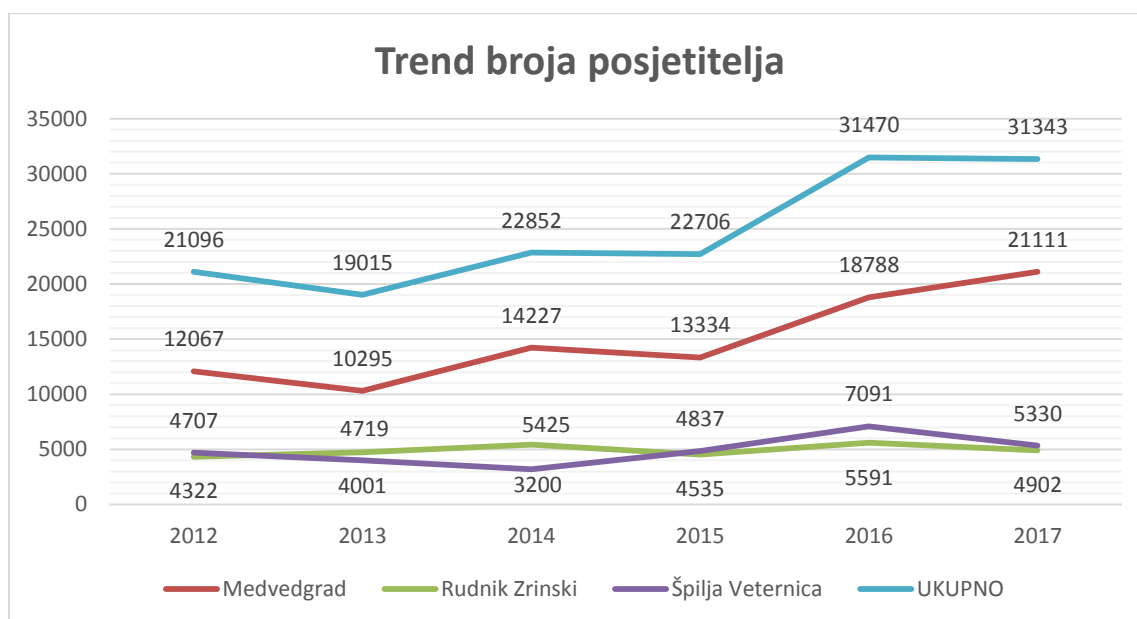
Do 2009. godine bilježili su se samo „posjeti u programima koje provodi Javna ustanova 'Park prirode Medvednica', kao što su špilja Veternica, Rudnik Zrinski, edukativni programi 'Srednjovjekovni dani na Medvednici', 'Europska noć šišmiša' i drugo“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 37) (tablica 8).

Tablica 8. Broj korisnika na nekom od programa neposredne edukacije koje provodi Javna ustanova *Park prirode Medvednica*; od 2006 do 2012. godine

Posjetitelji PP-a <i>Medvednica</i>	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Broj posjetitelja u Rudniku <i>Zrinski</i>	4551	5045	7128	6918	5667	5546	4463	4719
Broj posjetitelja u špilji <i>Veternici</i>	3489	4882	4223	2912	3247	3085	3967	4001
Broj posjetitelja na <i>Medvedgradu</i>	-	-	-	-	5954	11632	12065	10246
Broj djece obuhvaćene edukativnim programom	2300	1700	1548	427	619	291	235	502
Broj posjetitelja u programima stručnog vođenja	382	500	153	151	237	302	180	108
Besplatni posjeti (u svim programima) ²	200	800	1200	900	600	420	410	984
Korporacijsko volontiranje	-	-	-	-	800	530	300	-
Ukupno:	10922	12927	14252	11308	17124	21806	21620	20560

Izvor: *Strategija razvoja održivog turizma u Parku prirode Medvednica* (2013.) Javna ustanova *Park prirode Medvednica*, interni dokument.

Grafikon 1. Trend broja posjetitelja PP-a *Medvednica* od 2012. do 2017. godine

Izvor: obrada autora.

Klimatska godina uvelike djeluje na godišnji broj posjetitelja turističkih atrakcija Parka kao vanjski čimbenik/utjecaj koji je nemoguće kontrolirati. U skladu s tim, potrebno je

² Treba istaknuti da Ustanova ne naplaćuje usluge osobama s invalidnošću i djeci lošijega socijalnog statusa te redovne terenske nastave različitih fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i veleučilišta.

primijetiti da Park prirode *Medvednica* bilježi konstantu u prepoznatljivosti te svojim razvojem u različitim aspektima djelovanja, u budućnosti u nizu različitih planiranih projekata, nastoji dodatno unaprijediti svoju ponudu i potaknuti potražnju koja će prepoznati vrijednost i potencijal svih resursa koje Park posjeduje.

Upravo zbog klimatski malo nepovoljnije 2017. godine i manjeg broja organiziranih školskih posjeta, špilja Veternica ostvarila je manji pad u odnosu na 2016. godinu, konkretno 12 % manje posjetitelja. Potrebno je istaknuti da je 2016. godina za špilju bila rekordna, kada je ostvarila 24 % više posjetitelja u odnosu na 2015. godinu.

Tablica 9. Prihodi poslovanja za 2008. – 2013. godinu

PRIHOD	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Prihodi iz proračuna RH za financiranje redovne djelatnosti (plaće i mater. troškovi)	2.035.492	1.977.863	1.874.511	1.958.943	1.920.698	1.807.086
Prihodi iz proračuna RH za financiranje programske djelatnosti (kapitalna ulaganja)	770.000	541.000	596.390	483.000	210.700	320.000
Vlastiti prihodi	804.321	685.115	795.519	792.659	654.522	639.717
Prihodi od donacija, potpora i pomoći	476.032	321.089	256.437	326.489	151.500	121.011
Ostali prihodi	59.482	12.263	3.947	50.211	483.550	101.229
UKUPNO PRIHODI:	4.145.328	3.537.331	3.526.806	3.611.303	3.420.97	2.988.540

Izvor: *Strategija razvoja održivog turizma u Parku prirode Medvednica* (2013.) Javna ustanova *Park prirode Medvednica*, interni dokument.

Primjećuje se trend pada prihoda iz proračuna Republike Hrvatske koji se iz godine u godinu smanjuje (osim 2011. i 2012.) te je kulminirao prošle, 2017. godine sa 70 % nižim prihodima u odnosu na 2008. godinu. Kako bi se to nadoknadilo, PP *Medvednica* sve se više aktivira u području prihoda od donacija, potpora i pomoći te vlastitih prihoda, prijavljivanjem za sredstva iz fondova EU-a. Projekti koje je financirala Europska unija od 2016. godine potaknuli su razvoj infrastrukture i sadržajne ponude koju će PP *Medvednica* imati koncem 2019. godine.

5.3.3. Razvoj infrastrukture za posjećivanje

Razvojem niza infrastrukture za posjetitelje, kao i raznolikoga interpretativnog programa (suprastrukture), izravno i neizravno odvija se komunikacija s posjetiteljima, ali i širom javnošću.

„Ustanova je u proteklih 8 godina uredila čak sedam poučnih staza od kojih je 'Šumska staza Bliznec' prilagođena osobama s invaliditetom. Uređeni su Info punktovi na glavnim ulazima u Park“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 38), od kojih je Info centar na Bliznecu u funkciji informiranja od listopada 2012. godine s redovnim dežurstvima vikendom. Tri su najveće turističke atrakcije špilja Veternica, Rudnik *Zrinski* i Medvedgrad, koji je ujedno postao najposjećeniji lokalitet na Medvednici (prema broju prodanih ulaznica u tablici 8). U budućnosti je predviđeno da Medvedgrad postane moderni Centar za posjetitelje Parka prirode *Medvednica*. „Uređeni su brojni drugi lokaliteti [...] s naglašenom prirodnom i/ili kulturnom vrijednošću, interpretirani i signalizirani (prometna signalizacija), te stavljeni u ponudu Parka prirode Medvednica“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 38). U mreži različitih staza, osim poučnih i planinarskih, nov je i Marijanski hodočasnički put, a od 2013. godine i devet novih biciklističkih staza (osam kružnih i jedna grebenska, ukupne duljine 150 km).

Tablica 10. Infrastruktura za posjećivanje – JUPPM

Naziv	Površina	Svrha
Medvedgrad – centar za posjetitelje	1435,25 m ²	Posjećivanje, edukacija
Rudnik <i>Zrinski</i>	1,2 ha	Posjećivanje, edukacija
Špilja Veternica	Duljina: 7100 m, turistički dio 380 m	Posjećivanje, edukacija
Info centar Bliznec	12 m ²	Posjećivanje, edukacija
Nadzorničke postaje	12 m ²	Područni ured
Poučna staza Miroslavec	Duljina staze: 2,7 km	Rekreacija, edukacija
Šumska staza Bliznec	Duljina staze: 800 m	Edukacija
Poučna staza Bistra	Duljina staze: 12,5 km	Planinarenje, edukacija
Poučna staza Slani potok	Duljina staze: 4,4 km	Rekreacija, edukacija
Poučna staza Slap Sopot	Duljina staze: 3,7 km	Rekreacija, edukacija
Poučna staza Kameni svati	Duljina staze: 2,8 km	Planinarenje, edukacija

Poučna staza Gorsko zrcalo	Duljina staze: 900 m	Rekreacija, edukacija
Poučna staza Horvatove stube	1,2 ha	Posjećivanje, edukacija
Devet biciklističkih staza	150 km	Rekreacija
Marijanski hodočasnički put	Duljina staze: 50 km	Hodočašće, planinarenje, Rekreacija
Geološki stup – 2 komada (Bliznac i Bistra)	1 x 3 m	Edukacija

Izvor: *Strategija razvoja održivog turizma u Parku prirode Medvednica* (2013.) Javna ustanova *Park prirode Medvednica*, interni dokument.

Ustanova raspolaže podacima o posjećenosti infrastrukture samo u slučaju tri turističke atrakcije (špilja Veternica, Rudnik Zrinski i Medvedgrad), dok se za ostalu infrastrukturu nije vršila ni procjena. Istraživanje strukture i stavova posjetitelja iz 2009. godine prema proširenoj metodologiji TOMAS obuhvatilo je procjenu godišnjeg broja posjetitelja (usp. *Strategija razvoja održivog turizma u Parku prirode Medvednica*, 2013).

Posjetiteljska infrastruktura

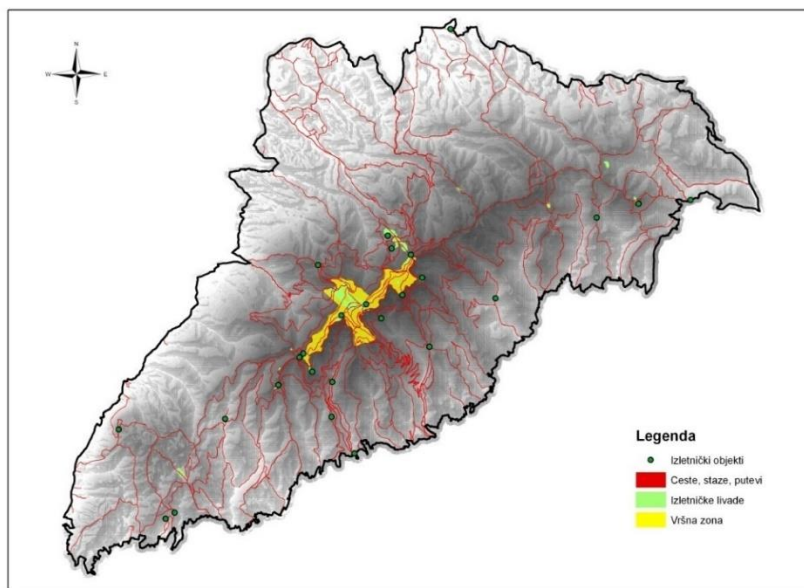
U lipnju 2010. godine Ustanova je dobila na upravljanje srednjovjekovni plemićki grad Medvedgrad koji je uvršten u sustav posjećivanja Parka. Organizirana su dežurstva, tiskane su ulaznice koje se naplaćuju odraslim osobama osim hrvatskim braniteljima i osobama s invalidnošću, postavljena je izložba u Velikom palasu te ostvaren prateći turistički podržavajući proizvod. Medvedgrad je 2012. godine posjetilo više od 12 065 osoba, no to je samo broj evidentiranih ulaznica. U Medvedgradu, koji se smatra jedinstvenom i spektakularnom atrakcijom, planira se otvoriti prvi Centar za posjetitelje. Medvedgrad samostalno može privući posjetitelje izvan vršne zone, što je jedan od ciljeva Javne ustanove *Park prirode Medvednica*, a i prostornog plana Parka. Također, Medvedgrad već sada bilježi bitno drukčiju strukturu posjetitelja (daleko veći udio stranih posjetitelja) nego što je zabilježeno u ostatku Parka, što će se istražiti i eventualno potvrditi pretpostavke da Medvedgrad posjećuju turisti grada Zagreba, a ne većinski lokalno stanovništvo kao što je to slučaj s Parkom. „Ustanovljeno je da posjetiteljska infrastruktura zauzima oko 180 hektara površine Parka (1 %), no nije ravnomjerno raspoređena. Izdvajaju se površine pod velikim opterećenjem u vršnoj zoni središnjeg dijela i u blizini Sljemenske ceste“ (Farkaš-Topolnik, 2014: 39).

Slika 3. Medvedgrad

Izvor: *Medvednica* (2017.) Zagreb Hrvatska, <http://www.infozagreb.hr/istrazi-zagreb/atrakcije/parkovi/medvednica-54a11ce4a9c0c> (stranica posjećena: 10. travnja 2017.).

Slika 4. Posjetiteljska infrastruktura u Parku prirode *Medvednica*

Izvor: Farkaš-Topolnik, N. (2014.) *Plan upravljanja Parka prirode Medvednica*, Javna ustanova *Park prirode Medvednica*, str. 38, http://www.pp-medvednica.hr/wp-content/uploads/2014/11/15_pp-medvednica-plan-upravljanja.pdf (stranica posjećena: 7. siječnja 2017.).

Za potrebe analize prostornog rasporeda posjetiteljske infrastrukture koristilo se prostornim podacima iz Geografskoga informacijskog sustava (GIS-a) Parka. Geografski informacijski sustav „obuhvaća bazu podataka, geometrijske podatke (geografski elementi) i računalno temeljenu vezu između njih. [To je] informatička tehnologija koja kombinira

geoprostorne podatke s ostalim vrstama podataka i vizualizira ih na kartama. [Predstavlja] sustav podrške pri odlučivanju kojeg čini organizacijska i računalna infrastruktura, tehnologija za upravljanje bazom geografskih podataka te alati za analizu, modeliranje i vizualizaciju prostornih informacija“ (*GIS radionica: Osnove GIS-a*, 2015).

„Tehnologija geografskog informacijskog sustava može se koristiti za znanstvena istraživanja, upravljanje resursima, imovinsko upravljanje, planiranje razvoja, kartografiju i planiranje puta. GIS bi na primjer mogao dopuštati planerima u slučaju opasnosti da lako izračunaju vrijeme potrebno za odgovor u slučaju prirodne katastrofe ili bi se pak mogao koristiti za pronalaženje močvara koje trebaju zaštitu od onečišćenja“ (*Geografski informacijski sustav*, 2013).

5.3.4. Manifestacije

Ustanova također osniva i kulturno-turističke manifestacije radi promicanja glavnih turističkih atrakcija, koje su i same turistički proizvodi, poput *Srednjovjekovnih dana na Medvednici*. To je jedan od načina na koji Ustanova ulaže napore u podizanje kvalitete, odnosno unapređenje turističkog lanca vrijednosti, u području u kojem je stručna, a to su u prvom redu atrakcije kojima sama upravlja te općenito interpretacija, edukacija i signalizacija područja.

Slika 5. Medvednica Adventure Day

Izvor: *Medvednica Adventure Day* (2016.) Zagreb Hrvatska, <http://www.infozagreb.hr/dogadanja/ostala-dogadanja/medvednica-adventure-day&lang=hr> (stranica posjećena: 10. travnja 2017.).

Slika 6. Šuma unutar Medvednice

Izvor: *Medvednica* (2014.), Zagreb Hrvatska, <http://www.infozagreb.hr/istrazi-zagreb/zagreb-i-okolica/sjever> (stranica posjećena: 10. travnja 2017.).

Medvedgrad kao turistička atrakcija posebno prednjači s obzirom na to da zahtjevi i ustanove dolaze izvana, a manifestacije se organiziraju u partnerstvu, s velikim postotkom sudjelovanja, i financijski i u ljudskim resursima, upravo partnera. Jedna je od dobiti što te nove manifestacije na Medvedgradu privlače posjetitelje koji su na Medvednici ponekad i prvi put.

U Parku se obilježavaju važni datumi iz zaštite prirode kao što je Europska noć šišmiša, a tradicionalno se obilježava i Dan planeta Zemlje velikom akcijom čišćenja. Jedna od novih kulturno-turističkih manifestacija je i *Bajkovito ljeto na Medvednici* koje se odvija u Rudniku *Zrinski* i Medvedgradu. Pokrenute su i promocijske akcije od kojih je najpoznatija *Usvoji šišmiša!*, koja je rezultirala brojkom od oko 800 usvajatelja krajem 2012. godine. U ljeto 2012., zajedno s Centrom za kulturu i film *August Cesarec*, organizirana je prvi put glazbena manifestacija *Medvedgradske glazbene večeri*, koja iz godine u godinu raste po broju večeri ili izvođača. Danas, pet godina nakon provedene akcije *Usvoji šišmiša!*, brojke su nešto skromnije, što je i očekivano, no i dalje se bilježe novi usvajatelji. U 2017. godini zabilježeno je 17 novih usvajatelja.

Za 2014. godinu ostvareno je uvođenje novog sadržaja na Medvedgradu, a to je organiziranje *Fantastic Zagreb Film Festivala* sa završnom festivalskom večeri na Medvedgradu. Podatci za 2017. godinu govore o povećanju broja posjetitelja, konkretno u dva dana festival je posjetilo 805 ljudi.

Javna ustanova *Park prirode Medvednica* zajedno s Općinom *Bistra* svake godine organizira događanje *Razbistrite se na Bistri*. Godine 2011. obilježena je Međunarodna godina šuma, Međunarodna godina šišmiša te 30. godišnjica osnutka Parka prirode *Medvednica*.

Vidljiv je trend porasta zahtjeva za korporacijskim volontiranjem velikih tvrtki u okružju Parka prirode *Medvednica*. Od mnogobrojnih upita volontiranje u Parku ostvarili su

djelatnici tvrtki Holcim Hrvatska, Atlantic Grupa d.d. i VIP, a kod lokalnih dionika poput Udruge sljemenskih ugostitelja, Hrvatskih šuma, Šumarije Zagreb i lovaca suradnja je ostvarena u vidu različitih aktivnosti. Za Javnu ustanovu *Park prirode Medvednica*, koja ima određeni problem s optimalnim brojem zaposlenika potrebnih za kvalitetno funkcioniranje Parka, volontiranje i suradnja predstavljaju pomoć u očuvanju prirode te isto tako i u održavanju posjetiteljske infrastrukture.

Tablica 11. Procijenjen broj posjetitelja Parka prirode *Medvednica* na različitim događanjima u PP-u *Medvednica*

Događanja (kulturno-turističke manifestacije)	Broj posjetitelja
FIS Snow queen utrke (2), Hrvatski skijaški savez	15 000
Srednjovjekovni dani na Medvednici (2 dana), JUPPM	6 000
Gljivarenje v Stubakima (Općina Stubičke Toplice)	2500
Bajkovito ljeto na Medvednici (Rudnik, Medvedgrad), Javna ustanova <i>Park prirode Medvednica</i> (PPM)	1500
Medvedgradske glazbene večeri (JUPPM)	1000
Rally Stubičke Toplice (Općina Stubičke Toplice)	1000
Seljačka buna (2 vikenda), Donja Stubica	6000
Križni put (Šumska staza Bliznec)	1500
Proštenje svetog Jakoba (južna strana)	2000
Proštenje, kapelica Majke Božje Sljemenske	2000
Proštenje svetog Jakoba (sjeverna strana)	1000
Europska noć šišmiša (Veternica), JUPPM	1500
Obilježavanje Dana planeta Zemlje, akcija čišćenja, JUPPM	500
Green devil, duatlon utrka	600
Tradicionalna kestenijada (Hunjka)	500
Tradicionalna Gupčeva kestenijada, Gornja Stubica	500
Planinarski pohodi, tradicionalni, razl. planinarska društva (4)	2000
Trekking (2)	1000
Natjecanja (lokalna, nacionalna, međunarodna) – skijanje, skijaško trčanje, rolanje, brdska autoutrka, i drugo; različiti organizatori (oko 20)	5000

Biciklijade, sjeverna strana (2)	1000
Ostala događanja (maratoni, Rudijevi susreti, Dan sv. Mihovila, Dani Perunike, niz manjih manifestacija poput kulinarskih radionica, Dani štrukli, fašnik itd.)	15 000
Ukupno	67 100

Izvor: *Strategija razvoja održivog turizma u Parku prirode Medvednica* (2013.) Javna ustanova *Park prirode Medvednica*, interni dokument.

Organizatori ovih događanja većinom ne posluju s profitom. Njihov je cilj uz pomoć donacija, sponzorstava i drugih izvora kao što su vlastiti prihodi pokušati obogatiti turističku ponudu Medvednice te je promicati (usp. *Strategija razvoja održivog turizma u Parku prirode Medvednica*, 2013).

Na temelju navedenih manifestacija može se zaključiti da postoji inicijativa Parka za obogaćenje turističke ponude, unatoč nedostatnoj profitabilnosti navedenih događanja, ali za poboljšanje kvalitete postoji konkretna potreba za intervencijom gradskih i državnih ustanova koje bi trebale reagirati pružanjem veće financijske podrške u organiziranju ovakvih događaja, u prvom redu zbog potencijala koje te manifestacije imaju.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

6.1. Metodologija primarnog istraživanja

„Produbljeni intervju ili dubinski intervju (engl. *in-depth interview*), tehnika kvalitativnog istraživanja koja omogućava razgovor između dvije osobe. On može dovesti do povećanog uvida u ljudske misli, osjećaje i ponašanje o važnim pitanjima. Ovakva vrsta intervjuja često je nestrukturirana, te stoga dopušta intervjuistu da potakne informatora (odgovaratelja) da govori detaljno o interesnoj temi. Intervjuist mora biti visoko uvježban u motivacijske tehnike, te općenito koristi nestrukturirani upitnik ili predmetnu skicu kako bi omogućio da odgovaratelj reagira na interesna područja. Koristi se u slučaju: privatnih i osjetljivih tema istraživanja koje nisu prikladne za grupnu diskusiju, tema koje zahtijevaju posebno detaljnu analizu, kada je ciljnu skupinu ispitanika teško skupiti, a to su npr. liječnici, manageri, ispitanici koji su dislocirani, itd.“ (Zelenika, 2000: 368).

Prvi dio istraživanja, odnosno dubinski intervju s ravnateljicom Parka prirode *Medvednica*, proveden je u prosincu 2017. godine u prostorijama Javne ustanove *Park priroda Medvednica*. Drugi dio istraživanja odnosio se isto na dubinski intervju, ali s voditeljicom odnosa s javnošću i stručnim suradnikom iz Odjela razvoja proizvoda Turističke zajednice grada Zagreba, koji je proveden u siječnju 2018. godine u prostorijama Turističke zajednice grada Zagreba. Treći dio istraživanja odnosio se na dubinski intervju s višom stručnom suradnicom iz Odjela za promociju Turističke zajednice Krapinsko-zagorske županije, a proveden je također u siječnju 2018. godine u prostorijama Turističke zajednice Krapinsko-zagorske županije. Instrument ispitivanja bio je polustrukturirani dubinski intervju s dodatnim podsjetnikom. Sudionici dubinskog intervjuja odabrani su zbog toga što su u svojim ustanovama najmjerodavniji pružiti odgovore na postavljena pitanja u okviru tematike koja se analizira i što imaju praktičnog iskustva u rješavanju navedene problematike, stoga su najrelevantniji za davanje odgovora.

Navedene ustanove važne su zato što nude Parku mogućnost suradnje i promidžbe koja im je iznimno nužna i potrebna pri stvaranju dodatnih turističkih sadržaja koje žele ostvariti.

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja i cijeloga ovog rada je ukazati na važnost zaštićenih područja u razvoju održivog turizma i očuvanju životne sredine te na primjeru Parka prirode *Medvednica* istražiti način upravljanja Parkom i ispitati razinu „vidljivosti“, odnosno promidžbe Parka koju rade relevantne institucije, u ovom slučaju Turistička zajednica grada Zagreba i Turistička zajednica Krapinsko-zagorske županije.

Istraživačka pitanja

Istraživačka pitanja „fokusravaju istraživački cilj (glavnu namjeru istraživanja) na konkretna pitanja na koja istraživač daje odgovor. Istraživači ih (najčešće) identificiraju prije nego što identificiraju metodologiju/metode istraživanja. Često se navodi više istraživačkih pitanja (3-4), i postavljaju se kod kvantitativnih, kvalitativnih i mješovitih metoda istraživanja“ (Doolan, 2013).

Na temelju postavljenog cilja istraživanja definirana su i temeljna istraživačka pitanja na koje ovaj rad odgovara. Dobivenim rezultatima odgovorilo se na istraživačka pitanja koja glase:

1. Je li Park prirode *Medvednica* organiziran i djeluje li po načelima održivog turizma?
2. Koristi li se Turistička zajednica grada Zagreba Parkom prirode *Medvednica* i održivim turizmom u svojoj promidžbi?
3. Koristi li se Turistička zajednica Krapinsko-zagorske županije Parkom prirode *Medvednica* i održivim turizmom u svojoj promidžbi?

Nakon postavljenih ciljeva istraživanja i istraživačkih pitanja odredio se uzorak dubinskog intervjua i pitanja na koja će se odgovarati, koja su unaprijed pripremljena i odnose se isključivo na predmet istraživanja. Intervju je koncipiran kao polustrukturirani i proveden je u suradnji s ravnateljicom Javne ustanove *Park prirode Medvednica* radi dobivanja stručnih i relevantnih informacija od osobe na čelnoj poziciji u upravljanju PP-om *Medvednica*.

Teme o kojima se razgovaralo u intervjuu bile su:

- oblici turizma koji se razvijaju u Parku
- kapacitet nosivosti
- upravljanje turističkim posjetom PP-u *Medvednica*
- uključenost lokalne zajednice u turizam

- financiranje i promidžba Parka
- domaća i međunarodna suradnja
- edukacija zaposlenika
- *Strategija razvoja održivog turizma*
- UNWTO-ovi pokazatelji održivosti.

Drugi intervju koncipiran je na isti način i proveden u suradnji s voditeljicom odnosa s javnošću i stručnim suradnikom u Odjelu razvoja proizvoda Turističke zajednice grada Zagreba radi dobivanja stručnih i relevantnih informacija od osoba na položajima djelomičnog upravljanja TZ-om grada Zagreba.

Teme o kojima se razgovaralo u intervjuu bile su:

- suradnja Turističke zajednice grada Zagreba s PP-om *Medvednica*
- promocija Parka prirode *Medvednica* koju organizira TZ grada Zagreba
- rad Foruma PP-a *Medvednica*.

Treći intervju jednako je koncipiran i proveden u suradnji s višom stručnom suradnicom iz Odjela za promociju Krapinsko-zagorske županije radi dobivanja stručnih i relevantnih informacija od osobe na položaju djelomičnog upravljanja TZ-om Krapinsko-zagorske županije.

Teme o kojima se razgovaralo u intervjuu bile su:

- suradnja Turističke zajednice Krapinsko-zagorske županije s PP-om *Medvednica*
- promidžba Parka prirode *Medvednica* koju organizira TZ Krapinsko-zagorske županije.

6.2. Rezultati primarnog istraživanja

U ovom poglavlju interpretirani su podaci dobiveni trima dubinskim intervjuima koji su sintetizirani i tumačeni tako da odgovore na istraživačka pitanja.

U podnaslovima su istaknute teme, odnosno pitanja na koja je ravnateljica PP-a *Medvednica* odgovarala. Intervjuom se nastojalo potvrditi prvu hipotezu rada – Park prirode *Medvednica* organiziran je i djeluje po načelima održivog turizma.

Oblici turizma koji se razvijaju u PP-u *Medvednica*

S obzirom na to da je riječ o zaštićenom području, u Parku prirode *Medvednica* moguće je razvijati samo selektivne oblike turizma koji podrazumijevaju načelo održivosti. Neki od tih oblika koji su zastupljeni na *Medvednici* uključuju skijaški, avanturistički (cikloturizam), rekreacijski, ekološki, izletnički te edukacijski turizam. Primjer zastupljenosti skijaškog turizma na *Medvednici* bile bi dvije organizirane skijaške utrke Audi FIS Svjetskoga skijaškog kupa *Snow Queen Trophy* koje dovedu u prosjeku oko 15 tisuća posjetitelja, dok se razvoj cikloturizma na *Medvednici* dogodio nakon postavljanja posebnih biciklističkih oznaka koje označuju „mrežu od osam kružnih staza i jedne transverzalne koja ih sve povezuje [...]. Staze su označene brojevima od 1 do 9 i trasirane su tako da među njima postoje dodirne točke na kojima se može prelaziti s jedne staze na drugu i tako kombinirati turu koja vam najviše odgovara. Sve su staze kružne i opisane su u jednom smjeru, a tako su i označene, pa vam ne preporučamo prolaziti stazu u suprotnome smjeru, jer nećete moći vidjeti sve oznake i bit će vam orijentacijski znatno teže“ (*Biciklističke staze*, 2017). Ovi stavovi u skladu su s dokumentom Parka pod nazivom *Strategija razvoja održivog turizma u Parku prirode Medvednica*.

Kapacitet nosivosti

Kapacitet nosivosti Parka prirode *Medvednica* još nije utvrđen iako je ta tema aktualna već duže vremena. Od 2005. godine bilježi se prosječno milijun posjetitelja godišnje (brojačem prometa i pješaka) pri čemu se ne plaća posebna ulaznica u Park. Obrazloženje i iskustvo na terenu govore da je gotovo nemoguće uvesti naplatu ulaza u Park sve dok su posjetitelji dominantno domaći turisti/izletnici (99 %). Taj problem ima većina parkova prirode u Hrvatskoj, no nedavno je provedeno istraživanje o stavovima posjetitelja PP-a *Medvednica* čiji su rezultati pokazali da su posjetitelji čak i voljni platiti ulaznicu za ulaz u Park od 10 kuna (srednja vrijednost 11 kuna). Tako bi se, između ostalog, lakše pratio opći broj posjetitelja i prihvatni kapacitet samog Parka.

Kapacitet nosivosti bio je procijenjen za glavne atrakcije Parka, špilju *Veternicu*, *Rudnik Zrinski* i *Medvedgrad* iz prodaje ulaznica, no ne može se sa sigurnošću odrediti optimalan broj posjetitelja. Analiza je pokazala da je *Medvedgrad* s okvirno 25 000 posjetitelja godišnje (podatci za 2016. i 2017. godinu) najbliži granici prihvatnog kapaciteta,

koji nije točno izračunat, no zahvaljujući njegovoj obnovi i rekonstrukciji, koja je planirana do konca 2019. godine, njegov će se prihvatni kapacitet dodatno povećati te ima još dovoljno prostora da se dođe do te granice. Prihvatni kapacitet cijelog Parka sigurno bi bio veći kad bi se uravnotežio broj posjetitelja na svim ulazima u Park. U budućnosti će se Park puno ozbiljnije baviti ovom tematikom na mnogobrojnim europskim projektima koje trenutačno provodi, konkretno na projektu *Poboljšanje posjetiteljskog kapaciteta u svrhu održivog upravljanja Parkom prirode Medvednica* ukupne vrijednosti 29.695.352,27 kn. U tom projektu bavit će se, između ostalog, i kapacitetom nosivosti u aktivnosti *Plan upravljanja posjetiteljima*. Koncem 2016. godine Nacionalni park *Plitvička jezera* u suradnji je sa stručnjacima iz UNESCO-a održao i edukacije na temu plana upravljanja posjetiteljima za svih 19 parkova Hrvatske, kako bi uspješno implementirali ta stečena znanja na projekte koje provode. Kapacitet nosivosti bit će samo jedna od sastavnica kojom će se Park baviti u vidu plana upravljanja posjetiteljima, a naglasak će biti na stavci *Limits of acceptable change* – koja definira promjene koje su dopustive i unutar održivosti.

Upravljanje turističkim posjetom PP-u *Medvednica*

Tijekom rasprave o turističkom posjećivanju gospođa Malić-Limari istaknula je sljedeće: „Park prirode posjetitelji uglavnom posjećuju jednodnevno i mogu se podijeliti na tri skupine: šetači rekreativci, sportaši (biciklisti, trkači, skijaši) i planinari (alpinisti) koji idu na duže ture u vršnim zonama. Šetača rekreativaca i sportaša najviše ima u proljetnim i ljetnim mjesecima, a planinari su prisutni tijekom cijele sezone. Rezultat takve posjećenosti doveo je do smanjene sezonalnosti u Parku jer je prijašnjih godina posjećenost u ljetnim mjesecima bila znatno manja. Šetači rekreativci su prema zadnjemu provedenom TOMAS istraživanju PP-a *Medvednica* najbrojniji od početka travnja do konca listopada. Zadržavaju se poludnevno u Parku (72,4 %), što ih čini izletnicima, te dolaze u društvu prijatelja (50 %). Primjećuje se povećan broj šetača rekreativaca iz područja grada Zagreba, ponajviše u zoni Medvedgrada. U toj je zoni po zadnjim evidencijama gotovo izjednačen broj domaćih i stranih posjetitelja (50 % – 50 %), što govori o općem rastu broja posjetitelja u zadnjih nekoliko godina na Medvednici, a nakon završetka izgradnje nove žičare u 2019. godini, koja će biti obnovljena turistička atrakcija, očekuje se još veći broj stranih posjetitelja. Postoji trend kontinuiranog rasta broja posjetitelja iz godine u godinu. Važno je istaknuti da je izrazito bitno kakva je predviđena klimatska godina koja predstavlja vanjski čimbenik na koji

se ne može utjecati, a može uvelike utjecati (smanjiti ili povećati) na broj posjetitelja. U 2016. i 2017. godini mjeri se povećanje od 7 %, odnosno od 15 % broja posjetitelja na turističkim atrakcijama. Gustoća posjeta u Parku rasterećena je zbog mnogobrojnih ulaza u Park. U vršnim terminima i na najatraktivnijim mjestima veća je gustoća, isto tako na glavnom ulazu Bliznec. Na području Parka nije dopušteno kampiranje, odnosno postavljanje šatora i loženje vatre. Smještajni objekti postoje, hotel Tomislavov dom i Turistički apartmani *Snježna kraljica*, te određeni planinarski domovi u koncesiji koji uz standardno pružanje usluge hrane i pića nude i uslugu noćenja.“

Na temelju navedenoga može se zaključiti da Park ima jasan uvid u profil svojih posjetitelja, dinamiku samog posjećivanja Parka, vanjske utjecaje koji uvelike definiraju razinu dolazaka, mjesta najveće turističke gustoće te dostupne smještajne kapacitete.

Uključenost lokalne zajednice u turizam

Lokalna zajednica PP-a *Medvednica* predstavlja veliku populaciju, koja uključuje oko 1 200 000 stanovnika Zagreba i okolice, 1/4 stanovništva RH, dok je unutar granica Parka 4500 stanovnika, smještenih uglavnom na sjevernoj strani. Kada je riječ o samom uključivanju lokalne zajednice kao dionika, postoji izrazito pozitivno iskustvo oko dobivanja Povelje za održivi turizam od Europarca, za čije se stjecanje na pet godina morao osnovati već spomenuti Forum dionika, u okviru kojeg se morala izraditi *Strategija razvoja održivog turizma*. Gospođa Malić-Limari ističe: „U kratkom roku vrlo je uspješna bila suradnja s Gradom Zagrebom, i svim njegovim lokalnim tijelima, s ministarstvima i Turističkom zajednicom grada Zagreba, za razliku od ustanova Zagrebačke županije ili Krapinsko-zagorske županije, od kojih su se svega tri općine uključile u cijeli proces. Rezultati rada Foruma su, između ostalog, stvaranje mnogo manjih lokalnih i nacionalnih projekata ili pružanje raznih edukacija s obje strane. Lokalna zajednica unutar Parka zbog svoje male populacije ne bavi se turizmom, tako da posljedično nema nekoga negativnog utjecaja ili velikih problema s razvojem turizma u Parku.“

Financiranje Parka

U vezi s financijskim aspektom gospođa Malić-Limari ukratko je pojasnila način funkcioniranja: „Dio plaća djelatnika Parka financira se izravno iz državnog proračuna

Ministarstva za zaštitu okoliša i energetike, i to je jedini oblik financijske potpore od države. Svi ostali troškovi, npr. kapitalna ulaganja, održavanje objekata, plaćanje drugih djelatnika/suradnika (dežurstva GSS-a tijekom organiziranja manifestacija), pokrivaju se iz prihoda Parka prirode *Medvednica* koji iznose između dva i tri milijuna kuna, uključujući donacije, dok je stavka izvora prihoda iz državnog proračuna sustavno tijekom šest godina smanjena za 60 do 70 %.

Promidžba Parka

Marketinške aktivnosti zadaća su Odsjeka za promidžbene aktivnosti, prodaju i turističku djelatnost. Park se nastoji predstaviti na tržištima u kojima je popularan ekoturizam i održivi turizam jer takvi posjetitelji ciljano odabiru i dolaze u destinaciju te je njihov udio u Parku 22 % prema TOMAS istraživanju PP-a *Medvednica*, s tim da mogu isto tako ući u kategoriju „boravak u prirodi“ koja je dominantna kao motiv dolaska u Park (90 %). Gospođa Malić-Limari je istaknula: „Medvednica je planinarski tip parka i u ljetnim mjesecima zbog velike vrućine za šetače rekreativce (izletnike) ne postoji dovoljno sadržajna ponuda, osim ako se ne otvore neki novi sadržaji, koji bi posljedično privukli veći broj posjetitelja. Park je sudjelovao u dva nacionalna projekta (NIP i PARCS) kojima je nositelj bilo resorno ministarstvo, a odnosila su se na svih 19 parkova Hrvatske u trajanju od četiri godine te ih je financirala Svjetska banka. Rezultat tih projekata bilo je stvaranje brenda Parkovi Hrvatske s naglaskom na marketinške i promidžbene aktivnosti. Postigla se standardizacija svih 19 parkova s novim brendom, posebnim fontom, bojom, *bannerima*, osnovnim setom suvenira, monografijama i zajedničkim štandom koji putuje na turističke sajmove, te je na jednome hrvatskom turističkom sajmu prije dvije godine osvojio prvu nagradu. Djelovanje tih dvaju projekata znatno je pomoglo u smislu promicanja, marketinga te općenito vidljivosti. Park nema primjerena sredstva za taj segment poslovanja, no na inicijativu triju ministarstava, koja su stvorila jedno upravljačko tijelo, otvorit će se jedan zajednički centar koji će predstavljati svih 19 parkova, zaposlit će se jedna nova osoba koja će raditi marketing ravnomjerno za sve parkove, da bude standardan, a ne samo za veće nacionalne parkove koji raspolažu sa sredstvima koja mogu usmjeriti u kvalitetno provođenje tog dijela poslovanja. Oni će se morati nositi s nosivošću, dok će ostali parkovi raditi na većoj vidljivosti. Cilj je doći do stupnja kada će se svi parkovi uravnotežiti.“

Park prirode *Medvednica* u europskom projektu *Poboljšanje posjetiteljskog kapaciteta u svrhu održivog upravljanja Parkom prirode Medvednica* predvidio je produciranje vlastite marketinške strategije, većim dijelom usredotočene na Medvedgrad, no koju je moguće primijeniti i u širem području Parka.

Slika 7. Logotipovi parkova prirode u Hrvatskoj

Izvor: *Tjedan parkova Hrvatske od 20. do 28. svibnja 2017.* (2017.), HrTurizam.hr, <http://hrturizam.hr/tjedan-parkova-hrvatske-od-20-28-svibnja-2017/> (datum objave: 19. svibnja 2017.).

Domaća i međunarodna suradnja

Veći nacionalni projekt koji je Park provodio bio je *Projekt integracije u EU Natura 2000 – EU Natura 2000 Integration Project (NIP)*, čiji je nositelj bilo resorno ministarstvo. Gospođa Malić-Limari ističe: „Cilj je bio provesti, izgraditi i urediti dva infrastrukturna objekta koja će biti stavljena u turističku funkciju (špilja Veternica i Info centar Bliznec) da se podigne kapacitet turističkih sadržaja. Projekt *Parkovi Hrvatske (PARCS)* orijentirao se na jedinstveno pružanje usluga (mrežnu prodaju ulaznica, suvenira, optimiziranu prodaju u skladu s prepoznatim tržišnim segmentom prema dobi, preferencijama, geografskom podrijetlu itd.) te izradu marketinške strategije za svih 19 parkova Hrvatske. Kada je riječ o međunarodnim projektima, u lipnju 2017. godine s provedbom je započeo projekt *Ekoturizam srednje Europe: alati za zaštitu prirode (CEETO)*, sufinanciran sredstvima iz EU-a. Cilj je projekta uspostava inovativnog sustava upravljanja održivim turizmom koji se temelji na participativnom pristupu, čime se nastoje unaprijediti kapaciteti upravitelja zaštićenih područja za održivo upravljanje i korištenje prirodom i njezinim vrijednostima. Provedbom

pokusnih aktivnosti u osam zaštićenih područja Natura 2000 testirat će se inovativni alati upravljanja i praćenja, s posebnim usmjerenjem na utjecaj turizma na biološku raznolikost u tim područjima. Javna ustanova *Park prirode Medvednica* jedno je od pokusnih područja, s vodećim partnerom za Hrvatsku WWF-om Adria surađivat će u procesu definiranja, provedbi i praćenju pokusnih aktivnosti povezanih s utjecajem planiranog proširenja skijališta Sljeme i dodavanja turističke infrastrukture za ljetno razdoblje na sastavnice okoliša u Parku. Svrha je pokusa definirati metodologiju praćenja utjecaja skijališta na cjelokupan ekosustav te osmisliti i testirati pristup i alate za održivo planiranje i upravljanje turizmom u Parku. Sredstva koje projekt predviđa za *Park prirode Medvednica* su oko 130 000 eura.“

Javna ustanova *Park prirode Medvednica* 5. listopada 2017. godine potpisala je *Ugovor o dodjeli bespovratnih sredstava* za projekt *Poboljšanje posjetiteljskog kapaciteta u svrhu održivog upravljanja Parkom prirode Medvednica* ukupne vrijednosti 29.695.352,27 kn + PDV. Projekt se provodi unutar Operativnog programa *Konkurentnost i kohezija* u okviru poziva *Promicanje održivog korištenja prirodne baštine u nacionalnim parkovima i parkovima prirode (Prvi EU projekt, 2017)*.

Riječ je o najvrednijem projektu u povijesti Parka prirode *Medvednica* kojim će se do konca 2019. godine urediti moderan Centar za posjetitelje Medvedgrad, poboljšati druga posjetiteljska infrastruktura, odnosno biciklističke staze i signalizacija, obogatiti edukacijska i interpretativna ponuda Parka, u prvom redu stvaranjem edukacijskih programa, te unaprijediti sustav upravljanja posjetiteljima PP-a *Medvednica* izradom *Akcijskog plana upravljanja posjetiteljima u PP-u Medvednica*.

„Park prirode *Medvednica* od siječnja 2018. godine sudjelovat će u sklopu programa *Horizon 2020* na projektu *SINCERE (Spurring Innovations for Forest Ecosystem Services in Europe)* kao jedini projektni partner iz Hrvatske“, kaže Malić-Limari. U Parku žele ovim projektom napraviti svojevrsnu nadogradnju spomenutoga medvedgradskog projekta. S obzirom na to da se šumski ekosustavi Medvednice nalaze u posebnome geografsko-političkom te kulturno-povijesnom okružju, Park će sudjelovanjem znatno doprinijeti razvoju posebnih mehanizama prijenosa znanja i vrijednosti šumskih ekosustava. Ovaj projekt predstavlja veliku priliku da se dodatno vrednuje zanemareno područje njihovih šuma te sudjeluje u daljnjem razvoju i predstavljanju šumskih ekosustava u Hrvatskoj.

Edukacija zaposlenika

Zaštićena područja te Državni zavod za zaštitu okoliša organiziraju brojne radionice na kojima sudjeluju i djelatnici Medvednice. Gospođa Malić-Limari se nadovezuje: „Osim na radionicama Park edukaciju pruža raznim tečajevima, kao što je tečaj GSS-a koji izvodi brojne akcije spašavanja na području Medvednice. Da bi tih slučajeva bilo što manje, GSS i Javna ustanova *Park prirode Medvednica* objavili su detaljnu geografsku mapu cijelog područja. Zadnja provedena edukacija među zaposlenicima bila je ona u organizaciji Nacionalnog parka *Plitvička jezera*, koji je u suradnji sa stručnjacima iz UNESCO-a održao edukacije na temu plana upravljanja posjetiteljima za svih 19 parkova Hrvatske.“

Strategija razvoja održivog turizma

Za dobivanje Europarcove Povelje za održivi turizam jedan od uvjeta bio je napraviti *Strategiju razvoja održivog turizma*, planski dokument u trajanju od pet godina, što se smatra idealnim vremenskim okvirom, eventualno sedam godina da se poveže s programskim razdobljima Europske unije. Ako Park želi nastaviti suradnju s Europarcom, i dobiti novu Povelju za održivi turizam, morat će napraviti novu verziju *Strategije razvoja održivog turizma* u organizaciji Foruma dionika za sljedeće petogodišnje djelovanje, i to već sljedeće, 2019. godine.

UNWTO-ovi pokazatelji održivosti

Prema UNWTO-u održivi turizam je „turizam koji zadovoljava potrebe turista i receptivnih regija u sadašnjosti, pri čemu se čuvaju i unapređuju mogućnosti za budućnost. Tri sastavna stupa, odnosno dimenzije održivosti, i općega gospodarskog i turističkog razvoja, pritom su ekološka, društvena i ekonomska održivost, a održivim turizmom može se smatrati samo onaj koji ima sve tri dimenzije istodobno, tj. koji ne degradira prirodnu i kulturnu resursnu osnovu, koji nije u koliziji s potrebama i željama lokalnog stanovništva, niti samih turista, ali koji također jamči razuman povrat za uložena sredstva“ (*Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook*, 2004).

Gospođa Malić-Limari ističe: „Teško je odgovoriti na zahtjeve održivosti sa sigurnim *da* ili *ne*, no ipak ističem da je Park aktivan u angažmanima i provedbi održivog turizma, i da

ide u dobrom smjeru da ostvari svoj maksimum u primjeni načela održivog turizma.“ Nadalje, ističe da je mana Medvednice u turističkom smislu to što Park nema mandat za to da se netko iz organizacije isključivo bavi turizmom, već je to samo jedan od aspekata upravljanja kojima se Park bavi. Postoji i problem velike količine dionika s kojima je teško sve iskoordinirati, ima još jako puno infrastrukture koja je u lošem stanju i u koju sustavno ništa nije ulagano. Kada završi obnova žičare i Medvedgrada koja se planira najkasnije do konca 2019. godine, prvi put će se nakon dužeg vremena u područje Parka uložiti značajna materijalna sredstva za obnovu infrastrukture, više od 150 milijuna kuna.“ Nakon provedbe europskog projekta povezanog s Medvedgradom, koji će pratiti utjecaj turizma i pružati uvid u to nalazi li se Park u granicama održivog turizma, bit će mnogo jasnija slika stvarnog stanja u Parku, no zasad je načelno odgovor da je Park organiziran i nalazi se u okviru načela održivog turizma, pozivajući se na Europarcovu Povelju za održivi turizam koju su dobili na pet godina, te isto tako na kompletnu infrastrukturu koja je „zelena“, odnosno održiva (rasvjeta, transport, električne pumpe). „Realno ima još prostora za unapređenje, no potrebno je samo nastaviti sa sustavnim radom koji je već započeo“, zaključuje gospođa Malić-Limari.

Suradnja s turističkim zajednicama jedan je od preduvjeta daljnje valorizacije Parka. Stoga su obavljeni intervjui s voditeljicom odnosa s javnošću i stručnim suradnikom u Odjelu razvoja proizvoda Turističke zajednice grada Zagreba. Intervjuom se nastojalo odgovoriti na istraživačko pitanje rada koje glasi: Promiču li se Park prirode *Medvednica* i održivi turizam kao pojam u Turističkoj zajednici grada Zagreba?

Suradnja Turističke zajednice grada Zagreba s PP-om *Medvednica*

Turistička zajednica grada Zagreba ostvaruje suradnju s PP-om *Medvednica* na više načina. Gospođa Dragoje ističe: „Uvrštavanjem turističkih manifestacija i/ili informacija o *Medvednici* u informativne kanale Turističke zajednice grada Zagreba, poput brošura za mjesečni program događanja *Events and Performances*, ponekad i u godišnju brošuru s događanjima *Culture & Events Guide*, brošuru o zagrebačkoj okolini, zatim na mrežne stranice TZGZ-a, društvene mreže i letke u turističkim informativnim centrima. Osim toga, manifestacije koje se odvijaju u PP-u *Medvednica* često ostvaruju potporu te djelatnici TZGZ-a po potrebi sudjeluju u radu Foruma PP-a *Medvednica*.“

Promidžba Parka prirode *Medvednica* koju organizira TZ grada Zagreba

Gospodin Guvo pojasnio je način na koji promidžba Parka funkcionira: „Promidžba Parka prirode *Medvednica* odvija se nastupima na turističkim sajmovima, na mrežnoj stranici, organizacijom studijskih putovanja za agente i novinare te potporom događanjima na Medvednici. Isto tako, postoje brošure koje predstavljaju i PP *Medvednica* na svojim stranicama.“

Kako to sve izgleda moguće je pogledati na sljedećim poveznicama:

<http://www.infozagreb.hr/istrazi-zagreb/atrakcije/parkovi/medvednica-54a11ce4a9c0c>,

<http://www.infozagreb.hr/trazi?q=medvednica#dogadanja>,

<http://www.infozagreb.hr/istrazi-zagreb/zagreb-i-okolica/sjever>,

<http://www.infozagreb.hr/multimedija/brosure>.

Budući da su predstavnici Turističke zajednice grada Zagreba dio Foruma dionika PP-a *Medvednica* koji je izradio *Strategiju razvoja održivog turizma* za Park, imaju razvijenu svijest o važnosti tog pojma i njegovoj primjeni u praksi. Stoga u okviru promocijskih aktivnosti snažno ističu održivi turizam kao prednost u razvoju PP-a *Medvednica*.

Rad Foruma dionika Parka prirode *Medvednica*

„Javna ustanova 'Park prirode Medvednica' u lipnju 2013. godine zbog nominacije za Charter for sustainable tourism (Europarc) osniva Forum dionika Parka prirode Medvednica što podrazumijeva da od tada organizira i koordinira rad Foruma, također i izradu Strategije razvoja održivog turizma u PPM kao i druge aktivnosti koje proizlaze njegovim djelovanjem“ (*Charter*, 2017).

Rad Foruma temelji se na izgradnji povjerenja, no najveći je naglasak na preuzimanju vodstva i odgovornosti za uklanjanje problema s kojima se dionici susreću u svojem poslovanju. Dionici Foruma zajednički su stvorili manje projekte „čiji su ciljevi i očekivani rezultati bili korisni za sve dionike, uključujući posjetitelje PPM. Forum dionika PPM aktivno je sudjelovao u izradi prijedloga Strategije održivog turizma“ (*Charter*, 2017). Gospodin Guvo objasnio je detalje rada Foruma: „Ukupno je na dosadašnjih deset sastanaka Foruma sudjelovalo sedamdesetak različitih ustanova koje djeluju unutar i izvan granica Parka, s ukupno 119 različitih svojih predstavnika. Sporazume o suradnji na provedbi *Strategije* dosad je potpisalo 25 ustanova, u čemu su, između ostalog, sudjelovali i predstavnici Turističke zajednice grada Zagreba, koji ističu da su iznimno zadovoljni suradnjom s PP-om *Medvednica*

i u radu Foruma i u ostalim mnogobrojnim suradnjama koje su dosad ostvarili, te stoje iza odluke da će u budućnosti nastaviti istim efikasnim putem.“

U sljedećem podnaslovu istaknute su teme, odnosno pitanja na koja je odgovarala viša stručna suradnica iz Odjela za promociju Turističke zajednice Krapinsko-zagorske županije. Intervjuom se nastojalo odgovoriti na istraživačko pitanje koje glasi: Promiču li se Park prirode *Medvednica* i održivi turizam kao pojam u Turističkoj zajednici Krapinsko-zagorske županije?

Suradnja Turističke zajednice Krapinsko-zagorske županije s PP-om *Medvednica* i promidžba Parka prirode *Medvednica* koju organizira TZ Krapinsko-zagorske županije

U intervjuu je istaknuto da će se odgovore koji se traže najprije moći dobiti u samom Parku i eventualno u Turističkoj zajednici Općine Stubičke Toplice, jer su oni ostvarili veću suradnju s Parkom. Gospođa Škrinjar je istaknula: „Turistička zajednica Krapinsko-zagorske županije nema u središtu svojih promocijskih aktivnosti izdvojen Park kao element kojim bi se istaknuo poseban selektivni oblik turizma, a održivi razvoj trenutačno je glavna tema u priobalju i u velikim nacionalnim parkovima te parkovima prirode. Iako je Park i u našem području, tom temom puno se više bave na zagrebačkoj strani, ali u prvom se redu za to brine sam Park kao ustanova.“

Prije i tijekom intervjua nije postignuto razumijevanje i razina zadovoljavajućih odgovora, tako da nije bila moguća detaljnija analiza istraživačkog pitanja.

6.3. Rasprava o rezultatima istraživanja

Uprava Parka osigurava turističko korištenje PP-om *Medvednica* koje poštuje vrijednost tog područja, odnosno uvažava biološku raznolikost, socijalni i kulturni identitet lokalnog stanovništva te prirodna i kulturna obilježja koja štiti i valorizira raznim mjerama i metodama zaštite. Omogućuju se samo oni oblici turizma koji povećavaju turističku atraktivnost regije bez negativnih posljedica te su primjereni ciljevima upravljanja pojedinim područjem i u skladu su s kapacitetom nosivosti. Posebni ili selektivni oblici turizma osiguravaju stabilan, dugoročan i kontroliran razvoj te doprinose lokalnoj zajednici zapošljavanjem radne snage i/ili poticanjem obiteljskog poduzetništva. Turistički resursi i zone unutar Parka imaju definiranu razinu dopuštenog korištenja za posjetitelje, ali i ostale

dionike, dok se važniji prihvatni i smještajni sadržaji nalaze izvan granica zaštićenog područja čime se jača potencijal lokalne zajednice i smanjuje negativan učinak na Park. Infrastruktura Parka zadovoljava ekološke standarde, a objekti su građeni u lokalnom stilu i s lokalnim materijalima gdje je to moguće. Pristup Parku i kretanje u njemu odvijaju se javnim prijevozom koji ima nisku razinu zagađenja okoliša (motori na biodizel) i motornim vozilima, no činjenica da će žičara uskoro opet biti u funkciji, čime se će znatno smanjiti broj motornih vozila u Parku, ide u prilog onomu što Park želi postići. Osim prirodnih atraktivnosti ponuda Parka uključuje niz rekreacijskih i edukacijskih programa i sadržaja koji su prikladni za okoliš i privlačni posjetiteljima. Upravljačka ustanova redovito provodi monitoring područja i istraživačke projekte radi sustavnog proučavanja pojava koje bi mogle utjecati na staništa i vrste. Pohvalno je to što u djelatnostima zaštite i monitoringa u ulozi vanjskih suradnika sudjeluju različiti stručnjaci zaposleni u nekim drugim ustanovama. Za razvitak održivog turizma potrebna je aktivna suradnja i izmjena informacija/iskustva s upravama drugih zaštićenih područja. Takva partnerstva Javna ustanova *Park prirode Medvednica* ima na nacionalnoj i međunarodnoj razini, a zajedničkim naporima nastoje se osigurati financijska sredstva iz fondova EU-a. Treba naglasiti da se i razni edukacijski programi također izvode u suradnji s partnerima, a ne odnose se samo na posjetitelje nego i na same zaposlenike Parka.

Obradom odgovora dobivenih dubinskim intervjuima može se zaključiti da se odgovor na prvo istraživačko pitanje (*Je li Park prirode Medvednica organiziran i djeluje li po načelima održivog turizma?*) smatra potvrdnim. Rezultatima provedenih dubinskih intervjuja pokazalo se da je Park organiziran i nalazi se u okviru načela održivog turizma. Svi elementi poslovanja usklađeni su sa željom za održivim razvojem. Posjedovanje Europarcove Povelje za održivi turizam koju su dobili na pet godina potvrđuje kako Park posluje u okvirima održivog razvoja. Kompletnoj infrastrukturi koja je „zelena“, odnosno održiva (rasvjeta, transport, električne pumpe), i svim projektima kojima se ona unapređuje cilj je osiguravanje održivog razvoja samog Parka, ali i turizma koji se u njemu odvija. Isto tako, vidljivo je da promidžba Parka upravo ovaj segment naglašava kao važan i željen za turističku aktivnost.

Odgovor na drugo istraživačko pitanje (*Koristi li se Turistička zajednica grada Zagreba Parkom prirode Medvednica i održivim turizmom u svojoj promidžbi?*), na temelju dubinskih intervjuja provedenih s voditeljicom odnosa s javnošću Turističke zajednice grada Zagreba i stručnim suradnikom u Odjelu razvoja proizvoda Turističke zajednice grada Zagreba, pokazao je da je održivi turizam temelj za promidžbu Parka i privlačenje zainteresiranog segmenta turizma u Zagrebačku županiju na osnovi ponude održivog turizma

koja se u Parku razvija. Prikazano je u rezultatima istraživanja da postoje konkretni dokazi koji upućuju na točnost i ispravnost ove tvrdnje: Turistička zajednica grada Zagreba brošurama na turističkim sajmovima, na mrežnim stranicama, u organizaciji studijskih putovanja za agente i novinare te potporom događanjima na Medvednici doista promiče Park kao oazu održivoga ekološkog turizma. Isto tako, budući da su određeni predstavnici Turističke zajednice grada Zagreba dio Foruma dionika koji je izradio *Strategiju razvoja održivog turizma za Park prirode Medvednica*, oni imaju razvijenu svijest o važnosti tog pojma i njegovoj primjeni u praksi, tako da se održivi turizam kao pojam svakako povezuje s promidžbom Parka prirode *Medvednica*.

Odgovor na treće istraživačko pitanje (*Koristi li se Turistička zajednica Krapinsko-zagorske županije Parkom prirode Medvednica i održivim turizmom u svojoj promidžbi?*) pokazao je nedostatak korištenja Parkom i održivim razvojem turizma u Parku za promocijske svrhe Turističke zajednice Krapinsko-zagorske županije. Do ovog rezultata došlo se dubinskim intervjuom provedenim s višom stručnom suradnicom iz Odjela za promociju Turističke zajednice Krapinsko-zagorske županije. Jasno je istaknuto da će se odgovori koji se traže najprije moći dobiti u samom Parku i eventualno u Turističkoj zajednici Općine Stubičke Toplice, jer su oni ostvarili veću suradnju s Parkom. Turistička zajednica Krapinsko-zagorske županije nema u središtu svojih promocijskih aktivnosti izdvojen Park kao element kojim bi se istaknuo poseban selektivni oblik turizma. Iako je Park i u njihovu području, ne pokazuju interes za promicanje Parka, što stvara određeni jaz između zagrebačke i zagorske strane, unutar kojih se Park nalazi, i zapravo potvrđuje činjenicu da je puno veće usmjerenje i aktivnost na zagrebačkoj strani Parka koja i nosi većinu aktivnosti povezanih s Parkom prirode *Medvednica*, kao što je i prikazano u samom radu. Ovakav stav smanjuje mogućnosti razvoja održivog turizma u Parku, ali pokazuje i nedostatno prepoznavanje mogućnosti koje on nosi za razvoj turizma u cijeloj Krapinsko-zagorskoj županiji, a koje je, vjerojatno, prije svega uzrokovano nedostatnom razinom osviještenosti djelatnika Turističke zajednice Krapinsko-zagorske županije o važnosti promicanja održivosti i zaštićenih područja prirode koje posjeduju na svojem teritoriju.

Intervjuima se odgovorilo na sva istraživačka pitanja, koja kažu da je Park prirode *Medvednica* organiziran, da djeluje po načelima održivog turizma i da se Turistička zajednica grada Zagreba koristi Parkom prirode *Medvednica* i održivim turizmom u svojoj promidžbi, dok je odgovor Turističke zajednice Krapinsko-zagorske županije bio negativan, odnosno ova

ustanova nije prepoznala potencijal koji Park ima za privlačenje rastućeg broja turista koji su ekološki osviješteni.

7. ZAKLJUČAK

S obzirom na to da turistička aktivnost može intenzivno utjecati na okoliš, počevši od povećane aktivnosti ljudi do infrastrukturnih zahvata u okolišu, pojavila se potreba za dodatnom zaštitom prostora u kojem se ona odvija. Održivi turizam pokazuje se kao najprimjerenija vrsta turističkog razvoja u zaštićenim područjima jer se temelji na ekološkim načelima, zaštiti prirodnih resursa, izobrazbi svih sudionika i dobrobiti lokalne zajednice. Usklađivanje turističke politike i zaštite životne sredine, uz puno poštovanje načela održivog razvoja, potrebno je i u svjetskom i u regionalnim te lokalnom kontekstu. Zakon kaže da treba omogućiti održivu upotrebu prirodnih dobara bez oštećivanja dijelova prirode i uz što manje narušavanja njezine ravnoteže. Kako bi se ipak smanjio broj mogućih opasnih djelovanja na prirodu, koja proizlaze iz neznanja, potrebno je sveobuhvatno izgraditi sustav edukacije o prirodnoj baštini i čovjeku u svojem okolišu. Osposobljavajući ekološke, društvene i ekonomske interesne skupine, turizam zadovoljava lokalne potrebe za razvojem, ne samo u zaštićenim područjima već i u cijeloj lokalnoj zajednici.

Parkovi prirode područja su koja su proglašena zaštićenim zbog posebnih prirodnih vrijednosti, a ne zbog razvoja turizma, međutim teško je zamisliti parkove bez posjetitelja. Da zaštita prostora i turizam mogu ići zajedno, pokazuje Park prirode *Medvednica*, koji je predmet istraživanja ovog rada. Valoriziranjem ekoturističkog potencijala na održivi način, prije svega poduzimanjem potrebnih mjera za unapređenje, poticanje i usmjeravanje ekoturističkog razvoja, to je zaštićeno područje postalo prepoznatljiva ekoturistička destinacija. Spomenute mjere u prvom se redu odnose na razvoj i unapređenje institucijskoga, pravnog i strateškog okvira za održivi turizam (i ostale selektivne oblike turizma u Parku), poboljšanje kadrovske struke, ekoturistički marketing, standardizaciju i certifikaciju po međunarodno priznatim standardima, unapređenje opće i turističke infrastrukture, sudjelovanje lokalnog stanovništva u turističkim programima, ekološku zaštitu te uspostavljanje regionalnih i međunarodnih partnerstva.

Primjenom navedenih mjera stvara se kvalitetan ekoturistički proizvod koji doprinosi bržemu i uspješnijem rješavanju gospodarskih i društvenih problema, produžuje turističku sezonu, uravnotežuje turistički promet smanjujući pritisak na obalna područja, osigurava bolji životni standard za lokalnu zajednicu te omogućuje financijska sredstva potrebna za unapređenje i daljnju zaštitu.

Intervjuima se odgovorilo na sva istraživačka pitanja, koja kažu da je Park prirode *Medvednica* organiziran, da djeluje po načelima održivog turizma i da se Turistička zajednica grada Zagreba koristi Parkom prirode *Medvednica* i održivim turizmom u svojoj promidžbi, dok Turistička zajednica Krapinsko-zagorske županije nije prepoznala potencijal koji Park ima za privlačenje rastućeg broja turista koji su ekološki osviješteni.

SAŽETAK

U radu se istražuje primjena načela održivog turizma u zaštićenim područjima na primjeru Parka prirode *Medvednica*. Iznimne ljepote i očuvanost okoliša izvrstan su preduvjet razvojnih mogućnosti turizma u nekom prostoru, ali i velika odgovornost, jer svako prekomjerno iskorištavanje može dovesti do trajnih posljedica u okolišu. Održivi turizam nameće se kao važan element suvremenog turizma, u kojem se strogo kontrolira utjecaj turizma na životnu sredinu. Uravnoteženost ekološke, ekonomske i sociokulturne komponente turizma zato se sve češće spominje u programima i strategijama turističkog razvoja. Ekoturizam je oblik održivog turizma koji je posebno primjenjiv u turističkom razvoju zaštićenih prirodnih dobara. Ove prirodne cjeline (nacionalni parkovi, parkovi prirode, rezervati i dr.) predstavljaju sve popularnije prostore za raznovrsne segmente turističke ponude, a najčešće je to ekoturizam kojim se uz edukaciju, volonterske aktivnosti i učenje u prirodi pomaže očuvati i zaštititi prirodu.

Rad je podijeljen na pet cjelina. Nakon uvoda, u prvom se dijelu sagledava utjecaj turizma na okoliš te se proučava pojam održivog razvoja turizma, uz uključenost lokalne zajednice. Drugi dio rada analizira koncept ekoturizma, ističe njegove prednosti i nedostatke te daje pregled stanja ekoturizma u Hrvatskoj. Treće poglavlje odnosi se na turističku valorizaciju zaštićenih područja, koja će se kategorizirati po međunarodnim standardima. Naglašava se uloga i važnost očuvanja zaštićenih područja, potreba monitoringa i zoniranja, kao i uspostavljanja ekoloških mreža. U četvrtom dijelu rada razmatra se Park prirode *Medvednica* kao posebna destinacija za razvoj održivog turizma zbog svojih prirodnih i kulturnih vrijednosti te bogate biološke raznolikosti, a prikazan je i način na koji se upravlja Parkom. U posljednjem dijelu rada iznose se i analiziraju rezultati istraživanja te se odgovara na istraživačka pitanja.

Ključne riječi: održivi turizam, ekoturizam, zaštićena područja, Park prirode *Medvednica*

SUMMARY

Sustainable tourism in protected areas through the example of Nature Park Medvednica

This paper examines the application of sustainable tourism in protected areas on the example of the Nature Park Medvednica. Exceptional natural beauty and excellent preservation of environment is not only a prerequisite for potential tourism opportunities, but also a great responsibility because each overexploitation can lead to long-term harm in the environment. Sustainable tourism is imposed as an important element of modern tourism, which strictly controls the impact of tourism on the local environment. The balance between environmental, economic and socio-cultural components is therefore being mentioned in the programs and strategies for tourism development. Ecotourism is a form of sustainable tourism particularly applicable in the tourist development of protected natural areas. These natural units (national parks, nature parks, reserves, etc.) are gaining in popularity by attracting more and more tourists each year, and it is usually where ecotourism through education, volunteer activities and education about nature, helps to preserve and protect nature.

Paper is divided into five sections. After introduction, the part will examine the impact that tourism has on environment and will introduce the idea of sustainable tourism development, with the involvement of local communities. The second part analyzes the concept of ecotourism, highlighting its strengths and weaknesses and also gives an overview of ecotourism in Croatia. The third chapter deals with the touristic valorization of protected areas, which will be categorized according to international standards. The emphasis is on the role and importance of conserving protected areas, the need for monitoring and zoning, as well as the establishment of ecological networks. The fourth part discusses Nature Park Medvednica as a specific destination for sustainable tourism development, due to its natural and cultural values and rich biodiversity. A view on how the Park is managed is also shown. Methodology and research are displayed in the finale section as well as testing of research questions.

Key words: sustainable tourism, ecotourism, protected areas, Nature park Medvednica

LITERATURA

KNJIGE I ČLANCI

1. Alfier, D. (2010.) *Zaštita prirode u razvijanju turizma*, Zagreb: Nova stvarnost.
2. Bašić, I. (2015.) „Novi trendovi u funkciji povećanja konkurentnosti hrvatskog turizma u 21. stoljeću“, u: M. Črnjar (ur.) *Prostorno planiranje kao čimbenik razvoja u županijama*, Rijeka: Zavod za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije, str. 407–416.
3. Bertzky, B., Corrigan, C., Kemsey, J., Kenney, S., Ravilious, C., Besançon, Ch., Burgess, N. (2012.) *Protected Planet Report 2012: Tracking progress towards global targets for protected areas*, Gland i Cambridge: IUCN i UNEP-WCMC.
4. Bilen, M. (2011.) *Turizam i okoliš*, Zagreb: Mikrorad.
5. Bulatović, D. (2008.) „Ekoturizam u zaštićenim područjima Crne Gore“, u: *1. Kongres ekoturizma*, Fruška Gora, Ekološki pokret Sremska Mitrovica, Centar za Razvoj eko i ruralnog turizma, Irški Venac, str. 128-137
6. Ceballos-Lascurain, H. (1996.) *Tourism, ecotourism, and protected areas*, Washington, DC: Island Press.
7. Črnjar, M. (2002.) *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
8. Črnjar, M., Črnjar, K. (2009.) *Menadžment održivog razvoja*, Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
9. Dimić Vugec, M., Pavić-Rogošić, L. (2015.) *Mladi i održivi razvoj*, Zagreb: ODRAZ – Održivi razvoj zajednice.
10. Dragičević, M., Stojčić, N. (2009.) „Mogućnosti i smjernice održivog ekoturizma na primjeru dubrovačkog primorja“, *Poslovna izvrsnost*, sv. 3 (1): 95–111.
11. Drumm, A., Moore, A. (2002.) *Ecotourism development – An introduction to ecotourism planning*, Arlington: The Nature Conservancy.
12. Đukić, A. (1999.) *Menadžment prirodnih resursa i ekologije u turizmu*, Dubrovnik: Veleučilište u Dubrovniku.
13. Epler Wood, M. (2002.) *Ekoturizam – principi, postupci i politike za održivost*, Beograd: CenORT.
14. Farkaš-Topolnik, N. (2014.) *Plan upravljanja Parka prirode Medvednica*, Javna ustanova *Park prirode Medvednica*, <http://www.pp-medvednica.hr/wp->

- content/uploads/2014/11/15_pp-medvednica-plan-upravljanja.pdf (stranica posjećena: 7. siječnja 2017.).
15. *GIS radionica: Osnove GIS-a* (2015.) Urban Planning 4 Citizens, http://www.up4c.eu/wp-up4c/wp-content/uploads/2015/02/gis_osnove.pdf (stranica posjećena: 16. ožujka 2017.).
 16. *Guidelines for Protected Areas Management Categories* (1994.) International Union for Conservation of Nature, Cambridge: IUCN.
 17. *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook* (2004.) World Tourism Organization, <http://www.adriaticgreenet.org/icareforeurope/wp-content/uploads/2013/11/Indicators-of-Sustainable-Development-for-Tourism-Destinations-A-Guide-Book-by-UNWTO.pdf> (stranica posjećena: 10. travnja 2017.).
 18. Jadrešić, V. (2010.) *Janusovo lice turizma: od masovnog do selektivno-održivog turizma*, Zagreb: Plejada.
 19. Jurlina, T. (2015.) *Turizam u brojkama 2015.*, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, <http://www.mint.hr/UserDocsImages/arhiva/TUB2015HR.pdf> (stranica posjećena: 11. studenoga 2016.).
 20. Kantar, S. (2016.) *Razvoj održivoga ruralnoga turizma: potencijali Koprivničko-križevačke županije*, doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
 21. Klarić, Z., Gatti, P. (2006.) „Ekoturizam“, u: S. Čorak, V. Mikačić (ur.) *Hrvatski turizam: plavo, bijelo, zeleno*, Zagreb: Institut za turizam, str. 149–165.
 22. *Koncept održivog turizma u RH – prvi koraci poduzeti, nedostaje holistički pogled* (2008.) Roland Berger, http://www.rolandberger.hr/media/pdf/rb_press/Roland_Berger_Tourism_Croatia_20081121.pdf (stranica posjećena: 28. studenoga 2016.).
 23. Martinić, I. (2010.) *Upravljanje zaštićenim područjima prirode*, Zagreb: Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
 24. Müller, H. (2004.) *Turizam i ekologija*, Zagreb: Masmedia.
 25. *Očuvanje krških ekosustava* (2005.) KEC – Karst Ecosystem Conservation, <http://www.kec.hr/documents/documents/KEC-SMJERNICE-finalneHRV.pdf> (stranica posjećena: 5. travnja 2017.).

26. Ojurović, J. (2017.) *Uloga i značaj ekoturizma u turizmu Republike Hrvatske*, diplomski rad, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“ Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, Pula.
27. Pančić Kombol, T. (2000.) *Selektivni turizam – Uvod u menadžment prirodnih i kulturnih resursa*, Matulji: TMCP Sagena.
28. Rudan, E. (2012.) „Uloga lokalnog stanovništva u razvoju turizma destinacije“, *Tranzicija*, sv. 14 (29): 58–67.
29. *Strategija razvoja održivog turizma u Parku prirode Medvednica* (2013.) Javna ustanova *Park prirode Medvednica*, interni dokument.
30. Telišman-Košuta, N., Čorak, S., Tomljenović, R., Horak, S., Marušić, Z., Ivandić, N., Kunst, I., Sever, I., Klarić, Z., Krešić, D., Vrdoljak-Šalamon, B., Boranić-Živoder, S., Skoko, B. (2012.) *Glavni plan i strategija razvoja turizma Republike Hrvatske: Izvještaj 9. Marketing koncepcija turističkog razvoja*, Zagreb: Institut za turizam.
31. *TIES Global Ecotourism Fact Sheet* (2005.) The International Ecotourism Society (TIES), <http://mekongtourism.org/website/wp-content/uploads/downloads/2011/02/Fact-Sheet-Global-Ecotourism-IETS.pdf> (stranica posjećena: 15. travnja 2017.).
32. Tišma, S., Funduk, M. (2009.) „Eko-turizam u zaštićenim područjima Republike Hrvatske“, u: S. Tišma, S. Maleković (ur.) *Zaštita okoliša i regionalni razvoj – iskustva i perspektive*, Zagreb: Institut za međunarodne odnose, str. 309–333.
33. Shackley, M. (1996.) *Wildlife Tourism*, London: International Thomson Business Press.
34. *United Nations Conference on Environment & Development – Agenda 21* (1992.) United Nations Division for Sustainable Development, <http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (stranica posjećena: 10. ožujka 2017.).
35. Vidaković, P. (2003.) *Nacionalni parkovi i zaštićena područja u Hrvatskoj*, Zagreb: Fond za stipendiranje mladih za zaštitu prirode i turizma.
36. Vukonić, B., Keča, K. (2001.) *Turizam i razvoj – pojam, načela, postupci*, Zagreb: Ekonomski fakultet i Mikrorad.
37. Weaver, D. B. (2006.) *Sustainable Tourism: Theory and Practice*, Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann.

38. Zelenika, R. (2000.) *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, Rijeka: Ekonomski fakultet u Rijeci.

INTERNETSKI IZVORI

1. *Biciklističke staze*, Park prirode *Medvednica*, <http://www.pp-medvednica.hr/turisticka-ponuda/biciklisticke-staze/> (stranica posjećena: 15. travnja 2017.).
2. *Charter*, Park prirode *Medvednica*, <http://www.pp-medvednica.hr/otopina/upravljanje/charter/> (stranica posjećena: 15. travnja 2017.).
3. *Definitions of sustainability* (2012.) The University of Reading, <http://www.ecifm.rdg.ac.uk/definitions.htm> (stranica posjećena: 14. studenoga 2016.).
4. Doolin, K. (2013.) *Istraživačka pitanja, teorijski pristup*, nastavni materijal za kolegij Nacrt istraživanja, Sveučilište u Zadru, [www.unizd.hr/Portals/13/OBAVIJESTI/Nacrt%20istraživanja%2016.11_\(2013\).pptx](http://www.unizd.hr/Portals/13/OBAVIJESTI/Nacrt%20istraživanja%2016.11_(2013).pptx) (datum objave: 16. studenoga 2013.).
5. Francis, J., *The Future of Travel and Tourism*, Responsible Travel, <http://www.responsibletravel.com/resources/future-of-tourism/dossier.htm> (stranica posjećena: 17. veljače 2017.).
6. *Geografski informacijski sustav*, Wikipedia, https://hr.wikipedia.org/wiki/Geografski_informacijski_sustav (datum objave: 9. ožujka 2013.).
7. *Istraživanja*, Institut za turizam, <http://www.iztsg.hr/hr/institut/projekti/istrazivanja/> (stranica posjećena: 15. travnja 2017.).
8. Miščančuk, T. (2014.) *U zaštićenim prirodnim parkovima porast posjećenosti, prihoda i ulaganja*, Poslovni dnevnik, <http://www.poslovni.hr/hrvatska/u-zasticenim-prirodnim-parkovima-porast-posjecenosti-prihoda-i-ulaganja-270854> (datum objave: 7. svibnja 2014.).
9. *Natura 2000* (2017.), Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/odrzivo-koristenje-prirodnih-dobara-i-ekoloska-mreza/ekoloska-mreza/natura-2000> (datum objave: 12. prosinca 2017.).
10. *Održivi turizam*, Održivi turizam u Hrvatskoj, <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx> (stranica posjećena: 3. siječnja 2017.).
11. *Prvi EU projekt*, Park prirode *Medvednica*, <http://www.pp-medvednica.hr/prvi-eu-projekt/> (stranica posjećena: 15. travnja 2017.).

12. *Triple Bottom Line*, Investopedia, <https://www.investopedia.com/terms/t/triple-bottom-line.asp> (stranica posjećena: 4. veljače 2017.).
13. *Upravljanje*, Park prirode *Medvednica*, <http://www.pp-medvednica.hr/otopina/upravljanje/> (stranica posjećena: 15. travnja 2017.).

OSTALO

1. Pravilnik o proglašavanju divljih svojti zaštićenim i strogo zaštićenim (2009.) *Narodne novine*, br. 99, 14. kolovoza 2009.
2. Ustav Republike Hrvatske (1990.) *Narodne novine*, br. 56, 22. prosinca 1990.
3. Zakon o zaštiti prirode (2005.) *Narodne novine*, br. 70, 27. svibnja 2005.
4. Zakon o zaštiti prirode (2013.) *Narodne novine*, br. 80, 24. lipnja 2013.

POPIS TABLICA

Tablica	Stranica
1. Glavne razlike između održivoga i neodrživog razvoja turizma	6
2. Nužni kriteriji za razvoj ekoturizma	21
3. WTO-ovi indikatori održivog turizma	30
4. Broj posjetitelja u parkovima prirode 2013. godine	33
5. Pregled zaštićenih područja RH po kategorijama, namjeni i razini upravljanja	38
6. Tipovi korisničkih naknada u zaštićenim područjima	42
7. Osobni podatci o PP-u <i>Medvednica</i>	45
8. Broj korisnika na nekom od programa neposredne edukacije koje provodi Javna ustanova <i>Park prirode Medvednica</i> ; od 2006. do 2012. godine	57
9. Prihodi poslovanja za 2008. – 2013. godinu	58
10. Infrastruktura za posjećivanje – JUPPM	59
11. Procijenjen broj posjetitelja Parka prirode <i>Medvednica</i> na različitim događanjima u PP-u <i>Medvednica</i>	64

POPIS ILUSTRACIJA

Popis grafikona

Grafikon	Stranica
1. Trend broja posjetitelja PP-a <i>Medvednica</i> od 2012. do 2017. godine	57

Popis slika

Slika	Stranica
1. Trostruki učinak	12
2. Javna ustanova <i>Park prirode Medvednica</i>	46
3. Medvedgrad	61
4. Posjetiteljska infrastruktura u Parku prirode <i>Medvednica</i>	61
5. Medvednica Adventure Day	62
6. Šuma unutar Medvednice	63
7. Logotipovi parkova prirode u Hrvatskoj	73

PRILOZI

Prilog 1. Povelja za održivi turizam (European Charter for sustainable tourism – ECST)

ŽIVOTOPIS

OSOBNI PODATCI

Ime i prezime: Hrvoje Ćurlin

Datum i mjesto rođenja: 29. siječnja 1989. godine, Zagreb

Adresa: Drage Gervaisa 21, 10 000 Zagreb

Mobitel: 098 1816157

E-mail: hrcurlin827@gmail.com

OBRAZOVANJE:

– listopad 2013. – danas – Sveučilište u Zadru, Odjel za turizam i komunikacijske znanosti (diplomski studij Poduzetništvo u kulturi i turizmu)

– listopad 2009. – listopad 2013. – Veleučilište *Vern*, Turistički menadžment (preddiplomski studij)

– rujan 2006. – svibanj 2009. – Druga opća privatna gimnazija, Zagreb

– rujan 2004. – svibanj 2006. – IX. gimnazija, Zagreb

– rujan 1996. – svibanj 2004. – Osnovna škola *Tituš Brezovački*, Zagreb

RADNO ISKUSTVO:

– listopad 2016. – danas – stručni suradnik za financije, Udruga *Zamisli*

– svibanj 2013. – lipanj 2016. – edukator, Park prirode *Medvednica*

– rujan 2012. – siječanj 2013. – stručna praksa, Park prirode *Medvednica*

OSOBNNE VJEŠTINE I KOMPETENCIJE:

– engleski jezik (aktivno); njemački jezik (pasivno)

– napredni korisnik računala

– vozačka dozvola B kategorije